

SIGRID JUSÉLIUKSEN JÄLJILLÄ

**Heijastuksia porvarillisesta lapsuudesta ja lapsuuden ihanteista 1800-luvun lopun
Suomessa**

Stina Björklund

Pro gradu –tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Marraskuu 2011

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / humanistinen tiedekunta

BJÖRKLUND, STINA: Sigrid Juséliuksen jäljillä. Heijastuksia porvarillisesta lapsuudesta ja lapsuuden ihanteista 1800-luvun lopun Suomessa

Pro gradu –tutkielma, 128 s.

Kulttuuriperinnön tutkimus

Marraskuu 2011

Tutkimus käsittelee porilaisen kauppiasperheen tyttären, Sigrid Maria Juséliuksen (1887–1898) ja hänen perheensä tapaustutkimuksen kautta porvarillista lapsuutta ja lapsuuden ihanteita 1800-luvun lopun Suomessa. Sigrid Jusélius oli vuorineuvos Fritz Arthur Juséliuksen (1855–1930) ja Blenda Theresia (o.s. Moliis) Juséliuksen (1850–1919) ainoa lapsi. Vanhempien avioliiton päätyttyä ajalle harvinaiseen avioeroon Sigrid muutti äitinsä kanssa Tukholman kautta Turkuun, missä hän eli ja aloitti koulunkäynnin, kunnes menehtyi 11-vuotiaana. Sigridin muisto jäi elämään isän rakennuttaman mausoleumin sekä tyttären nimeä kantavan säätiön myötä. Varsinaisesti Sigridin elämästä tiedetään vähän, mutta siitä jääneet jäljet innoittivat tarkastelemaan, minkälaisia piirteitä varakkaan perheen tyttären elämään mahdollisesti kuului? Löytyisikö yksittäistä tutkimuskohdetta koskevasta aineistosta merkkejä sivistyneistön elämäntavasta ja lapsuuteen sekä perhe-elämään kohdistetuista ihanteista? Mikä mahdollisesti oli lapsen maailmassa merkityksellistä toisaalta hänen itsensä ja toisaalta aikuisten näkökulmasta?

Moninainen tutkimusaineisto käsitti museaalista esineistöä, kuten leluja ja lastenkirjoja, sekä valokuvia, kirjeitä ja asiakirjoja. Metodologisena lähtökohtana tutkimuksessa oli aineiston kulttuurihistoriallinen kontekstointi mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa lapsuus sekä perhe ymmärretään kulttuurisidonnaisina ilmiöinä, jotka ovat riippuvaisia kontekstissaan niille annetuista mahdollisista merkityksistä. Tämä edellytti ilmiöiden taustalla vaikuttaneiden yhteiskunnallisten tekijöiden tarkastelua suhteessa tutkimuskohteeseen. Tutkimuksessa hyödynnetyjen aineistojen tarkastelu eri tulosuunnista sekä pyrkimys tunnistaa ja ymmärtää tutkimuskohteesta jo esitettyjen tulkintojen taustavaikuttimia olivat läsnä analyysissa.

Moniaineistaisuus haastoi käyttämään vaihtelevaa lähdeanalyysin välineistöä. Merkityksellistä lähdetyöskentelyn kannalta oli esitettyjen kysymysten sekä aineiston keskinäisen suhteen tarkastelun kautta muodostettu mahdollinen tulkinta, jonka kannalta moniaineistaisuuden etuna oli toisiaan täydentävien lähdetyyppien vuoropuhelu suhteessa aiempaan tutkimustietoon. Sigridin muistosta ja hänen kohtaloonsa liittyvistä muistamisen tavoista on muotoutunut osa kulttuuriperintöä. Aineistossa oli havaittavissa mahdollisia merkkejä yhteisön lapsuutta ja perhettä koskevasta ajatusmaailmasta sekä niitä koskevista yksilöllisistä valinnoista. Tutkimusaineisto valotti sivistyneistölapsen elämää myös hänen omista lähtökohdistaan käsin. Tutkimuksessa välittyi toisaalta kuva lapsuuden käsittämisestä omana erillisenä ja erityisenä ajanjaksona, ja toisaalta lapsen ja aikuisen kulttuurisen elinpiirin yhteneväisyys ja kiinteys tarkastelukontekstin puitteissa.

Asiasanat: 1800-luku, kulttuurihistoriallinen kontekstointi, ihanteet, lapsi, lapsuus, lelut, mikrohistoria, moniaineistaisuus, perhe, porvaristo, Sigrid Jusélius, sivistyneistö, tavat.

Sisältö

1. Myyttinen tyttö – Sigrid Juséliuksen jäljillä	1
1.1. Aiemmat tulkinnat.....	2
1.2. Moniaineistoisuus.....	5
1.3. Käsitukset lapsuudesta ja perheestä.....	14
2. Tulkinnan mahdollisuudet ja vaihtoehtoiset tulkinnat	19
2.1. Näkökulmia mikrohistoriaan.....	21
2.2. Johtolankoja näkökulman rajaamassa aineistossa.....	25
2.3. Perheen, lapsen ja lapsuuden jälkiä seuraten.....	29
3. Elämä porilaisessa kauppiasperheessä	30
3.1. Avioliiton edellytykset – yhteinen onni ja hyöty.....	33
3.2. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen kontaktipiiri.....	36
3.3. Perheen perustaminen ja lastenkasvatus.....	39
3.4. Koulutus ja sen mahdollisuudet tytölle.....	43
4. Koti Porin I kaupunginosassa	48
4.1. Kauppiaskodin huoneissa.....	49
4.2. Lastenkammarin miniatyyrimaailma.....	53
4.3. Nukkeleikkejä.....	56
4.4. Lukemista lapsille.....	62
4.5. Viestejä leikin varjolla.....	71
5. Ikuisesti yhdessä?	74
5.1. Äiti ja tytär kaukana kotoa.....	77
5.2. Oppia kotona ja koulussa.....	85
5.3. Vapaa-ajan vietto ja yhteiset hetket.....	91
5.4. Menettämisen pelko.....	97
5.5. Muistot ja usko jälleennäkemiseen.....	101
6. Muisto, myytti ja oikea lapsi	109

Lähteet

1. MYYTTINEN TYTTÖ – SIGRID JUSÉLIUKSEN JÄLJILLÄ

Tämä tutkimus sai alkunsa itselleni tuntemattoman porilaisen kauppiasperheen tyttären, Sigrid Maria Juséliuksen (1887–1898) elämänvaiheiden kiehtovista kuvauksista, joihin olin satunnaisesti törmännyt. Sigrid Jusélius oli varakkaan liikemiehen, vuorineuvos Fritz Arthur Juséliuksen (1855–1930) ja kauppiasperheen tyttären, Blenda Theresia (o.s. Moliis) Juséliuksen (1850–1919) ainoa lapsi. Hänen näennäisen etuoikeutettua elämää äidin ja isän silmäteränä varjostivat vanhempien avioero sekä sairastelu ja siitä kerrotun mukaan johtunut heikko fyysinen kunto. Vuonna 1893 Sigridin ollessa kuusivuotias, hänen vanhempiansa avioliitto päättyi ajalle epätavalliseen avioeroon. Eron vielä ollessa epävirallinen Sigrid muutti äitinsä kanssa väliaikaisesti Tukholmaan. Äiti ja tytär asettuivat lopulta Turkuun, missä Sigrid aloitti koulunkäynnin kaupungin ruotsinkielisen yhteiskoulun toisella luokalla. Vaikka Sigrid asui äitinsä kanssa, säilyi myös suhde isään, jonka luona Porissa Sigridillä oli edelleen oma huone. Sigridin etuoikeutetulta ja melko poikkeukselliselta vaikuttava elämä jäi lopulta lyhyeksi, kun hän sairastettuaan useita kuukausia kuoli keuhkotuberkuloosiin vain 11-vuotiaana vuonna 1898. Kuolleen Sigridin muisto ja elämäntarina jäivät kuitenkin elämään paljolti Fritz Arthur Juséliuksen itselleen ja rakkailleen Porin uudelle hautausmaalle rakennuttaman mausoleumin ja isän testamentin myötä perustetun lääketieteellistä tutkimusta tukevan Sigrid Juséliuksen Säätiön myötä.

Mitä enemmän aloin pohtia Sigridin elämää ja etsiä hänestä kirjoitettuja artikkeleita ja tutkimuksia, huomasin, että ”tunnettu” tytön enimmäkseen häntä ympäröivän lapsimyytin kautta. Tytön kuoleman jälkeiset kiehtovat kuvaukset porvarisperheen tyttären poikkeukselliselta vaikuttaneesta elämästä jättivät tilaa uusille kysymyksille. Aiemman tutkimuksen ja Sigridistä sekä hänen luonteestaan tehtyjen tulkintojen perusteella hänen elämästään tiedettiin melko vähän. Sigridiä koskevat tulkinnat ovatkin suurelta osin kerrottu Fritz Arthur Juséliuksen ja Sigridin kuolemaa seuranneiden tapahtumien näkökulmasta. Kiinnostuin yhä enemmän siitä, *minkälaista elämää Sigrid oikeastaan saattoi elää ja minkälaisia piirteitä varakkaan perheen tyttären, avioerolapsen ja ylipäättään tytön elämään 1800-luvun lopun Suomessa saattoi kuulua?* Sain ensimmäisen mahdollisuuden tutkimuksen aloittamiseen vuonna 2009, jolloin tein rajallisen esinetutkimuksen Sigridin omistamista nukeista. Nukeista ja niiden merkityksistä heränneet kysymykset johdattelivat tarkastelemaan lähemmin Sigridin elämästä jääneitä

jälkiä, kuten leluja, kirjeitä ja kouluvihkoja. *Mitä nämä jäljet mahdollisesti voivat paljastaa Sigridin kokemusmaailmasta tai häntä ympäröineen yhteisön ihanteista, käsityksistä ja elintavoista erityisesti suhteessa lapsuuteen? Olisiko minun mahdollista ylipäänsä löytää vastauksia esittämiini kysymyksiin? Kiinnostukseni kohdistui tätä myöten myös itse tutkimusprosessiin ja siihen, miten tutkimusta tehdään menneisyyden jälkien avulla. Entä, miten noiden jälkien kautta on mahdollista tuottaa tulkintaa tutkimuskohteen kautta esille nostetuista teemoista suhteessa aiempaan aihepiiriä koskevaan tietämykseen?*

1.1. Aiemmat tulkinnat

Sigrid ja hänen kohtalonsa sekä siihen liittyneet poikkeuksellisilta vaikuttavat piirteet ovat kiinnostaneet tutkijoita aiemminkin. Sigridin elämää sivuavia artikkeleita on julkaistu lukuisia 1900-luvun ja 2000-luvun aikana. Erilaisissa aikakauslehdissä aiheesta on kirjoitettu ainakin otsikoilla ”Pienen Sigridin muistoksi” (1984), ”Isä ja tytär ikuisesti yhdessä” (1998), ”Juséliuksen mausoleumi” (1998), ”Isänrakkauden muistomerkki” (2001), ”Kovan onnen freskot” (2003), ”Kun Poriin nousi Juselius-mausoleumi – eli kuka oli vuorineuvos Fritz Arthur Juselius (1885–1930)” (2003) sekä ”Paikan melankoliaa” (2006) ¹. Taidehistoriallisen tutkimuksen piirissä Sigridin kohtalo taustoittaa Fritz Arthur Juséliuksen tyttärelleen sekä itselleen rakennuttaman mausoleumin syntyhistoriaa ja hautakappeliin maalattujen freskojen kuva-aiheita ². Mukaan voidaan lukea suunnittelusta ja toteutuksesta vastanneiden nimekkäiden suomalaistaiteilijoiden Josef Stenbäckin ja Pekka Halosen sekä Akseli Gallen-Kallelan työvaiheiden selvitykset ja kuvaukset, joissa todellisen Sigridin osa on niin ikään taustoituksessa ³. Usein otsikot kertovat jo itsessään artikkeleiden näkökulmasta aiheeseen. Sigridin kohtaloa käsitellään tai sivutaan pitkälti juuri isän, Fritz Arthur Juséliuksen ja tyttären kuoleman jälkeisten tapahtumien perspektiivistä. Näytelmäkirjailija ja runoilija Arto Seppälän näytelmässä

---

¹ Teinilä-Huittinen, Leena: Pienen Sigridin muistoksi. Kotiliesi 24/1984, 42–45; Louko, Pia: Isä ja tytär ikuisesti yhdessä. ET-lehti 12/1998, 76–79; Honkanen, Jouko: Juséliuksen mausoleumi. Apollo1/1998, 20–21; Heinämies, Kati: Isänrakkauden muistomerkki. Glorian antiikki syksy/2001, 48–53; Liukkonen, Jaana: Kovan onnen freskot. Kodin Pellervo 8/2003, 42–43, 70; Lukkarinen, Ville: Paikan melankoliaa. Taide 6/2006, 40–43; Rätty, Jouko: Kun Poriin nousi Juselius-mausoleumi – eli kuka oli vuorineuvos Fritz Arthur Juselius (1885–1930). Viikkari 2003, 19.

² Esim. Saarenheimo1932; Okkonen 1941; Soiri-Snellman 1974; Heinämies 2001.

³ Esim. *Seiniä, seiniä! Antakaa hänelle seiniä!: Jusélius-mausoleumin freskojen esitöitä ja luonnoksia*. 1991.

Päivänkukka: kertomus F.A. Juséliuksesta ja Akseli Gallen-Kallelasta sekä Porin mausoleumin rakentamisesta (1992) kirjailija kuvaa fiktiivisen dialogin kuljettamana mausoleumin syntyvaiheita ja jälleen taustana on Sigridin kohtalo ⁴. Näytelmän muodossa aiheeseen on tartuttu myös nukketeatterin keinoin, kun vuonna 2009 Nukketeatteri Sytyt toteutti ”Sigrid ja posliininukke” -nimisen esityksen Didrichsenin taidemuseossa Svenska Kulturfonden i Björneborg -säätiön tukemana ⁵. Näytelmän sisältöä en tunne, mutta tällä kertaa otsake viittaa, että aihetta olisi käsitelty nimenomaan lapsen maailman kautta, mikä kohdeyleisön huomioiden olisi todennäköistäkin.

Kattavin kirjallinen lähdeaineisto Fritz Arthur Juséliuksen elämästä yksityishenkilönä ja liikemiehenä on Sigrid Juséliuksen Säätiön vuonna 1941 julkaisema artikkelikokoelma *F.A. Jusélius: muistokirjoitus*. Kirjoituksen laatijat olivat Fritz Arthurin tai, kuten tuttavat häntä nimittivät F.A. Juséliuksen läheisiä ystäviä sekä neuvonantajia ja tunsivat perheen tai ainakin Fritz Arthur Juséliuksen henkilökohtaisesti ⁶. Muistokirjoitus vaikuttaa olleen keskeinen lähde useissa edellä mainituissa kirjoituksissa, vaikka sitä ei erikseen olisikaan mainittu. Muistokirjoitus sisältää myös kuvauksia Sigridistä ja hänen sekä perheen elämänvaiheista ja näkökulma on luonnollisesti isän. Artikkelikokoelma on kattavin kirjallinen lähde perheen elämänvaiheisiin, joskin pääosaan kirjoituksissa asettuu luonnollisesti Fritz Arthur Jusélius.

Toisaalta Sigridin kohtalo on ollut esillä Poria, kaupungin ihmisiä ja historiaa käsitelleissä artikkelikokoelmissa. Hannes Tiira tarttui aiheeseen kirjoituskokoelmassaan *Porin kasvot: Tietoa ja tarinoita kotikaupunkini ihmisistä* (2007). Satakunnan Museon 110-vuotisjuhlakirjassa (1998) Marja-Liisa Lehto puolestaan kirjoitti porilaisista porilaisille ja Sigrid oli mukana otsikolla ”Pieni tyttö joka piti päivänkakkaroista”. Lehto käytti lähdeaineistonaan julkaisulle tarkoituksenmukaisesti museoesineitä Satakunnan Museon kokoelmista, joissa on niin ikään merkittävä määrä Sigridille kuuluneita tavaroita. Museoesineistöä lähteenään käytti myös historioitsija Tapani Mauranen kirjoittaessaan Suomen Kansallisbiografiaan (2004) tutkimusartikkelia ”Sigrid Jusélius. Nimikkorahaston kohde”. Maurasen laatima minibiografinen artikkeli ei nimestään huolimatta käsittele ainoastaan Sigridin kuolemaan liittyviä poikkeuksellisia seikkoja, vaan myös hänen elämänvaiheitaan 1800-luvun lapsena. Lyhyt kaksisivuinen artikkeli onnistuikin kohdistamaan mielenkiinnon Sigridiin ennen kaikkea lapsena, ei ainoastaan isän

---

⁴ Seppälä 1992.

⁵ Nukketeatteri Sytyt 20.9: ”Sigrid ja posliininukke”. [WWW] 2011. Didrichsenin taidemuseo. <http://www.didrichsenmuseum.fi/fin/kesa2009.php>.

⁶ Nordling-Nortamo 1941, 49.

surun muokkaamana muistona. Juuri tämä artikkeli ja sen kirjoittaja, kuten myöhemmin selvitän, oli tutkimusta aloittaessani merkityksellinen. Se rohkaisi, jopa houkutteli etsimään ja toisaalta johdatteli löytämään erityyppisiä lähdeaineistoja Sigridin elämään liittyen.

Kirjoitusten ohella Sigridin tarina on ollut esillä Satakunnan Museon näyttelyissä, missä tälläkin hetkellä on osana perusnäyttelyä asiakirjalähteiden pohjalta ositain mukailtu esillepano Sigridin Porin kodin lastenhuoneesta ⁷. Sigridin kohtalo ja isän rakennuttama, pohjoismaiden suurin hautamuistomerkki ovat innoittaneet myös paikallista matkailua. Maisa – Porin Seudun Matkailu Oy:n ryhmäopastuksella ”Sigrid Jusélius – Neidon jälki” opas johdattaa osallistujat ”Sigridin kotikaupungin historiaan ja nykyhetkeen” sekä ”Sigridin viimeiseen leposijaan, Juseliuksen mausoleumiin”, minkä jälkeen kierros jatkuu ja päättyy viimein Sigrid-pullan pariin Satakunnan Museolla ⁸.

Aiempiä Juséliuksen perheeseen tai useassa tapauksessa Sigrid Juséliuksen mausoleumiin liittyviä kirjoituksia ja tutkimuksia lukiessani minua vaivasi erityisesti se seikka, että ne esittelivät Sigridin muistona. Kiinnitin huomiota myös siihen, että Sigrid Juséliuksen mausoleumin ja Sigrid Juséliuksen Säätiön mainittiin ikään kuin kerrotavan tytön elämästä ⁹. Ajattelin, että ymmärrettävästi muistomerkit ylläpitävät tytön muistoa ja välittävät siten välillisesti kuvauksia Sigridin elämästä. Muistomerkit eivät kuitenkaan olleet osa Sigridin elämää, vaan ennemminkin osa hänestä kerrottua tarinaa, joka on jälkimaailmassa saanut jopa myyttisiä piirteitä. Sigridin ja hänen perheensä tapauksen ainutkertaisuus on kiinnostanut ja vaikuttaa siltä, että nimenomaan sen vuoksi, mitä tyttären kuolemasta seurasi. Ainutkertaisuuden merkitystä tutkimusta motivoivana tekijänä on turha kieltää. Ainutkertaisuus koskee kuitenkin jokaista elettyä elämää ja siten myös siitä tuotettua tulkintaa. Aiheen kiinnostavuutta lisää tutkimuskohdetta ympäröivien menneisyyden tapahtumaketjujen ja henkilöiden tarkastelun mahdollisuudet sekä reunaehdot käsillä olevan aineiston puitteissa ja toisaalta aiheesta tehtyjen tulkintojen välinen suhde historialliseen todellisuuteen.

Luettuani aihetta käsitteleviä artikkeleita jäin pohtimaan, millaisia olivat näiden tulkintojen lähtökohdat tai mahdolliset tavoitteet ja toisaalta, mikä on oma posi-

---

⁷ Ks. myös Satakunnan Museon perusnäyttelyn näyttelyopas: *Vesien sylistä Satakunnaksi näyttelyopas: Satakunnan Museon vuosikirja 2003–2005*. 2006.

⁸ *Sigrid Jusélius – Neidon jälki*. [WWW] 2011. Maisa – Porin seudun Matkailu Oy. <http://www.maisa.fi/matkailijat/ryhmamatkat/kiehtovia-kulttuurielamyksia/sigrid-juselius-neidon-jalki>.

⁹ Esim. Satakunnan Museon vuosikirjassa: ”Ainutlaatuinen Juséliuksen mausoleumi tunnettuine freskoinen ja isän perustama Sigrid Juséliuksen Säätiö kertovat vuosikymmenestä toiseen pienen tytön elämäästä.”. *Vesien sylistä Satakunnaksi näyttelyopas: Satakunnan Museon vuosikirja 2003–2005*. 2006, 134.

tioni tutkijana, kun muodostetaan tulkintaa itselle vieraasta henkilöstä ja kontekstista. Poikkeuksellisuuden leima vaikuttaisi olleen osa Sigridistä tehtyjä tulkintoja, mutta onko tutkimuksen lähtökohtana nimenomaan etsiä jotain poikkeavaa? Tai, kuten jo Tapani Mauranen on kysynyt kirjoittamassaan artikkelissa, pitäisikö meidän olettaa, että Sigridissä oli jotain poikkeuksellista suhteessa muihin lapsiin hänen elinympäristössään 1800-luvun lopun Porissa ¹⁰? Sigrid oli varakkaasta perheestä ja siten suhteellisen etuoikeutetussa asemassa ja olihan hän vielä elinaikanaan harvinainen avioeroperheen lapsi. Ja sitten on vielä Sigridin kuoleman jälkeiset tapahtumat mausoleumin rakennuttamisesta Sigridin Juséliuksen Säätiön perustamiseen. Tältä pohjalta Sigridin ja hänen perheensä tapausta voidaan tarkastella poikkeuksellisena sekä oman aikansa että nykyisyyden näkökulmasta. Aloin vähitellen kartoittamaan, mitä kaikkea Sigridiin liittyvää löytäisin. Löytäisinkö uutta tietoa Sigridin elämästä? Olisiko aiemmin tutkituissa aineistoissa jotain, mitä ei ehkä ollut huomioitu ennen? Onnistuisinko myös katsomaan poikkeuksellisena pidetyn elämän taakse ja tavoittamaan aineistoni kautta joitain 1800-luvun lopun lapsen elämää mahdollisesti muokanneista asenteista ja ihanteista?

1.2. Moniaineistisuus

Tutkimani aineisto käsittää museaalista esineistöä, kirjeitä, asiakirjoja ja valokuvia. Määrällisesti isoimman osan tutkimuksen primääriaineistosta muodostavat Satakunnan Museon esinekokoelmiin kuuluvat esineet Sigridin Porin kodista ¹¹. Esineaineisto kattaa ennen kaikkea leluja, joita museon esinekokoelmiin on luetteloitu yli 300, sekä Sigridin lastenhuoneeseen kuulunutta muuta irtaimistoa, kuten lapsille varta vasten tehtyjä huonekaluja. Jokaisen esineen yksityiskohtainen materiaalin ja valmistustekninen tutkimus tai alkuperän selvittäminen, jo pelkästään lelujen valtavan määrän vuoksi, ei tutkimukselle asettamieni puitteiden puolesta tuntunut tarkoituksenmukaiselta. Sen sijaan analysoin käsillä ollutta esineaineistoa osana 1800-luvun lopun porvarillisen elämäntavan ihanteita. Mitä kaikkea syntyperältään varakkaan kauppiasperheen tyttäreillä oli ollut ja mitä esineitä tarkastelemalla voisi päätellä aikalaissivistyneistön lapsuutta koskevista ajatuksista, perheen yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta asemasta? Voisiko aineistosta löytää merkkejä peräti Sigridin omista mieltymyksistä tai harrastuksista? Tul-

---

¹⁰ Mauranen 2004, 515.

¹¹ Satakunnan Museon (SatM) esinekokoelma.

kintaa tukemaan tarkastelen aineistoa suhteessa aiempaan tutkimustietoon, 1800-luvun loppupuolen suomalaissivistyneistön kulttuurihistorialliseen kontekstiin.

Erityisesti Sigridin lelujen tarkastelu on tutkimuksen kannalta hedelmällistä. Esinetyyppinä leikkikalusta tai, kuten etnologian professori Bo Lönnqvist niitä ehkä käsitteellisesti kattavammin nimittää, leikin välineistä löytyy suhteellisen paljon artikkeleita ja tutkimuksia, osittain leikkikalujen keräily- ja nostalgia-arvosta johtuen.¹² Leikkikalujen tarkastelu on siksikin kiinnostavaa, että ne ovat viehättäneet niin lapsia kuin aikuisia ja siten saattavat tarjota otollisen lähtökohdan sukupolvien välisen tietoisien ja tiedostamattoman vuorovaikutuksen suhteen. Fyysisten esineiden ohella olen hyödyntänyt niitä koskevia tietoja täydentävänä aineistona Satakunnan Museon luettelointitietoja niiltä osin kuin se on ollut tarpeellista ja siinä määrin kuin olen katsonut sen olevan tutkimuseettisesti hyväksyttävää¹³. Käyttämäni museaalista aineistoa on luetteloitu ainakin vuodesta 1976 lähtien. Luettelointitietoja on päivitetty tähän päivään saakka, mutta osa Sigrid Juséliukselle kuuluneesta Satakunnan Museon kokoelmiin kuuluvasta aineistosta on toistaiseksi luetteloimatonta. Satakunnan Museon numeroimattomat eli käytännössä luetteloimattomat esineet kuuluvat kuitenkin käytännössä museon esinekokoelmiin. Sen sijaan käyttämäni vielä luetteloimaton kirja- ja muu paperitavara-aineisto mukaan lukien Sigrid Juséliuksen vihkot sekä yksi hänen lähettämänsä päiväämätön kirje Fritz Arthur Juséliukselle eivät kuulu varsinaisesti esinekokoelmiin. Tämän vuoksi en ole määritellyt kirja- ja paperitavara-aineiston viitetiedoissa yksilöityä kokoelmaa, vaan viitannut aineistoon kohteen kuvauksella ja yksinkertaisella viitteellä siitä, että käytetty aineisto on osa Satakunnan Museon kokoelmia¹⁴.

Leikkikalujen tarkastelun osalta tutkimuskirjallisuutta oli saatavilla melko kattavasti. Huomionarvoisia tutkimuksia ovat olleet leikin välineitä, leikkiä ja niihin liittyviä käsityksiä, ilmiöitä ja käsitteitä monipuolisesti käsittelevät Bo Lönnqvistin tutkimukset. Eritoten teos *Ting, rum och barn* (1992) ja artikkeli ”Leikkikalusta – kulttuurin kuvastin” teoksesta *Pelit ja leikit* (1981) ovat innoittaneet ja tukeneet tutkimustani. Artikkelikokoelma *Ting för lek och tanke* (1999), johon Lönnqvist on kirjoittanut osuuden, on myös ollut kiinnostava aihepiirin kannalta. Hyödyllisiä ovat olleet lisäksi Marja-Liisa Lehdon kotimaisen lelutuotannon alkuvaiheita esittelevä teos *Huwikaluja lapsille* (1996) sekä paperinukkeja käsittelevä tutkimus *Tyttösille huviksi ja hyödyksi* (2004).

¹² Lönnqvist 1981, 60; Lönnqvist 1992, 15.

¹³ Satakunnan Museon esineluettelo, 18106–18308, esineluettelot, SatM.

¹⁴ Käytän viitteenä ”SatM”-merkintää osoituksena sijaintipaikasta. Suositus luetteloimattoman aineiston viittaustietojen esittämiseen saatu SatM:n amanuenssilta.

Käyttämistäni sekä koti- että ulkomaisista lelututkimuksen lähteistä suuri osa käsittelee nukkeaineistoa. Niistä keskeisimpinä mainittakoon Dorothy S., Elizabeth A. ja Evelyn J. Colemanin kattava hakuteos *The Collector's Encyclopedia of Dolls – Volume One* (1970) sekä Marketta Franckin ja Sirkka Kopiston lapsuuden historiaa myös materiaaliselta kannalta (nuket ym.) käsittelevät teokset ¹⁵.

Sigridin esineistä osa on siis nähtävissä Satakunnan Museon perusnäyttelyyn tyyliteltyä ennallistetussa lastenhuoneessa. Huone sekä sen sisustus olivat osa Sigrid Juséliuksen Säätiön Porin kaupungille, Satakunnan Museota varten lahjoittamaa kokonaisuutta. Osapuolten välillä vuonna 1969 tehdyn sopimuksen mukaan käsitti Fritz Arthur Juséliuksen Porin kodin neljän huoneen täydelliset sisustukset. Nämä irtaimistoinen lahjoitetut huonekokonaisuudet olivat ”vuorineuvoksen huone”, ”sali”, ”kirjasto-huone” sekä ”Sigrid Juséliuksen huone”. Sisutuksiin kuuluivat vastaavien huoneiden irtaimistojen ohella kaakeliuunit, ovet, ovenpuitteet sekä huoneiden tapettinäytteet. Samalla lahjoitussopimuksella Satakunnan Museo sai käyttöönsä myös olemassa olevat mainittujen huoneiden ja koko rakennuksen pohjapiirustukset sekä mahdolliset valokuvat interiööreistä. Laaditun sopimuksen edellyttämä vähintään osittainen huoneiden näyttellepano Satakunnan Museon perusnäyttelyssä on siten voitu toteuttaa mahdollisimman alkuperäisen sijoittelun mukaisesti. ¹⁶ Kodista on myös säilynyt valokuvia Satakunnan Museon kuvakokoelmassa museon kuva-arkistossa. Työssäni käytän kuvia vuodelta 1938, jotka on siis otettu Sigrid ja Fritz Arthur Juséliuksen kuoleman jälkeen ¹⁷. Sisustuksesta antaa viitteitä lisäksi Märta Heikinheimon porilaisia porvariskoteja käsittelevän taidehistorian pro gradu -tutkielman (1983) kuvaliitteet, joihin kuuluu kaksi Juséliusten asunnon sisutus- ja pohjapiirustusta. Niihin on merkitty asunnossa olleiden huonekalujen sekä joidenkin yksittäisten esineiden paikkoja huonekohtaisesti. ¹⁸ Alkuperäiset pohjapiirustukset ilman irtaimistomerkintöjä ovat myös tallella ¹⁹. Heikinhei-

---

¹⁵ Franck 1997; Kopisto 1982.

¹⁶ Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001. Ensimmäinen, 20.8.1969 lahjoituksesta laadittu sopimus korvattiin uudella, 2.4.2001 laaditulla sopimuksella. Sopimus sisältää liitteen: *Lahjoitukseen sisältyvien huoneiden 3,5,8 ja 11 kalusteluettelot*. Viitataan tässä jälkimmäisen sopimuksen sisältöön. Sopimus on saatu katsottavaksi Satakunnan Museon amanuenssilta 29.1.2011.

¹⁷ Interiöörikuvat vuorineuvos F. A. Juséliuksen Porin kodista: herrainhuone 5330, salin nurkkaus 82527, kuvaaja V. Tamminen 1938, SATO -kokoelma, SatM kuva-arkisto.

¹⁸ Heikinheimo 1983b, liitteet XXI ja XXII.

¹⁹ Juséliuksen asuin- ja liikehuoneiston rakennuspiirustukset: Ritning till stenshusbyggnader å tomten No 13 i 1:sta stadsdelen i Björneborg (1-4), F. A. Jusélius hem. Valtakatu 5, Kellarikerroksen pohjapiirros, 1. kerroksen pohjapiirros, 2. kerroksen pohjapiirros. Valtakatu, Pori, Rakennuspiirustusluettelo, Kartta- ja rakennuspiirustusarkisto, Satakunta-arkisto. Piirustuksilla oli tutkimushetkellä väliaikaiset arkistotunnukset, joita ei suositeltu käyttämään viitteissä. Kaikki piirustukset löytyvät sarjan (Valtakatu) mukaan.

mon tutkielman liitteissä kuvattuja dokumentteja en saanut käyttööni. Niiden kopiot kuitenkin tulivat eteen tutkimuksen valmistumisen jälkeen myös Satakunnan Museossa. Olen ottanut huomioon, että kodinsisustus ei irtaimiston lahjoitus- tai kuvaushetkellä ole välttämättä ollut yhdenmukainen asunnon sisutuksen kanssa Sigridin elinaikana. Valokuvat, esineistöaineisto sekä rakennus- ja sisustuspaiirustukset kokonaisuudessaan antavat kuitenkin kuvan siitä, millainen Juséliusten perheen kauppiaskoti olisi saattanut olla 1800-luvun lopulla. Sigridin huoneesta ei ole valokuvia, mutta luettelot huoneisiin lahjoitushetkellä kuuluneesta irtaimistosta löytyy edellä mainitun sopimuksen liitteenä. Tutkimuksessani käsittelyn ja tulkinnan painopiste on Sigridin ja hänen huoneensa esineistössä. Tarkastelen sitä kuitenkin osana laajempaa kokonaisuutta, jota Juséliusten Porin kotiin liittyvät asiakirjalähteet mahdollisesti valottavat.

Satakunnan Museon esinekeräyksissä on lisäksi Juséliuksen perheeseen hankittua kirjallisuutta, jonka osalta varsinaisesti tutkimuksessani käsittelen ainoastaan lastenkirjoja. Tämän, omalta osaltaan tutkimukselle tärkeän aineistokokonaisuuden konkreettinen tarkastelu rajautui laatikolliseen lastenkirjoja, jotka olivat kuuluneet pääasiassa Sigridille. Mainittakoon, että laatikossa oli lisäksi ainakin yksi Sigridin serkulle Margit Anna Louise Juséliukselle (s.1891) kuulunut lastenkirja²⁰. Lastenkirjoja tarkastelen muun aineiston tapaan etsien mahdollisia viitteitä ajan ihanteista suhteessa lapseen ja perheeseen. Minkälaisia vihjeitä mahdollisista lapsuuden ihanteista ja aikalaisten ihmiskuvasta lastenkirjoista löytyisi tutkimuskontekstin puitteissa? Tämän vuoksi olen viittauksissani ajoittain käyttänyt muuta tapaa identifioida lähteeni. Tutkimusaineiston kirjoja ei tutkimushetkellä ole luetteloitu, joten viittaan niihin otsakkeen ja julkaisutietojen muodossa. Käytössäni oli lisäksi Juséliusten Porin kodissa olleesta kirjallisuudesta laadittu luettelo, joka sisältää lastenkirjoja, joita ei ollut tutkimassani laatikollisissa²¹. Luettelon käyttö lähdedokumenttina on sikäli ongelmallista, että siihen ei ole merkitty säännönmukaisesti kirjojen julkaisuvuosia eikä niistä voi päätellä varmuudella, ovatko ne kuuluneet nimenomaan Sigridille. Olen silti harkinnanvaraisesti tarkastellut myös luetteloja ja käyttänyt sitä lähteenä, kuitenkin tietoisena sen puutteista.

Tarkastelen tutkimuksessani lisäksi Sigridin vuosien 1895–1897 opiskeluun liittyvää materiaalia, pääasiassa yksityisopetuksen ja koulunkäynnin aikaisia har-

---

²⁰*Lasse och Lisa och andra berättelser af E. A. Gustaf Chelius, Stockholm 1893*, SatM. Laatikossa oli kaksi kappaletta *Lasse och Lisa* -kirjaa, joista toisen oli Margit Anna Louise Jusélius saanut jouluaattona 1895.

²¹ Luettelo Sigrid Juséliuksen Säätiön Satakunnan Museolle lahjoittamista F. A. Juséliuksen Porin kodin irtaimistoon kuuluneista kirjoista, 5.10.1976. Saatu katsottavaksi SatM:n amanuenssilta.

joitusvihkoja, joita löytyi Satakunnan Museon kokoelmista²² sekä Satakunta-arkistosta²³. Vihkoja ei ole luetteloitu museokokoelmiin, joten viitataan niihin vuoden ja mahdollisen kansitekstin perusteella (esim. Finskhäfte, Sigrid Jusélius, kl II). Sigridin vuonna 1897 aloittamaan koulunkäyntiin liittyviä seikkoja oli tarkasteltavissa myös Turun ruotsinkielisen yhteiskoulun arkistokokonaisuuden puitteissa²⁴. Arkisto käsittää muun muassa vuosiluokkakohtaisia tietoja oppilaiden opiskelemista aineista, heidän poissaoloistaan ja niiden syistä sekä joitain yleistietoja asuinpaikoista ja koulunkäyntiä rytmittävistä lomista tai yleisistä vapaista. Sigridin opintoihin liittyvän aineiston tutkimuksellinen anti ei rajoittunut ainoastaan yksittäisiin tietoihin. Koen, että kouluvihkojen sisältämät harjoitustehtävät ja -tekstit voivat omalta osaltaan peilata mielenkiintoisella tavalla Sigridin aikalaisten maailmankuvaa ja mahdollisia arvoja suhteessa lapsen koulutukseen. Yhteiskoulun arkistomateriaali sen sijaan päästää tarkastelemaan Sigridin opiskeluympäristöä.

Aineistoa täydentävät Sigridin valokuvamuotokuvat, joita on säilynyt muutama Satakunnan Museon kuvakokoelmissa²⁵. Osa Sigridin kuvista löytyy yksittäin tallennettuina ja osa on peräisin Fritz Arthur Juséliuksen sisarentyttären eli Sigridin serkun, Signe Ekin (o.s. Nordgren) vuonna 1947 kokoamasta valokuva-albumista²⁶. Museon kokoelmasta löytyy myös joitain yksittäisiä valokuvamuotokuvia Sigridin perheenjäsenistä ja sukulaisista. Rajauksen vuoksi keskityin kuitenkin käytännössä muotokuviin, joissa Sigrid itse on kuvattuna. Muotokuvien vähäisestä määrästä huolimatta on kiinnostavaa tarkastella 1800-luvun lapsen fyysistä olemusta, kuten vaateetusta sekä kuvien sommittelua ja mahdollisia käyttötarkoituksia. Asetta rohkeampi kuvien tulkinta saa jopa havaitsemaan tunnetiloja kuvattavien olemuksessa, heidän kasvoissaan sekä kehon asennoissa. Toisaalta kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin tukemana valokuvat itsessään osoittautuivat eräänlaisiksi merkeiksi Juséliusten ja siten sivistyneistön elintaivoista 1800-luvun lopulla.

Kirjallisista lähteistä merkittävin erityisesti isän näkökulman kannalta on ollut *F.A. Juséliuksen muistokirjoitus* (1941). Muistokirjoituksessa on Fritz Arthur Juséliuksen testamenttijäljennöksen ohella neljä osaa, joista ensimmäinen Håkan Tolle-

---

²² Sigrid Juséliuksen vihkot, SatM.

²³ Sigrid Juséliuksen vihkot, asiakirjat H:1-5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto.

²⁴ Åbo svenska samlyceums arkiv, Turun maakunta-arkisto (TMA).

²⁵ Sigrid Juséliuksen valokuvamuotokuvat, lapsi- ja henkilökuvakokoelma, SatM kuva-arkisto.

²⁶ Signe Ekin kokoamat valokuva-albumit 1947, ALB 10:1, ALB 10:2, valokuva-albumit, SatM kuva-arkisto.

tin kirjoittama osuus käsittelee Fritz Arthur Juséliuksen testamenttia ja sen historiaa²⁷. Toisessa osassa, joka kirjoittajansa Hj. Nordling-Nortamon mukaan valmistui jo parin vuoden sisällä F.A. Juséliuksen kuolemasta, kertoo Sigridin isän elämänvaiheista ja luonteesta yksityishenkilönä aina lapsuudesta hänen viimeisiin päiviinsä asti²⁸. Muistokirjoituksen kolmannessa artikkelissa P.H. Norrmén puolestaan keskittyi kuvaamaan F.A. Juséliuksen toimintaa ja luonnetta liikemiehenä²⁹. Juséliusten perheen lääkärinä toiminut Nordling-Nortamo oli F.A. Juséliuksen lähes elämän mittainen ystävä ja on todennäköisesti muistokirjoituksen kirjoittajista tuntenut perheen parhaiten juuri Sigridin elinaikana. Kirjoittajista ainoana Hj. Nordling-Nortamo mainitsee saaneensa käyttöönsä F.A. Juséliuksen kahden siskon, Jenny Nordgrenin ja Bertha Juséliuksen muistiinpanot, joita ei valitettavasti ole löytynyt oman tutkimukseni puitteissa³⁰. Hän kirjoittaakin eniten Sigridistä ja perheen keskinäisistä suhteista. Sen sijaan P.H. Norrmén tuskin on saattanut tuntea Sigridiä, koska oli itsekin tytön kuollessa vasta neljävuotias. Onni Okkosen laatiman viimeisen osuuden keskiössä ovat puolestaan Porin nykyiselle Käppärän hautausmaalle rakennutetun Sigrid Juséliuksen mausoleumin syntyvaiheet, joten näkökulma oli tässäkin Sigridin kuoleman jälkeisissä tapahtumissa³¹. Kirjoituskokoelman tiedot, vaikka eivät varsinaisesti kerro paljoakaan Sigridin elämästä, ovat jäsentäneet sitä kontekstia ja niitä lähtökohtia, mistä käsin Sigridiä tarkastelen.

Käytän tutkimuksessani jonkin verran kirje- ja asiakirja-aineistoa niiltä osin, kun olen sitä löytänyt ja edelleen katsonut mahdollisesti valottavan pääasiassa perheen yksityiselämään liittyviä seikkoja. Olen halunnut rajata työn ulkopuolelle muun muassa laajan Fritz Arthur Juséliuksen liiketoimintaa koskevan arkistomateriaalin, joka kartoittamaltani osin sisältää enimmäkseen sähköitä, kirjeitä ja tiliasiakirjoja koskien F. A. Juséliuksen liiketoimia³². Kirjeaineiston kohdalla erittäin kiinnostavaksi osoittautui Fritz Arthur Juséliuksen sisaren Jenny Nordgrenin vastaanottamasta 220 kirjeestä muo-

---

²⁷ Tollet, Håkan: F. A. Juséliuksen testamentti; Testamentin historia. 1941, 23–42.

²⁸ Nordling-Nortamo, Hj.: Fritz Arthur Jusélius. 1941, 45–96. Frans Hjalmar Nordling (1860–1931), kirjailijanimeltään Hj. Nortamo, oli Raumalla syntynyt lääkäri ja sittemmin erityisesti Rauman murteella kirjoittaneena kirjailijana tunnettu professori.

²⁹ Norrmén, P.H.: F.A. Jusélius, hänen toimintansa liikemiehenä. 1941, 123–191. Pehr Herman Norrmén (1894–1945), maisteri, tunnetaan poliittisena aktivistina sekä teollisuus- ja pankkivaikuttajana. Kansallisbiografia 2004.

³⁰ Maininta muistiinpanoista: Nordling-Nortamo 1941, 62.

³¹ Okkonen, Onni: Jusélius-mausoleumi. 1941, 195–334. Onni Okkonen oli professori ja taidehistorioitsija, jonka kirjalliseen tuotantoon kuuluu useita Akseli Gallen-Kallelan elämää ja töitä käsitteleviä teoksia, kuten mausoleumin freskojen työvaiheita.

³² Asiakirjat E:1–U:5, F. A. Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto.

dostunut kokoelma³³. Se sisältää viisi Blenda Juséliuksen Jenny Nordgrenille lähettämää kirjettä, joita tarkastelen lähemmin tutkimuksessani. Nimenomaan nämä viisi Sigridin vanhempien eron aikaan vuosille 1893–1894 ajoittuvaa kirjettä avasivat perheen tilannetta avioerossa äidin ja tyttären kannalta. Kävin lisäksi läpi Jenny Nordgrenin vastaanottamia kirjeitä siltä ajanjaksolta, kun Sigrid oli elossa, siinä toivossa, että jotain tietoa tutkimuskohteesta olisi löytynyt myös niistä. Kokoelmassa on tuolta ajalta muun muassa kirjeitä Jennyn porilaisilta ystävättäritä, kuten Mili ja Thecla Ekestubbelta³⁴. En kuitenkaan löytänyt kirjeistä mitään tutkimusaiheeseen liittyvää.

Kirjeaineiston käyttöön lähteenä liittyy kiinnostavaa problematiikkaa³⁵. Kirjoitetusta tekstistä välittyvä kuva ei välttämättä vastaa todellisuutta. Kirjeenkirjoittamisen käytänteet sekä kirjeen kirjoittajan ja vastaanottajan välinen suhde määrittävät kirjoitettua sisältöä. Kirjeiden kirjoittaminen kytkeytyy kulttuurisiin, sosiaalisiin ja historiallisiin ehtoihin, kuten tutkija Maarit Leskelä-Kärki on analysoinut tutkimuksessaan *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä* (2006)³⁶. Näkökulmana kirjoittamisen kulttuurihistoria Leskelä-Kärki on tutkimuksessaan todennut, että hänen työnsä päähenkilöt toimivat näkökulman avaajina laajempaan tematiikkaan³⁷. Kirjoituskontekstin eri ulottuvuuksien analysointi suhteessa kirjoitettuun mahdollistaakin niiden välisen dialogin, jollaisen toivon omassa työssäni tavoittavani aineistolajista riippumatta. Tavoitteenani on ollut, että yksityiskohtaisen lähde- ja -analyysin sekä laajempaa kontekstia koskevan tutkimustiedon välinen vuoropuhelu muodostavat työni selkärangan. Sama kontekstisidonnaisuus ja sen välttämätön tiedostaminen lähdeanalyysissä koskee yhtä lailla muutakin käyttämäni aineistoa.

Kirjeet voivat avata yksilön, yhteisön ja kulttuurin välistä suhdetta³⁸. 1800-luvulla kirjeiden kirjoittamiseen ja lukemiseen liittyi kollektiivisia tapoja ja niitä saatettiin muun muassa lukea ääneen, joskin kirjeenkirjoittamisen konventiot yksityistyivät vuosisadan kuluessa³⁹. Erityisesti käyttämäni kirjeaineiston kohdalla minulle heräsikin kysymyksiä tutkimusetiikan rajaehdoista. Pohdin oikeuttani esittää tulkintaa menneisyyden henkilöiden kirjoittamien kirjeiden pohjalta. Myös Leskelä-Kärki huo-

---

³³ Samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, Åbo Akademi bibliotek (ÅAB).

³⁴ Mili Ekestubben kirjeet Jenny Nordgrenille 1893–1894, Thecla Ekestubben kirjeet Jenny Nordgrenille 1870–1933, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵ Kirjeaineiston käytöstä lähteenä ks. esim. Leskelä-Kärki 2006; Helsti 2006.

³⁶ Leskelä-Kärki 2006, 30.

³⁷ Leskelä-Kärki 2006, 22, erit. kirjoittamisen kulttuurihistoriasta näkökulmana ks. 43–56.

³⁸ Helsti 2006, 121–122; Leskelä-Kärki 2006, 58.

³⁹ Leskelä-Kärki 2006, 64–65.

mioi läpi tutkimuksensa oman positionsa aktiivisena tulkinnan tuottajana ja siihen liittyvän eettisen näkökulman⁴⁰. Tulkinnat menneisyyden kohtaamisesta epätäydellisen lähdeaineiston kautta ovat yksilöllisiä ja sidottuja toisaalta tutkijaa ja toisaalta tutkimuskohdetta ympäröivään maailmaan. Leskelä-Kärjen esimerkkiä seuraten pyrin ymmärryksen kautta tekemään oikeutta tutkimuskohteelle sen omilla ehdoilla⁴¹.

Blenda ja Fritz Arthur Juséliuksen avioeroon liittyvät vähäiset tiedot, joihin tutkimuksessani viittaen, ovat puolestaan peräisin asiakirjoista Porin raastuvanoikeuden arkistosta⁴². Tapaukseen liittyen on säilynyt Blendan lähettämä kirje raastuvanoikeudelle sekä käsiteltävää eroa koskevat oikeuden lausunnot, eritoten sen langettama tuomio. Muuta Juséliusten perheenjäsenten tai heidän lähiomaisten yksityistä kirjeenvaihtoa ei tiettävästi ole säilynyt, lukuun ottamatta kolmea Sigridin isälleen vuonna 1896 lähettämää kirjettä⁴³. Tutkimassani Jusélius-suvun sukuarkistossa sekä Fritz Arthur Juséliuksen asiakirjoissa oli löydettävissä pääasiassa vain Fritz Arthurin liikekirjeenvaihtoa⁴⁴. Toisaalta liikekirjeenvaihdon tutkiminen olisi sekin voinut olla tutkimukseni kannalta perusteltua. P.H. Norrmén nimittäin mainitsee muistokirjoituksen artikkelissa Fritz Arthurin pyytäneen ulkomailla ollessaan tietoja Sigridin terveydentilasta toimistonsa kautta eli mahdollisesti osana liikekirjeenvaihtoa⁴⁵. Tästä huolimatta en tutkinut Fritz Arthur Juséliuksen liiketoimintaan liittyvää aineistoa, jota Satakunta-arkiston ohella on olemassa muun muassa Åbo Akademin kirjaston käsikirjoituskoelmissa, sillä työmäärä olisi sen myötä kasvanut olennaisesti liian laajaksi⁴⁶.

Olen tehnyt tietoisien valinnan olla käsittelemättä Sigrid Juséliuksen mausoleumin ja isän tyttärensä muistolle perustaman lääketieteellisen säätiön syntyvaiheita seikkaperäisesti. Ne ovat ehkä merkittävin merkki ja muistutus aiheeseen yleensä liittyvästä kiinnostuksesta ja arvokkaita tarkastelun kohteita eritoten Fritz Arthur Juséliuksen henkilökuvan ja toisaalta taiteen sekä lääketieteen historian kannalta. Perustelen valintaani osittain työlle asetetun laajuuden ehdoilla. Mausoleumin ja Sigrid Juséliuksen Säätiön kehityshistorioista on olemassa suhteellisen kattavasti tietoa, jonka perusteellinen

---

⁴⁰ Leskelä-Kärki 2006, erit. 631–639, passim.

⁴¹ Leskelä-Kärki 2006, 632–635; Leskelä-Kärki & Melkas 2009, 12.

⁴² Pöytäkirjat, tuomiokirjat 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA.

⁴³ Valokopiot Sigrid Juséliuksen kirjeistä F. A. Juséliukselle 16. ja 27.9.1896, saatu Tapani Mauraselta; Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

⁴⁴ Asiakirjat E:1–U:5, F. A. Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto; asiakirjat E:1–H:3 ja H:4–9, U:1, F.A. Jusélius, yksityishenkilöiden asiakirjat, Satakunta-arkisto.

⁴⁵ Nordling-Nortamo 1941, 156.

⁴⁶ Max: 35:4-1, Max: 36:4-1, Max: 37:1, affärsarkiv1880-1940, samlingen Arthur Jusélius, handskriftssamling, ÅAB.

referoiminen ei valitsemani näkökulman kannalta vaikuttanut olennaiselta. Toki huomioin ne osana kokonaisuutta, mutta niiltä osin, kun olen nähnyt sen tutkimuskysymysten kannalta tarpeellisenä. Läheisen menettämisen teemaa sekä Sigridin aikalaisten suhtautumista kuolemaan tarkastelin kuitenkin Sigridin hautajaisiin tuoduista seppelenuhoista valmistettujen muistotaulujen tekstien sekä lähipiirin hautajaiskutsujen kautta ⁴⁷. Ne ovat rajallinen lähdeaineisto suhteessa aiheen laajuuteen, mutta viestivät juuri tutkimi tapauksen osalta kiinnostavia seikkoja. Tiedustelin lisäksi Sigrid Juséliuksen haudaukseen liittyvistä mahdollisesta tietoaineistosta sekä Porin ev. lut. seurakuntayhtymän hautauspalveluiden että Sigrid Juséliuksen Säätiön kautta, mutta näiden tahojen tiedonannon mukaan tällaista dokumentaatiota ei olisi saatavissa ainakaan heidän osaltaan.

Moninaisesta lähteiden joukosta muodostui vähitellen tutkimusaineistoni. Aineiston keruuvaihe eteni hyvin sattumanvaraisesti lähteestä toiseen ja muodosti ison osan koko tutkimusprosessia. Erityisesti museaalisen lähdeaineiston löytämisen ja tutkimuskäytön haasteista kertoo se, että osalle aineistosta ei ole olemassa luettelotietoja. Lisäksi Sigridin isälleen kirjoittamista kirjeistä sain alkuperäisenä käyttöni ainoastaan yhden. Alun perin sain vihjeen kirjeistä Tapani Maurasen tutkimusartikkelin lähdetiedoista, joissa mainitaan ”Sigrid Juséliuksen kirjeet ja lelut, Satakunnan Museo” ⁴⁸. Satakunnan Museolla mainituista kirjeistä ei ollut luettelointitietoja eikä niiden säilytyspaikkaa saatu selville. Tutkiessani Sigridin kouluvihkoja löysin yhden kirjeistä erään vihkon välilehdeltä. Ajatus useammasta kirjeestä jäi vaivaamaan minua, joten päätin tiedustella asiaa suoraan Tapani Mauraselta siinä toivossa, että asialle löytyisi selitys. Kirjeiden olinpaikasta Mauranen ei tiennyt, mutta hän lupasi tarkistaa Sigridin tutkimuksen aikana keräämänsä aineiston, kunhan hän pääsisi käsiksi putkiremontin keskeltä laatikoihin pakattuihin aineistoihin. Kahden kuukauden odotus palkittiin ja sain lopulta käyttöni valokopiot kahdesta muusta kirjeestä, jotka Sigrid oli lähettänyt isälleen Turusta syyskuussa 1896. Mauranen oli omien sanojensa mukaan mitä ilmeisimmin saanut valokopiot Satakunnan Museolta laatiessaan tutkimusartikkelia Sigrid Juséliuksesta 2000-luvun alussa. Alkuperäisiä kirjeitä ei toistaiseksi ole löytynyt, mutta katson, että on perusteltua ja luotettavaa käyttää saamiani kirjeiden valokopioita lähteinä.

---

⁴⁷ Muistotaulut 18299:470–477, SatM esinekokoelma.

⁴⁸ Mauranen 2004, 515.

1.3. Käsitteet lapsuudesta ja perheestä

Lapsuutta on tutkimuskohteena lähestytty monin eri tavoin. Ihmisen elämänkaaren ensimmäistä jaksoa on tarkasteltu muun muassa kulttuurisena, sosiaalisena, biologisena ja psykologisena, usein tutkimusnäkökulmasta ja -kontekstista riippuen, merkityksiltään muuntuvana ilmiönä. Lapsuutta on käsitelty muun muassa sitä kehystävien, kulttuurisesti vaihtelevien käsitysten kautta pohtimalla sitä, mitä lapsuuden tai lapsen on ajateltu kulloinkin edustavan ja miten käsitykset lapsuudesta ovat vaikuttaneet suhtautumisessa lapsiin. Kulttuurisesti rakentuneena ilmiönä lapsuus on ymmärretty esimerkiksi viattomuuden ja toivon tai pahuuden ja kurjuuden vertauskuvana.⁴⁹ Viime vuosikymmenten aikana erityisesti sosiologian tutkimuksen piirissä on noussut esille näkemys lapsuudesta sosiaalisesti rakentuneena, yhteiskunnallisessa kontekstissaan tarkasteltavana ilmiönä⁵⁰. Lapsuus on nähty yhtenä sosiaalisen analyysin muuttujana, jolloin sitä on tarkasteltu suhteessa muihin yhteiskunnallisiin tekijöihin, kuten luokkaan, sukupuoleen ja etnisyyteen. Lisäksi tutkimuksellisesti lasta ja lapsuutta on lähestytty aktiivisena omaa ja ympäröivän yhteiskunnan elämää määrittävänä merkitysten muodostajana, joka elää vuorovaikutussuhteessa aikuisten ja toisten lasten kanssa.⁵¹ Toisaalta lapsuutta ja lapsuuden käsitteitä on tarkasteltu myös ennen kaikkea biologisena ilmiönä lapsuuden, niin ikään biologisten väistämättömyyksien kannalta tai, kuten esimerkiksi kehityspsykologiassa, yhdenmukaisena siirtymävaiheena aikuisuuteen⁵². Lapsuuden ajoittain yksipuolinen tarkastelu eri tieteenalojen näkökulmasta on toisaalta herättänyt kysymyksiä siitä, minkä sijan ne jättävät muille tekijöille ja vaikutteille ja siten lapsuuden kokonaisvaltaisemmalle ja monipuolisemmalle tutkimukselle⁵³.

Lapsuuden tutkimus vaikuttaisi jo hyvin suppean katsauksen puitteissa monitieteiseltä ja lapsuus itsessään moninaiselta sekä haastavalta käsitteeltä rajata. Käsitteiden ymmärtämisen vaikeuden omalla kohdallani aiheuttaa erityisesti se, miten kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentunut lapsuus erotetaan toisistaan. Onko se edes mah-

---

⁴⁹ Cunningham, Hugh: *Histories of Childhood*. American Historical Review vol. 103, 4/1998, pp.1195-1208; Heywood 2001, 4-5.

⁵⁰ Esim.; Alanen & Barty 1990; *The sociology of childhood: essential readings*. 1992; *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. 1997; Alanen 2001.

⁵¹ *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. 1997, 8-9.

⁵² Heywood 2001, 4-5. Kehityspsykologian näkökulmasta ks. esim. *Handbook of child psychology. 1, History, theory and methods*. 1983

⁵³ Ks. esim. *Lapsi ja tutkimus* 1996.

dollista? Olen ymmärrykseni pohjalta ratkaissut asian siten, että sosiaalisesti rakentuneena lapsuutta käsitellään ennen kaikkea kollektiivisena sosiaalisissa vuorovaikutuksissa uusiutuvana ilmiönä, kun taas kulttuurisesti rakentuneena lasta tarkastellaan ennemminkin yksilönäkökulmasta sen kautta, miten lapsi edustaa yksilönä lapsuutta ⁵⁴. Tutkimuksessani en pyri määrittämään tieteenalojen välisten tai niiden sisäisten näkökulmien eroja tai uskottavuutta. Aihepiirin tutkimuksessa vaikuttavat paradigmat on kuitenkin hyvä tunnistaa käytetyn tutkimuskirjallisuuden, mutta myös oman tulkintakontekstin antamien merkitysten ja siten sen vaikutuksen kannalta.

Mentaliteettien ja lapsuuden sekä perheen kulttuurisidonnaisen käsittämisen kehityshistoriaa koskevista tutkimuksista merkittävimpiä on ranskalaishistorioitsija Philippe Ariésin *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960), joka englanniksi käännettynä sai nimen *Centuries of childhood* (1996). Teos on vaikuttanut voimakkaasti myöhempään lapsuuden tutkimukseen yli tieteen rajojen ⁵⁵. Tutkimuksessaan Ariés käsittelee lapsuuden tunteen⁵⁶ historiallista kehitystä pääasiassa länsieurooppalaisen ja erityisesti ranskalaisen ylemmän yhteiskuntaluokan keskuudessa uudella ajalla (1500–1800). Ariésin näkökulmasta lapsuuden tunne on verrattain uusi ilmiö, joka muuttui vähittäin keskiajalta alkaen, kehityksen painottuen uudelle ajalle. Esimerkkeinä lapsen ja lapsuuden tunteen muutoksesta Ariés nosti esille muun muassa iän ja ikäkausien kasvavan merkityksen uudella ajalla, mitä Ariés seurasi aikakauden ikonografiaa ja erityisesti muotokuvia sekä jossain määrin myös kirjallisuutta tarkastelemalla ⁵⁷. Ariésin tutkimuksen merkitys oman työni osalta on juuri sen tavassa ymmärtää lapsuus kontekstiinsa sidottuna tunteena tai ilmiönä, ja toisaalta perheen ja lapsuuden käsittäminen kiinteässä suhteessa toisiinsa edellyttäen niiden rinnakkaista tarkastelua ⁵⁸.

Perheen ja lapsuuden tunteen kehitys itseisarvoiksi ja ennen kaikkea tunteisiin perustuviksi on mielletty perhehistoriallisessa kehityksessä erityisesti 1990-luvun tutkimuksessa 1800-luvulla tapahtuneeksi kehitykseksi. Suomessa perheen sisäisiin suh-

---

⁵⁴ Lapsen tarkastelusta lapsuuden edustajina suhteessa yksilökeskeiseen lapsuuden tutkimukseen ks. Kalio 2006, 16–25, passim.

⁵⁵ Rahikainen 2005, 38; Cunningham 1998, 1197.

⁵⁶ Tutkija Marjatta Rahikainen on todennut, että Ariésin teoksen englanninkielinen käännös ei tee oikeutta alkuteokselle erityisesti käsitteistön osalta. Esimerkkinä Rahikainen on maininnut sanan *sentiment*, joka on käännetty ideaksi tai käsitteeksi sanan merkityksessä ennemminkin tunnetta, tietoisuutta ja tunteellisuutta. Rahikainen toteaa, että Ariésin teos käsittelee mentaliteettien ja tunteiden historiaa eikä, kuten englanninkielinen käännös antaa ymmärtää, käsitteiden ja ideoiden historiaa. Rahikainen 2005, 38.

⁵⁷ Ariés 1996, ikäkausien merkityksen kehityksestä erityisesti 13–30; ikonografiasta ja kirjallisista merkeistä erityisesti 31–47.

⁵⁸ Philippe Ariés on tarkastellut lapsuuden ja perheen käsitettä rinnakkaisina ja ilmiöinä ja sen myötä sitä, miten pitkälle nykyisen kaltaisen lapsuuden ajatuksen kehitys seuraa rinnakkain perhekäsityksen kehitystä. Ariés 1996.

teisiin, asenteisiin ja ihanteisiin keskittyneet perhehistorioitsijat on voitu määritellä myös mentaliteettien tutkijoiksi.⁵⁹ Mentaliteettien tutkimus kohdistuu kollektiivisiin ja osittain tiedostamattomiin asenteisiin, mielipiteisiin, normeihin ja päivittäisiin tapoihin eikä esimerkiksi yksittäisten ajattelijoiden käsityksiin⁶⁰. Käsitän mentaliteetin ensisijaisesti yksilöiden ja yhteisöjen arkielämään liittyvinä elämäntavallisina seikkoina, arvoina ja asenteina, jotka peilaavat sekä ymmärrystä omasta itsestään että ympäröivästä maailmasta. Vaikka yksittäistä tapausta koskeva aineistoni onkin liian suppea paljastamaan varsinaisia kollektiivisia mentaliteettirakenteita tai niiden muutoksia, voin mielestäni tarkastella lapsuutta ja perhettä koskevia mahdollisia ajatusmalleja tapauskohtaisesti.

Tutkimuksessani lapsuus sekä perhe ovat ymmärrettävissä kulttuurisidonnaisina ilmiöinä tai tunteina, jotka ovat riippuvaisia kontekstissaan niille mahdollisesti annetuista merkityksistä. Tämä edellyttää tutkimani Juseliuksen perheen ja perheenjäsenten toiminnan taustalla vaikuttavien yhteiskunnallisten tekijöiden tarkastelua suhteessa tutkimuskohteeseen. Kai Häggman on todennut, että on helpompaa tarkastella perheen taloudellisia ja demografisia ominaisuuksia kuin tavoittaa sen sisäisiä sosiaalisia suhteita ja perheenjäsenten välisiä tunteita⁶¹. Voisi helposti ajatella, että 1800–1900-luvuilla alkanut avioerojen määrän kasvu sekä patriarkaalisen ja aviollisen arvovallan heikkeneminen olisivat merkkejä perheen merkityksen vähentymisestä tuona aikana. Perhehistoriallinen tutkimus on kuitenkin osoittanut, että kehitys oli monessa suhteessa pikemminkin vastakkainen. Länsieurooppalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa perheen merkitys ja sitä ylläpitävien ihanteiden määrittely korostuivat entisestään teollistumisen aikakaudelta alkaen. Perheen merkitys yksilölle ja yhteiskunnalle ei siis seurannut perheinstituution laillisen aseman heikkenemistä.⁶² 1800-luvulla yhteiskunnan hyvinvoinnin katsottiin olevan perheen varassa ja aikaa on jälkikäteen luonnehdittu perheen aikana. Toisaalta melko paradoksaalisesti myös yksilöllistymisen on nähty lisääntyneen vuosisadan loppua kohti.⁶³

Teollistumisen aikakaudella yleistyi perhemalli, jonka pohjalta kehittyi niin kutsuttu modernin ydinperheen käsite. Sen ominaisuuksina on pidetty perhehistoriallisessa tutkimuksessa muun muassa tunteisiin perustuvaa puolisonvalintaa, pientä perhekokoa ja perhe-elämän yksityistymistä sekä kasvatusihanteiden muutosta ja sukupuol-

---

⁵⁹ Häggman 1996, 46.

⁶⁰ Häggman 1996, 46; Peltonen 1992, 6-62.

⁶¹ Häggman 1996, 46.

⁶² Esim. Ariés 1996, teoksen johdanto.

⁶³ Jallinoja 2000, 199–210.

ten korostetun erillisiä rooleja ja toimintapiirejä.⁶⁴ Perhemallin muutokseen vaikuttivat kaupungistuminen ja teollistuminen. Perheen tuotannollinen ja kasvatuksellinen merkitys väheni, kun niihin liittyvät tehtävät siirtyivät perheen sisäpiiristä yhä enemmän julkiseksi yhteiskunnan hoitamiksi ja ylläpitämiksi toiminnoiksi. Kouluopetus yleistyi ja erityisesti kaupungeissa perheiden omavaraisuus laski, kun kaikkea ei ollut pakko tuottaa itse. Kodin tai perheen ulkopuolinen palkkatyö yleistyi myös naisten keskuudessa ja perhe-elämä yksityistyi. Perheisiin ja talouksiin kuuluneiden henkilöiden, kuten lapsien määrä pieneni. Siirtymää varsinaisiin pienperhemalleihin hidasti kuitenkin edellytykset oman asunnon hankinnalle ja usein se merkitsi turvautumista sukulaisiin tai asumista alivuokralla.⁶⁵ Demografisten muutosten on katsottu vaikuttaneen myös lapsen ja vanhemman välisiin kiintymyksen tunteisiin. Ariés on todennut oman tutkimuskontekstinsa puitteissa, että aikana, jolloin suuri osa lapsista oletettavasti kuolisi ennen aikuisikää, ei kiintymyssuhteen muodostuminen ollut yhtä selkeää kuin nykyään ajatellaan, mutta se ei merkitse silti välinpitämättömyyttä lapsia kohtaan.⁶⁶ Lapsi ja lapsena oleminen huomioidaan eri tavoin eri kulttuureissa ja se miten lapsi huomioidaan heijastaa myös kulttuurisen kontekstin erityispiirteitä⁶⁷. Käytännössä perheen, lapsuuden tai lapsen ja vanhemman välisen suhteen historiallinen tarkastelu edellyttää aina aiheen käsittelyä kontekstissaan.

On huomioitava, että muutokset ihanteissa eivät automaattisesti toteudu käytännössä. Siten ei voida myöskään olettaa yleistäen, että ydinperheelle määritellyt piirteet olisivat yksinomaan modernille perhekäsitykselle ominaisia seikkoja, jotka olisivat olleet esiteollisen ajan perheiden kohdalla tuntemattomia.⁶⁸ Anne Ollila on todennut, että liian tarkkaan rajattuna ydinperhemallin korostaminen 1800-luvun perhehistoriallisessa tutkimuksessa voi olla osittain jopa harhaanjohtavaa, koska todellisuudessa sen rinnalla oli useita perhemuotoja vielä vuosisadan lopullakin ja sen jälkeen. Väestönosa, jota perhemuodon muutos koski eniten oli sivistyneistö, jonka piirissä aihetta koskeva keskustelu nimenomaan pääasiassa käytiin.⁶⁹

Lapsuuden ja perheen tarkastelu, niin ihanteiden kuin todellisuuden puitteissa rajautuu työssäni tutkimuskohteen elinpiiriin ja siten sen edustamaan väestönosaan. Kaupungissa eläneenä varakkaana kauppiasperheenä Juséliukset kuuluivat niin

---

⁶⁴ Häggman 1994, 14, 16–17, 18–21 ; Jallinoja 1989, 12.

⁶⁵ Lindgren & Ritamies 1994, 132.

⁶⁶ Ariés 1996, 36–38.

⁶⁷ Jenks 2005, 121.

⁶⁸ Häggman 1994, 14, 16–17, 18–21.

⁶⁹ Ollila 1998, 83–84.

kutsuttuun sivistyneistöön, jota tutkimuksessani käytän käsitteenä Kai Häggmanin ja niin ikään Kaarlo Wirilanderin esimerkkiä mukaillen. Säätyläistö oli syntyperään ja sen määrittämään etuoikeutettuun asemaan perustuva muusta väestöstä erillisenä ymmärrettävä ryhmä. Säätyyn ja syntyperään perustuva sosiaalinen asema ja sille rakentuneet raja-aidat alkoivat vähitellen vuosisadan loppua kohden menettää merkitystään ja perheiden sekä yksilön yhteiskunnallista asemaa alkoi yhä enemmän määrittää koulutus, varallisuus ja sivistynyt elämäntapa. 1800-luvun loppua kohden aateliston ja aatelittoman säätyläistön, mukaan lukien muun muassa virkamiehiä, papistoa ja pitkälti myös porvaristoa perheineen, elintavat ja -piirit lähenivät toisiaan muodostaen aiempaa yhtenäisemmän sivistyneistön. Sivistyneistön muodostivat siten sekä aateliset että aatelittomat herrasväen perheet, joihin myös Sigrid Juséliuksen perheen katson kuuluneen.⁷⁰ Käytän säätyläistön ja sivistyneistön käsitteitä rinnakkain, erityisesti siinä merkityksessä, että kyse on muusta väestöstä elintavoillaan eroa tehnyt ryhmä, jonka edellytykset toki pitkälti perustuivat sosiaalitaloudelliseen asemaan. Porvaristolla ja porvarillisella kulttuurilla tarkoitan ennen kaikkea kaupunkien vaurastuvaa ja kasvavaa keskiluokkaa ja sen edustamaa yhteisiin ihanteisiin perustuvaa elämäntavan ideaalia⁷¹. Näen porvariston osana sivistyneistönä käsittämäni väestönosaa, jonka puitteiltaan varallisuutta edellyttävä elämäntapa edusti koti- ja perhekeskeisiä ihanteita⁷². Siten käytän myös porvariston käsitettä sivistyneistön rinnalla.

Tilastollisesti perhe määritellään usein tarkoittamaan samassa asunnossa asuvia keskinäisessä sukulaissuhteessa olevia henkilöitä, mikä jättää määritelmän ulkopuolelle esimerkiksi pois muuttaneet lapset ja entiset aviopuolisot. Ydinperheellä tarkoitetaan yleensä yhdestä avioparista ja heidän lapsistaan koostuvaa perhemallia.⁷³ Juséliusten perhe sopii oletettavasti tähän ydinperhemallin määritelmään, mutta käsitteellisesti vanhempien avioero muuttaa tilanteen. Kun viittaa tutkimuksessani Sigridin tai Juséliusten perheeseen, tarkoitan (ellen toisin mainitse) Sigridiä ja hänen vanhempiaan heidän avioerostaan huolimatta, koska se on vaikuttanut käsittelyn ja tutkimuksen seuraamisen kannalta mielekkäämmältä. Vältän aineiston tulkinnassa liian mekaanista tai yksioikoista käsitystä perheestä tai vastaavasti lapsuudesta. Molemmat ovat mielestäni ilmiöinä niin moninaisia, että niiden asettaminen täysin ennalta määriteltyihin tai liian kategorisoituihin malleihin ei olisi tulkinnalle hedelmällistä. Tämän sanottua on

⁷⁰ Häggman 1994, 23–25; Wirilander 1974, 33–36, 90–104, 141, 395–409.

⁷¹ Elomaa 1997, 173–174.

⁷² Elomaa 1997, 174.

⁷³ Lindgren & Ritamies 1994, 128–130.

kuitenkin ymmärrettävä, että aiempaan tutkimustietoon peilattaessa institutionaaliset käsitykset sekä vallitsevat ideaalit perheestä ja lapsuudesta ovat läsnä aineiston tulkinnassa.

2. TULKINNAN MAHDOLLISUUDET JA VAIHTOEHTOISET TULKINNAT

Lapsuuden historian tutkimisen ongelmana on usein ollut lähteiden puute tai niukkuus ja niiden vaikea saatavuus. Lasten itsensä jättämät jäljet ovat vähäisiä ja lasten omistaman tai heille suunnatun materiaalisen aineiston, kuten lelujen ja kirjojen, säilyvyys on yleisesti ottaen ollut heikkoa. Historioitsijat ovat kuitenkin hyödyntäneet lapsuuden tutkimuksessa monipuolisesti niin virallisia asiakirjoja, kaunokirjallisia lähteitä (romaaneja ja runoja), muistelmia ja muisteluja⁷⁴ (suulliset lähteet) sekä elämäkertoja kuin kansanperinteen lähteitä, vanhemmille suunnattuja opaskirjasia sekä kuvia⁷⁵ ja esineitä⁷⁶.⁷⁷ Aineistoni ominaisuuksiin vaikuttaa pitkälti se, mitä materiaalisia jälkiä ylipäänsä on säilynyt Sigridin elämästä. Edelleen aineiston kykyihin vastata nimenomaan lapsuutta koskeviin kysymyksiin on suhtauduttava hyvin kriittisesti erityisesti sen vuoksi, että mainitun tyyppiset lähteet, kuten lelut ja lastenkirjat, joita itsekin tutkimuksessani käytän, ovat aikuisten lapsille tuottamia ja valmistamia asioita. Näin ollen niiden voidaan ajatella kuvastavan ennen kaikkea aikuisten lapsiin liittyviä ihanteita ja odotuksia.

Voidaanko lapsen elämää silti tarkastella hahmottamani aineiston kautta? Ihminen, olipa hän sitten lapsi tai aikuinen on osa häntä ympäröivää yhteisöä ja kulttuurista kontekstia, jolloin vaikuttaisi väistämättömältä, että lapsen kokemusmaailma rakentuu ja saa vaikutteita ulkoisista tekijöistä. Ehkä aineistoni analyysi kuvastaakin enemmän Sigridin aikalaisten käsityksiä lapsuudesta ja kertoo, minkälaisen elämän varakkaan perheen vanhemmat ovat halunneet ja saattaneet lapselleen tarjota. Entä voiko sattumanvaraisesti jäljestä toiseen muotoutunut aineisto olla tutkimuskysymysteni näkökulmasta tarkoituksenmukainen kokonaisuus ja jos voi, niin millä perusteilla? On toisaalta epäsuoria lähteitä, kuten esineitä, jotka eivät tarjoa valmiita vastauksia ja toisaalta

---

⁷⁴ Esim. Korhonen 1996; Lönnqvist 1992.

⁷⁵ Esim. Ariès 1996.

⁷⁶ Esim. Lönnqvist 1992.

⁷⁷ Heywood 2001, 6.

suoria lähteitä, kuten koulun asiakirjoja, joista tiettyihin kysymyksiin löytyy suoria vastauksia. Aineisto ei ole siis aukoton eikä sen kautta tuotettu tulkintakaan sitä ole.

Historioitsijat voivat hyödyntää tutkimuksessaan monipuolisesti niin virallisia asiakirjoja, kaunokirjallisia lähteitä, muistelmia, muistelua ja elämäkertoja, kansanperinteen lähteitä, kuvia kuin esineitäkin. Historiallisen tutkimusaineiston ominaisuuksiin ja lopulta koko tutkimuskysymyksen mielekkyyteen vaikuttaa viime kädessä se, mitä tiedollisia jälkiä ylipäänsä on säilynyt tutkittavasta kohteesta. Tutkijan ongelmana on nähty usein joko lähteiden niukkuus, vaikea saatavuus tai totaalinen puute. Historian tutkimuksen lähteet muodostavat siksi harvoin täysin aukottomia sarjoja. Laajojen ja mahdollisimman kattavien tai edustavien lähdesarjojen puuttuessa tutkijat ovat tarttuneet yhä useammin yksittäisiä tapauksia koskeviin lähdekokonaisuuksiin. Yleistettävyyden tai edustavuuden tavoittelun sijaan pienelle tutkimusalueelle rajattujen lähteiden suhteuttaminen kontekstiin saattaa avata edelleen uusia näkökulmia ja tutkimusaiheita. Rajatun aineiston yksityiskohtainen tarkastelu voikin antaa mahdollisuuden kyseenalaistaa menneisyyden yksilöiden, yhteisöjen, tapahtumien ja ilmiöiden näennäisen yhdenmukaisuuden ⁷⁸. Merkityksellistä olisi siten lähteiden laatu, ei niinkään niiden määrä ja toisaalta sekä uusien lähteiden löytäminen että vanhojen aineistojen tulkitseminen ja analysoiminen uudella tavalla ⁷⁹.

Lähteiden ominaisuuksien ja lukutavan merkitys tutkimusprosessille konkretisoituivat pohtiessani porilaisen Juséliusten kauppiasperheen elämänvaiheita käsittelevässä tutkimuksessani, mitä perheen tyttäreeseen, Sigrid Juséliukseen liittyvät jäljet voisivat paljastaa hänen ja ympäröivän yhteisön kokemusmaailmasta, ihanteista, käsityksistä ja elintavoista ja olisiko käyttämäni lähteiden puitteissa ylipäänsä mahdollista löytää vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Tästä lähtökohdasta käsin mikrohistoriallinen lähestymistapa tutkimuskohteen kulttuurisen ulottuvuuden tarkastelun ohella tarjoaa hedelmällisen asetelman sivistyneistöperheen elämäntavan tarkastelulle. Vaikka yksittäistä tapausta koskeva aineisto olisikin perustellusti liian suppea paljastamaan varsinaisia kollektiivisia mentaliteettirakenteita tai niiden muutoksia, voi se kulttuurihistorialliseen kontekstiin peilattuna avata uusia näkökulmia menneisyyden ilmiöihin. Mikrohistoriallisen tutkimuksen ja kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin kautta voi muodostua kiinnostavia läpileikkauksia menneisyyteen.

---

⁷⁸ Rahikainen 1996, 22.

⁷⁹ Ollila 1995, 17; Ollila 2000, 12–16.

Aineiston ja tutkimusmenetelmän asettamissa kehyksissä tutkimuskysymykseksi muodostuu lopulta se, minkälaisia Sigridin elinympäristöt tai elämäntilanteet ja niiden merkitykset *mahdollisesti* olivat käsillä olevan aineiston analyysin pohjalta? Millaista elämää Sigrid *mahdollisesti* tulkintani valossa eli ja minkälaisia merkityksiä aikalaiset *mahdollisesti* antoivat lapsuudelle siinä kulttuurisessa ja sosiaalisessa kontekstissa, jossa Sigrid eli? Huolellisesti rakennettuna ja perusteltuna tulkintana myös *mahdollinen* totuus rikastuttaa kuvaa menneisyydestä ja siinä eläneistä ihmisistä.

2.1. Näkökulmia mikrohistoriaan

Suomessa on julkaistu viime vuosikymmenien aikana lukuisia teollistumisen aikakauden ihmisiä ja heidän elämäntapaansa käsitteleviä tapaustutkimuksia. Suomalaista sivistyneistön elämää ja elämäntapoja 1800-luvulla käsittelevistä tutkimuksista mainittakoon historioitsija Kai Häggmanin *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994), joka on kattava esitys aihepiirin tutkimuksesta ja keskeinen lähde työssäni. Häggman tarkastelee tutkimuksessaan 1800-luvun säätyläisperheen elämää ja elintapoja laajan kirjeaineiston kautta ja analysoi tapauskohtaista aineistoaan suhteessa laajempaan perhehistorialliseen tutkimuskontekstiin. Kulttuurihistorioitsija Anne Ollila on tutkimuksissaan *Jalo velvollisuus: Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa* (1998) sekä *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa* (2000) käsitellyt suomalaisen sivistyneistön elämäntapaa 1800-luvun lopulla. Ensiksi mainitussa teoksessa Ollila tarkastelee kolmen suomalaisen virkanaisen kautta naisen muuttuvaa roolia ja sivistyneistöyhteisön elämäntapaa 1800-luvun lopulla. Jälkimmäisessä tutkimuksessaan Ollila puolestaan käsittelee joensuulaisen virkamiesperheen jäsenten subjektiivisten kokemusten kautta aikakäsityksiä muuttuvassa yhteiskunnassa. Ollila itse mainitsee tutkimustensa metodologisiksi lähtökohdiksi mikrohistorian sekä erityisesti viimeksi mainitussa fenomenologian⁸⁰. Fenomenologia perustuu kohteen kokemusmaailman kulttuurisidonnaisuuden tarkasteluun ja problematisointiin. Ensisijaisina lähdeaineistoinaan Ollila käyttää muutamaa yksityisarkistoa ja erityisesti tutkimuskohteiksi valikoituneiden henkilöiden ja heidän lähipiirinsä välistä kirjeenvaihtoa⁸¹.

---

⁸⁰ Ollila 1998, 10–11; Ollila 2000, 13–14.

⁸¹ Ollila 1998, 14–15; Ollila 2000, 14–15.

Kulttuurihistorioitsija Hanna Elomaa puolestaan on tutkinut väitöskirjassaan *Idylliä etsimässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle*. (2006) ruotsinkielisen Hultmanin sivistyneistöperheen jäsenten identiteettien muokkaantumisesta ja itseymmärryksen hahmottumista 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Suomessa. Tutkimus- ja lähdeaineistonaan Elomaa on käyttänyt tammisaarelaislähtöisen Hultmanin perheen laajaa ja itse tarkoituksenmukaisesti järjestämää perhearkistoa. Elomaan mukaan pelkästään arkisto on sellaisenaan ollut keskeinen osa tutkimusongelmaa, koska sen harkittu muodostaminen on merkki perheen ja erityisesti tutkimuksen keskushenkilön, perheenisän ja ruotsinkielen sekä kirjallisuuden professorin Oskar Hultmanin tavasta hahmottaa ja luoda omaa sekä perheen identiteettiä.⁸² Niin ikään myös Elomaa lähestyy aihettaan yksittäistapauksena mikrohistoriallisesta näkökulmasta, mutta muodostaa siitä Ollilan tavoin laajempaan tematiikkaan ulottuvaa tulkintaa perhearkiston sisältämän kirje- ja päiväkirja-aineiston kautta.

Lähtökohtaisesti tarkkaan rajatut arkistoaineistot, joita sekä Elomaa että Ollila hyödyntävät tarkentuvat edelleen niiden käsittelyyn valitun näkökulman myötä. Ollila on esittänyt lähdekriittisenä huomiona, että kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa lähteiden luonne on niiden totuusarvoa keskeisempi seikka⁸³. Näin ollen merkityksellistä lähdeyöskentelyn kannalta olisi ennen kaikkea tutkijan esittämien kysymysten sekä aineiston ja niiden keskinäisen suhteen tarkastelun kautta muodostettu tulkinta. Elomaa ja Ollila tarkastelevat aineistojensa mahdollistamina valitsemiaan teemoja erittäin hedeelmällisissä kontekstissa. He avaavat yksittäistapausten kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin myötä laajemmin aikalaisnäkökulmaa sääty-yhteiskunnan vähittäiseen mureneeseen, naisemansipaation kehitykseen sekä erityisesti Elomaa kielikysymyksen merkitykseen ja molemmat ennen kaikkea sivistyneistön elämäntavan muutokseen teollistuvassa ja kaupungistuvassa Suomessa. Tutkimukset ovat siten hyviä esimerkkejä mikrohistorian lähtökohtien hyödyntämisestä menneisyyden ihmisten elämäntapoja valottavassa tutkimuksessa. Myös omalle tulkinnalleni tärkeää on se, miten aineistoni voi peilata Sigridin ja hänen aikalaistensa kokemuksia ja käsityksiä kulttuurihistorialliseen kontekstiin sidottuna ilmiönä.

Erilaisia näkökulmia suomalaiseen mikrohistoriaan on avattu myös muun muassa artikkelikokoelmissa *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen*

---

⁸² Elomaa 2006, 50–51.

⁸³ Ollila 2000, 16.

mikrohistoriaan (1995) sekä *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä* (1996), joissa joukko tutkijoita lähestyy teollistuvassa Suomessa eläneiden yksilöiden ja yhteisöjen elämää ja kokemusmaailmaa muun muassa käsityön, prostituution, yksinhuoltajuuden ja homoseksuaalisuuden näkökulmasta. Yhteistä kirjoituksille on kontekstin ohella mikrohistorialle tyypillisenä pidetty ominaisuus tarkastella yksittäisiä, usein marginaalisiksi ymmärrettyjä kohteita läheltä ja tarkkaan. Yksityiskohtainen aineiston lähiluku paljastaa monessa tutkimuksessa suomalaisen yhteiskunnan asenteita, odotuksia, pelkoja ja mahdollisuuksia teollistumisen kynnyksellä. Yhteiskuntarakenteen murroksen aiheuttamat ajoittain kipeätkin muutosprosessit aukeavat lukijalle sekä yksityisestä että yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Yhteiskunnan yksilöön kohdistamat paineet ja niistä juontuva ajoittain laskelmoiva käyttäytyminen, joita tutkimuksissa usein kuvataan, kertovat ennen kaikkea ajan ihanteista ja niiden osittain ristiriitaisesta luonteesta.

Vaikuttaisi siltä, että suomalainen yhteiskunta 1800-luvun lopulla olisi melko perusteellisesti tutkittu aihepiiri ja vieläpä mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Monet mainituista tutkimuksista asettuvat sekä aihepiiriltään että metodologiselta lähtökohdaltaan erittäin lähelle omaa tutkimustani, jossa niin ikään tarkastelen ruotsinkielisen sivistyneistöperheen elämää 1800-luvun lopulla. Porilaisen 1800-luvun lopulla eläneen Juséliusten kauppiasperheen elämänvaiheita tarkasteleva tutkimukseni lähti liikkeelle tavoitteesta tarkastella sivistyneistöperheen elämäntapoja lapsen näkökulmasta. Voidaan kyseenalaistaa, mitä järkeä on tarkastella jo tutkittuja aiheita ja aineistoja. Miksi esimerkiksi yksittäistapauksena porvarisperheen elämää 1800-luvun lopulla tarkasteleva tutkimukseni kannattaa toteuttaa, kun kerran aiheesta on jo tehty niin paljon tutkimusta ja vieläpä samoin menetelmällisin lähtökohdin?

Mikrohistoriallisen lähestymistavan yhtenä etuna on kuitenkin lähteiden uudelleentulkinnan mahdollisuus. Sosiaalishistorioitsija Natalie Zemon Davisin tutkimuksissaan esittämät mahdolliset tulkinnat ovat metodologisesti kiinnostavia erityisesti historiallisten mahdollisuuksien osalta. 1500-luvun Ranskaan sijoittuvan erikoislaatuisen ja useaan kertaan kerrotun Martin Guerren oikeustapauksen käsittely⁸⁴ sekä kolmen 1600-luvun Euroopassa eläneen juutalaisnaisen eroja ja yhtäläisyyksiä heidän elämänkertojensa ja niiden kontekstoinnin pohjalta tarkasteleva tutkimus⁸⁵ ovat osoittaneet historiallisen lähdeaineiston uudelleentulkinnan mahdollisuudet. Teoksessaan *Kolme*

---

⁸⁴ *Martin Guerren paluu*, 2001. Martin Guerre oli vaimonsa jättänyt talonpoika, jonka ominaisuudessa huijari Arnaud du Thil onnistui huiputtamaan jopa Guerren läheisiä, kunnes petos paljastui epäilysten ja oikean Martin Guerren palattua.

⁸⁵ *Kolme naista, kolme elämää 1600-luvulla*, 1997.

naista. Kolme elämää 1600-luvulla (1997) Davis ikään kuin kirjoittaa uudestaan kolmen juutalaisnaisen elämäkerrat hyödyntäen heidän jo aiemmin tutkimuksen lähteinä käytettyjä elämäkerrallisia tekstejä. Davis nostaa teoksissaan keskeisiksi kohteikseen menneisyyden yksilöitä hyödyntämällä lähteinään laajaa arkistomateriaalia sekä tutkimuskohteita koskevia tekstejä ja rakentaa tulkintansa historiallisen kontekstoinnin ja tarkan lähdeanalyysin keinoin, jolloin yksilöt asettuvat osaksi laajempaa historiallista yhteyttä. Davisin tutkimusten yksi kiinnostavimmista piirteistä on se, kuinka hän onnistuu esittämään uskottavasti sen, että historiallisiin ilmiöihin, menneisyyden tapahtumiin, ihmisiin ja heidän toimintatapoihin liittyy aina mahdollisuuksia ja vaihtoehtoisia totuuksia sekä edelleen niiden tulkintoja. Davisin tutkimukset ovat myös hyvä esimerkki siitä, kuinka tutkija luo marginaalisiksi ymmärrettäviä yksittäisiä ilmiöitä tai henkilöitä koskevan moninaisen lähdeaineiston pohjalta kuvaa menneisyydestä.

Anne Ollila puolestaan on käyttänyt mainituissa tutkimuksissaan osittain samaa lähdeaineistoa, mutta eri näkökulmasta ja siitä syystä maininnut jälkimmäisen tutkimuksensa olleen lähdeanalyysin osalta ”eräänlainen metodologinen koe”⁸⁶. Ollila on todennut, että olennaisinta ei ole jonkin teorian paikkansapitävyyden todistaminen eikä liiemmin yleistettävyyys tai edustavuus, vaan pikemmin tarkasteltavan aiheen esittäminen uudesta näkökulmasta, mikä tuntuukin sopivan mikrohistorialliseen lähestymistapaan⁸⁷. Myös Hanna Elomaa on tarkastellut Hultmanin perhearkistoa suomenruotsalaisuuden ohella avioliittoihteiden perspektiivistä⁸⁸.

Yhtenäisyydet joko saman tai eri tutkijoiden aineistoissa tai edes näkökulmissa eivät välttämättä johda samoihin tulkintoihin, mikä osoittanee lähdeanalyysin lähes väistämättömän subjektiivisuuden. Ymmärrettävästi mahdollisen tulkinnan totuudellisuus altistuu kritiikille ja herättää kysymyksiä tutkimuksen tavoitteiden merkityksestä saatujen tulosten luonteeseen. Sigridiä koskevia lähteitä on myös tutkittu aiemmin. Keskusteluissani Tapani Maurasen kanssa totesimme, että, vaikka tutkimme osittain samoja lähteitä, ovat tutkimuksemme tavoitteet olleet erilaiset. Mauranen kirjoitti omien sanojensa mukaan ”yleisluontoista puolentoista liuskan juttua”, jolloin tutkijoina esittämämme kysymykset ja temaattiset valinnat tai problematisoinnit muokkaavat tulkintaa mahdollisesti eri suuntiin, vaikka käytössä olisi sama lähdeaineisto⁸⁹.

---

⁸⁶ Ollila 2000, 15.

⁸⁷ Ollila 2000, 12–16.

⁸⁸ Elomaa 2000, 309–343; Elomaa 1995b, 22–62.

⁸⁹ Sähköpostikeskustelu Tapani Maurasen kanssa 19.1.2011.

Davis on juutalaisnaisten elämäkertoja tutkiessaan todennut, että ”vaihtoehtoisten mallien olemassaolo auttaa meitä ymmärtämään, miten muuttuvia, sekoittuneita ja vastakkaisia Euroopan kulttuurit ovat”⁹⁰. Historiallisiin toimijoihin ja tapahtumiin liittyvien lähteiden uudelleentulkinta ja sen myötä paljastuvien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen löytäminen voi avata uusia näkökulmia menneisyyteen ja aiempaan tutkimukseen. Tästä syystä on paikallaan, että tutkijat tulkitsevat myös jo tehtyjä tulkintoja suhteessa aineiston uudelleen käsittelyyn omasta näkökulmasta. Esimerkiksi Davis tarkastelee Martin Guerren oikeustapausta siitä tehtyjen aikalaistulkintojen ja erityisesti tapauksen tuomarina toimineen Jean de Corasin tulkinnan valossa ja Elomaa puolestaan on pohtinut eri yhteyksissä Oskar Hultmanista laaditun muistokirjoituksen esittämää henkilökuva tutkimuskohteestaan⁹¹. Näistä lähtökohdista tutkimuksesta syntyy moniulotteinen eri konteksteissa tasapainotteleva vaihtoehtoisten tulkintojen dynaaminen kokonaisuus.

2.2. Johtolankoja näkökulman rajaamassa aineistossa

Näen työni kannalta merkityksellisenä mikrohistorialliselle tutkimusperinteelle ominaisen menettelytavan hyödyntää yhä uudelleen jo tutkittuja lähteitä. Samojen aineistojen tarkastelu eri tulosuunnista sekä pyrkimys tunnistaa ja ymmärtää aiempien tulkintojen taustavaikuttimia voi johtaa tutkijaa ja tutkimusta hedelmällisiin tulkintoihin. Mikrohistoriallisesta näkökulmasta historian tutkimuksen mahdollisuudet vaikuttavat ainakin näennäisesti rajattomilta, kunhan lähteiden hyödyntäminen on kestävä ja aineistolle esitetään uusia kysymyksiä vaihtelevista perspektiiveistä. Yksittäinen tutkimus on tietenkin rajallinen ja tutkijana näen aineistossani merkkejä ja johtolankoja näkökulmani puitteissa. Näin ollen kaikki aineiston mahdollisuudet eivät välttämättä selviä yhdellä kertaa. Lisäksi tutkimukseen vaikuttaa aineiston synty- tai keruuhistoria suhteessa tutkimuskysymykseen. Tutkijan aineisto voi olla lähtökohtaisesti melko tarkkaan rajattu kokonaisuus, kuten Elomaan tai Ollilan käyttämät yksityisarkistot, jolle tutkija esittää valitseman teeman rajaamassa kehyksessä kysymyksiä ja etsi niihin vastauksia. Historiantutkimus lieneekin usein aineistolähtöistä ongelmanasettelua, mutta joskus aineistoa ei ole valmiina, vaan se on itse rakennettava menneisyyden palasista. Itse lähdin liikkeelle

---

⁹⁰ Davis 1997, 265.

⁹¹ Davis 2001, 128–138, passim; Elomaa 2000, 309–343; Elomaa 2006, 104–110.

minua askarruttavasta tutkimusongelmasta tai -kysymyksestä, joiden ohjaamana ryhdyin etsimään vastaamisen edellyttämää aineistoa. Vasta kysymyksen ja tutkimuksen edistyessä menneisyyden palasista rakentuva aineisto alkoi saada raamit. Näin ollen muodostin menneisyyden henkilöistä, tapahtumista ja ilmiöistä melko sattumanvaraisesti säilyneistä ja epäsystemaattisesti järjestyneistä jäljistä tietoisesti kysymyksenasetteluni ohjaamana tarkoituksenmukaisia lähdekokonaisuuksiksi. Riski siitä, että aineisto ei välttämättä vastaisikaan sille esittämiini kysymyksiin eli vahvana alusta alkaen ja loi epävarmuuden verkon tutkimuksen ylle. Ymmärsin kuitenkin, että epävarmuus ei välttämättä merkinnyt tutkimuksen tarpeettomuutta tai sen tulosten merkityksettömyyttä.

Taidehistorioitsija Anna Kortelainen etsii teoksessaan *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina* (2002) vastauksia oletetusti kuuluisan taiteilijan rakastajattarena 1800-luvun lopulla eläneen ranskalaisnaisen olemassaolon herättämiin kysymyksiin. Kortelainen seuraa kiinnostuksensa kohteesta jääneistä jäljistä muodostuvia polkuja, jotka ajoittain johtavat umpikujiiin. Lopulta tutkimuskohteen elämä aukeaa vain vähän, jos lainkaan ja tutkija pohtiikin, olisiko Virginie sittenkin tutkimuksen ”väline”, keino tavoittaa menneisyyden asiayhteyteen sijoitettuna jotain kontekstista laajemmin kertovaa⁹². Kortelainen soveltaa tutkimuksessaan Carlo Ginzburgin esittelemää johtolankaparadigmaa, joka perustuu epäsuorien tai epäolennaisina pidettyjen seikkojen tarkkaan analysoimiseen. Johtolankametodissa keskeistä on se, mitä kysymyksiä tutkija aineistollensa esittää, sillä aineisto voi vastata vain sille esitettyihin kysymyksiin. Tutkijan valinnat ja lähtökohta vaikuttavat kokonaisvaltaisesti työn luonteeseen ja tuloksiin, siihen minkälaisen tulkinnan valittu aineisto sekä näkökulma tuottavat. Ensisijainen aineisto ei tässä suhteessa yleensä yksistään voi vastata sille esitettyyn kysymykseen, joten aukkojen paikkaamiseksi on käytettävä muuta kontekstiin liittyvää aikalaisaineistoa tai aiempaa tutkimusta muodostaen mikro- ja makrotason yhteyksiä.⁹³ Myös Ginzburgin metodiin liittyy vahvasti vanhojen lähteiden uudelleentulkinta tai kokonaan uudentyyppisten lähteiden hyödyntäminen ja toisaalta tutkimusprosessin läpinäkyvyys ja hypoteesien esille tuominen⁹⁴.

Sellaisenaan tavoittamattomissa olevasta menneisyydestä tuotettu tulkinta on kuitenkin aina enemmän tai vähemmän tutkijan valintojen luotsaamana muodostunut kokonaisuus. Lopulta on ehkä kiinnostavampaa analysoida tutkimuksen kautta sitä, mi-

---

⁹² Kortelainen 2002, 80.

⁹³ Johtolankametodista ks. Ginzburg 1996, 37–76; Peltonen 1999, 52–55.

⁹⁴ Peltonen 1992, 29; Ginzburg 1996, 37–76, 183.

ten totuutta yritetään tuottaa sen sijaan, että pohdittaisiin, mikä on totuus, sillä menneisyyden ilmiöiden todellisuutta ei voi enää kuitenkaan tavoittaa sellaisena kuin ne kerran olivat olemassa. Mikrohistoriallisen tutkimuksen vahvuus voidaan nähdä tarkastelun konkreettisuudessa ja sitä kautta löydettävissä uusissa asiayhteyksissä, minkä tarpeellisuus puolestaan näkyy tutkimuskohteen hahmottamisena inhimillisen toiminnan kannalta⁹⁵. Tavoitteessa hahmottaa ja tulkita yksilön tai yhteisön itseymmärrystä kulttuuriseen asiayhteyteen suhteutettuna piilee haasteellinen anakronismin riski. Tutkija tasapainottelee eri aikatasojen ja kulttuuristen ulottuvuuksien välillä objektiivisuuden vaateen ohjaamana.⁹⁶ Toisaalta etäinen perspektiivi varsinaiseen menneisyyden tapahtumakontekstiin voi mahdollistaa tutkimuskohteelle tiedostamattomien ja ajoittain ristiriitaisten asiayhteyksien löytämisen⁹⁷.

Ollilaa mukaillen historiantutkimuksessa ei ole olemassa valmiita konteksteja, mikä osittain mahdollistaa samasta lähdeaineistosta tehdyt erilaiset tutkimukset, mutta samalla edellyttää kontekstin uudelleen rakentamista ja problematisoimista tutkijan lähtökohdista käsin⁹⁸. Kulttuurisen asiayhteyden ja aineiston mikrohistoriallisen tarkastelun yhdistämisen kautta syntyneissä tulkinnoissa tai historiallisissa kertomuksissa ei välttämättä ole alkua ja loppua, vaan ennemminkin välähdyksiä historiallisista mahdollisuuksista, joiden syntyyn johtaneita tutkimusprosesseja tutkijan on kyettävä esittämään lukijalle avoimesti. Toki mikrohistoriallista lähestymistapaa on kritisoitu muun muassa liian kapea-alaisesti poikkeuksellisiin tai marginaalisiin ilmiöihin keskittyvänä ja pirstaleisesti menneisyyttä tarkastelevana asenteena.⁹⁹ Suuntauksen edustajat ovat kuitenkin vastanneet esitettyyn kritiikkiin vetoamalla siihen, että mikrohistoria voi paljastaa ihmisten tiedostamattomia arvoja ja asenteita juuri pureutumalla seikkoihin, joita ei yleisesti ottaen ehkä ole pidetty tutkimuksen arvoisina.¹⁰⁰ Historiallisen totuuden kyseenalaistaminen, tutkimusprosessin läpinäkyvyys ja tutkijan reflektiivinen oman position tarkastelu ovat perustellustakin kritiikistä huolimatta ansiokkaasti edistäneet tieteen sisäistä keskustelua.

---

⁹⁵ Peltonen 1990, 26–28; Levi 2001, 98–101.

⁹⁶ Kalela 2000, 106–109, 155–166.

⁹⁷ Davis 1996, 14–15; Ginzburg 1996 37–76.

⁹⁸ Ollila 2010, 68–69.

⁹⁹ Peltonen 1996, 7–10.

¹⁰⁰ Esim. Davis 1988, 572–574. Davisin vastakommentti Robert Finlayn esittämään kritiikkiin artikkelissaan ”The Refashioning of Martin Guerre.” *The American Historical Review*, Vol. 93, No. 3, (1988), 553–571.

Tiedostan, että on mahdotonta tavoittaa Sigridin elämää sellaisena ainutkertaisena ja subjektiivisena kokemuksena kuin hän sen kerran koki eikä se ole siten tutkimuksen tavoite. Parhaimmassa tapauksessa voimme lukea menneisyyden ihmisen kokemuksista heidän päiväkirjoistaan ja vaikka emme koskaan pääse siihen menneisyyden kontekstiin, mistä käsin päiväkirjamerkinnot on tehty, on lähdeaineistosta kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin tukemana mahdollista löytää viitteitä menneisyyden todellisuudesta. Voidaan myös kyseenalaistaa melko suppeaan ja fragmentaariseen aineistoon perustuvan yksilö- tai pienyhteisötutkimuksen merkitys yleensä. Yksilötutkimus tai yksilökertomus voi kuitenkin avata näkökulmia laajempaan tematiikkaan¹⁰¹. Sigridin ja hänen perheensä tarkastelu aineistoni kautta voi osoittautua näkökulmanavaajaksi sivistyneistön elämäntapaan 1800-luvun lopun Suomessa ja erityisesti lapsuuden näkökulmasta.

Tutkimukseni kohteena on ruotsinkielinen sivistyneistöperhe 1800-luvun lopulla. Käytännössä aineiston kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin kannalta tutkimuskirjallisuutta on ollut tarjolla riittämiin, lähteiden rajauksen kannalta jopa haastavan paljon. On varsin perusteltua kyseenalaistaa työni merkitys aihepiirin tutkimukselle. Ratkaisevaa ei kuitenkaan ole ollut sivistyneistön elämäntapaa 1800-luvulla koskevan uuden tiedon tuottaminen, vaan ennen kaikkea aihepiirin tarkastelu lapsuuden näkökulmasta. Siinä näen työni erityisyyden sen lisäksi, että aineistoni on itsessään ollut suurenmoinen, niin määrällisesti kuin sisällöllisesti. Se, että 1800-luvun lapsen elämästä on löydettävissä niinkin monipuolinen, joskin tosiasioiltaan epätäydellinen lähdeaineisto kuin, mikä Sigridin kohdalla on ollut mahdollista, ei ole itsestäänselvyys. Siksi sen mahdollisuuksia on kiinnostavaa, haastavaa ja hyödyllistä tarkastella. Sigridin tapaus ja käyttämäni aineisto ovat ainutlaatuisia ja parhaimmassa tapauksessa ne mahdollistavat niiden ja kulttuurihistoriallista kontekstia koskevan aiemman tutkimustiedon välisen hedelmällisen dialogin. Löydänkö yksittäistä tutkimuskohdetta koskevan tulkintani myötä merkkejä sivistyneistön elämäntavasta ja erityisesti liittyen lapsuuteen ja perhe-elämään kohdistettuja ihanteita ja odotuksia? Mikä mahdollisesti oli lapsen maailmassa merkityksellistä toisaalta hänen itsensä ja toisaalta aikuisten näkökulmasta?

---

¹⁰¹ Leskeä-kärki 2006, 22.

2.3. Perheen, lapsen ja lapsuuden jälkiä seuraten

Rakenteellisesti tutkimukseni etenee näennäisen kronologisesti Sigrid Juséliuksen elämää seuraten. Hahmotan Sigridin elämälle kolme suurpiirteistä aikakautta. Ensimmäisenä aikajaksona näen Sigridin varhaislapsuuden Porissa, jonka ajalliseksi rajaukseksi voidaan karkeasti asettaa 1887–1893 vuosien välinen aika Sigridin syntymästä vanhempien avioeroon saakka. Toinen suhteessa suppea, mutta poikkeuksellinen ajanjakso on Blenda ja Fritz Arthur Juséliuksen avioeroa seurannut Sigridin ja hänen äitinsä muutto Tukholmaan. Kolmas jakso alkaa puolestaan Sigridin asettumisesta Turkuun äitinsä kanssa vuonna 1894 aina tytön kuolemaan saakka vuoteen 1898. Tutkimukseni ei kuitenkaan perustu varsinaisesti kronologiaan, vaan ennen kaikkea teemoihin, jotka nostan esille aineistosta tutkimuskysymyksen puitteissa. Näin ollen ajalliset rajaukseni ovat suuntaa-antavia ja olemassa siksi, että niiden kautta tutkimuksen seuraamiseen syntyy osittain ajallinen selkäranka.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa (3. Elämä porilaisessa kauppiasperheessä) selvitän Sigrid Juséliuksen perhetaustaa. Tarkastelen sitä yhteiskunnallista sekä kulttuurista kontekstia, jossa Juséliuksen perhe 1800-luvun jälkipuolen Porissa eli. Luvun tarkoituksena on toisaalta tukea ja alustaa sitä seuraavia lukuja kuvaamalla sivistyneistön elämäntapaa suhteessa tutkimuskohteeseen ja tutkimuksen näkökulmaan. Seuraavassa luvussa (4. Koti Porin I kaupunginosassa) painopiste siirtyy konkreettisempaan tematiikkaan, jota rajaa Juséliusten koti Porin I kaupunginosassa ja ennen kaikkea Sigridin lastenhuone esineistöineen. Kurkistan porvarillisen kulttuuriin lapselle omistetun tilan ja materiaalisen maailman puitteissa etsien ja havainnoiden merkkejä sivistyneistön mahdollisista ihanteista suhteessa lapsuuteen ja sitä myöten sen mahdolliseen ideaaliin ihmiskuvaan. Viimeisessä käsittelyluvussa (5. Ikuisesti yhdessä) tarkastelen Blendan ja Fritz Arthurin avioeron myötä Sigridin elämässä alkanutta ehkä poikkeuksellistakin matkaa. Havainnoin äidin ja tyttären elämäntilanteen muutosta, heidän mahdollisia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan. Seurailen Blendan Jenny Nordgrenille kirjoittamista kirjeistä välittyvää pienten johtolankojen polkua Tukholman tunnelmiin ja edelleen Turkuun, missä Sigridin kotiopetus saa jatkoa ruotsinkielisessä yhteiskoulussa. Aineiston puitteissa huomioni kiinnittyy lisäksi vapaa-ajan vieton mahdollisuuksiin. Luvun lopulla tutkimuksen hauras kronologia lakkaa, kun aika ikään kuin pysähtyy tulkintoihin menettämisen pelosta ja Sigridin kuolemaan jatkuakseen hautaseppeleiden kirjoitusten kautta

sielun kuolemattomuudelle omistettuihin muistoihin ja niiden merkkeihin. Lopussa palaan pohtimaan muodostamieni tulkintojen merkityksiä.

3. ELÄMÄ PORILAISESSA KAUPPIASPERHEESSÄ

Suomalaista 1800-luvun lopun yhteiskuntaa hallitsi vahvasti muutos. Autonomisen Suomen kulku kohti kansalaisyhteiskunnan syntyä, säätyjärjestelmän vähittäinen murtuminen, teollistuminen ja sitä kautta elinkeinorakenteen muutos sekä kaupungistuminen vaikuttivat väistämättä aikalaisten elämään. Samalla yhteiskuntaa muokkasivat sellaiset aatteelliset voimat, kuten kansansivistystoimi ja naisasialiike sekä uudistukset koulutusjärjestelmässä, kuntien hallinnossa ja liikenneverkossa.¹⁰² Myös Porissa elettiin 1800-luvun puolivälistä alkaen, vuonna 1852 kaupunkia kohdanneen tuhoisan palon jälkeen, uudelleenrakentamisen, teollistumisen ja erityisesti vilkkaan puutavarakaupan myötä voimakkaan kasvun kautta. 1800-luvun Suomessa verrattain merkittävä satama-kaupunki oli eloisa ja alueena yksi Suomen kansainvälisen kaupan keskuksista. Kaupungin kasvupotentiaali, teollistuminen ja hyvät kulkuyhteydet merkitsivät etenkin kaupungin kasvavalle kauppiasväestölle vaurastumisen mahdollisuuksia. Vilkkaan satamaliikenteen ja kaupankäynnin ohella yhteyksiä ulkomaailmaan edistivät ja ylläpitivät vuonna 1884 saatu puhelinverkko sekä viimein vuonna 1895 juhlitun uuden rautatieyhteyden valmistuminen. Vähittäisestä teollistumisesta ja kaupungistumisesta huolimatta asui suurin osa maamme väestöstä vielä 1800-luvulla maaseudulla. Siitä ja erityisesti maaseutuelinkeinojen merkityksestä myös kaupungissa muistuttivat yhä vuosisadan lopulla muun muassa kaupunkiasuntojen yhteydessä pidetyt kotieläimet.¹⁰³ Ammatillisesta näkökulmasta Suomen kaupunkien asukkaat koostuivat pääosin kauppiaista, käsityöläisistä, virkamiehistä ja työläisistä sekä heidän perheistään, joista juuri kiinteä ja vaurastuva kauppiasyhteisö muodosti kaupungin hallitsevan väestönosan.¹⁰⁴

---

¹⁰² Esim. Ollila 1998 ja 2000, Elomaa 1995a ja 2006.

¹⁰³ Saarinen 1972, 204–212; 271–272, 361, 484; Ruuth 1899, 436, 449, 451; *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*, 1983, 35; maatalouselinkeinoista kaupungissa, ks. myös Ollila 1998, 87. Ollilan tutkiman Joensuussa asuneen Hällströmien perheen kotitalon pihapiiriin kuului muun muassa navetta, talli ja kotieläimiä.

¹⁰⁴ Korhonen 2003, 208.

Tänä voimakkaiden muutosten ja uutuuksien kautena porilaiseen kauppiasperheeseen ja -sukuun syntyi toukokuun 17. päivänä vuonna 1887 tämän tutkimuksen keskushenkilö, Sigrid Maria Jusélius. Hänen isänsä, Fritz Arthur Jusélius (1855–1930) oli menestyvä ja aikalaisten keskuudessa arvostettu kaupan sekä teollisuuden alan liikemies ja vuorineuvos, joka hoiti myös kunnallisia luottamustoimia. Erityisen menestyksellisesti Fritz Arthur eli F. A. Jusélius harjoitti käsin sahatun puutavaran vientiliikettään.¹⁰⁵ Puutavarakauppa oli yksi Porin kaupungin merkittävimmistä elinkeinoista jota F. A. Jusélius mainosti peräti Suomen suurimpana¹⁰⁶. F. A. Jusélius oli itsekin kauppiasperheen poika. Hänen isänsä, Karkussa syntynyt Carl Fredrik Jusélius (1820–1867) toimi kauppiana Porissa, minne hän oli muuttanut vuonna 1839. F. A. Juséliuksen äiti Amalia Lovisa o.s. Gröneqvist (1826–1888) oli puolestaan Raumalla syntynyt kaupunginviskaalin tytär.¹⁰⁷ Sigridin äiti, Blenda Theresia o.s. Moliis (1850–1919), oli miehensä tapaan porilaisen kauppiaan, Johan Daniel Moliisin (1825–1879) ja Maria Ulrika o.s. Lindénin (1830–1889) vanhin lapsi¹⁰⁸.

Kulttuurisena, ajallisena ja alueellisena kehyyksenä 1800-luvun lopun suomalainen kaupunki on tutkimuksen näkökulmasta kiinnostava konteksti. Sigrid Juséliuksen perheessä elettiin siis muun yhteiskunnan tapaan 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kiihtyneen sosiaalisen ja taloudellisen murroksen sävyttämää aikaa. Liikenneyhteyksien paranemisella ja erityisesti rautatieverkon kehityksellä oli suuri merkitys elämänrytmiä määrittävänä tekijänä niin elinkeinoelämän kuin yksityisten ihmisten osalta. Sigridin isän, sahatavaraa kaupanneen Fritz Arthur Juséliuksen liiketoimien ja sitä kautta perheen taloudellisen menestyksen kannalta sillä on varmasti ollut suuri merkitys. Toisaalta arjen rytmiin ja sisältöön eritoten perhekeskeisiä arvoja korostaneen porvariston keskuudessa vaikuttivat laajamittaisten yhteiskunnallisten muutosten ohella aivan toisenlaiset keksinnöt ja uutuusilmiöt, kuten valokuvaus ja leikkikaluteollisuus. Kotimaan kontaktien ohella kauppiasväestön kiinteät yhteydet ulkomaille sekä Porin kaupungissa asuneet ulkomaalaissyntyiset kauppiaat lienevät myös edistäneet uusimpien muotisuuntausten välittymistä Poriin¹⁰⁹.

Myös sivistyneistön elintavat ja sosiaalinen kanssakäyminen alkoivat vähitellen muuttua 1880-luvulta alkaen. Säätyläisten arkea rytmittivät vuosisadan loppua

¹⁰⁵ Erit. Norrmén 1941, 137–150, *F.A. Juséliuksen muistokirjoitus* 1941, passim; Ruuth 1899, 452, 456.

¹⁰⁶ Ruuth 1899, 494; F. A. Juséliuksen liiketoiminnan mainos, *Porin kaupungin osoitekalenteri ja kunnalliskirja* 1891.

¹⁰⁷ August J-S 1896, 7; Nordling-Nortamo 1941, 47, 76–78.

¹⁰⁸ Granit-Ilmoniemi 1931, 110.

¹⁰⁹ Uusivirta 1972, 208, 221, 227–228.

kohden yhä useammin harrastukselliset toimet, kuten yhdistys- ja järjestötoiminta, laulujuhlat, suomalais- ja raittiusliikkeiden toiminta sekä kansanvalistus. Toisaalta arkeen kuuluivat vuotuisjuhlat, syntymä- ja nimipäivät ja sukulaisvierailut, joiden kaltaiset sosiaaliset rituaalit lisäsivät yhteenkuuluvuuden tunnetta.¹¹⁰ Modernisaatiosta huolimatta sääty-yhteiskunta piti pintansa vielä pitkään sosiaalisen ja taloudellisen rakenteen muutosten ristitulessa. Sekä kunnallisella että valtiollisella tasolla hallinnollisista asioista päättivät pienet ylempien säätyjen, kuten aatelin ja porvariston, edustamat vähemmistöt, joille valta ja varallisuus olivat kasautuneet. Suuri enemmistö, niin kutsuttu rahvas ei kuulunut mihinkään neljästä säädyistä, mikä loi päätöksentekoon paradoksaalisen asetelman.¹¹¹ Perinteisesti kauppiaista ja käsityöläisistä koostunut kaupunkiporvaristo muuttui 1800-luvun loppua kohden käsittämään yhä laajemman aatelistosta ja rahvaasta eroa tekevän väestöosan, josta voidaan puhua nousevana keskiluokkana tai sivistyneenä porvaristona¹¹².

Fritz Arthur Juséliuksen muistokirjoituksen sisältämä kuvaus miehen lapsuuden elinympäristöstä antaa omalta osaltaan käsityksen 1800-luvun porilaisesta porvariskodista, jonka tässä tapauksessa mainitaan olleen ”tyypillinen porvari- ja kauppiaskoti 1800-luvun myöhemmältä puoliskolta”, jossa ”vallitsi patriarkaalinen henki”. Juséliuksen perheen talouden ja liiketoiminnan ylläpitäminen vaativat paljon työtä.¹¹³ Miehen auktoriteettiasema perheen päänä oli huomattava vielä 1800-luvulla. Kunnolliselta perheenemännältä odotettiin kuitenkin omistautumista kodin hoitoon ja vaimon panos nimenomaan kotona oli tarpeellinen ja toivottava. Sivistyneistön keskuudessa se ei tarkoittanut silti emännän osallistumista ruumiilliseen työhön, vaan hänen osansa oli ennen kaikkea työnjohto kodin piirissä. Perheideaalin kannalta miehen rooli oli merkittävä erityisesti kodin ulkopuolella, julkisessa piirissä ja vaimon kodin sisäpuolella, yksityisessä piirissä.¹¹⁴ Patriarkaaliseksi luonnehditussa Juséliusten kodissa juuri perheenemännällä vaikuttaa olleen keskeinen rooli. Taloudenhoidon johtaminen suoritettiin Fritz Arthurin Amalia-äidin johdolla. Äidin mainitaan tarpeen mukaan ottaneen osaa varsinaisten taloustöiden suorittamiseen ja liiketoimintaan.¹¹⁵ Ihanteiden valossa tämä ei ollut tyypillistä ja huomio on osoitus siitä, kuinka vallitseva perheen ideaali ei varauksettomasti vastannut todellisuutta.

---

¹¹⁰ Ollila 2000, 28–31.

¹¹¹ Korhonen 2003, 208.

¹¹² Elomaa 1997, 173.

¹¹³ Nordling-Nortamo 1941, 59–62.

¹¹⁴ Häggman 1994, 137–140; Elomaa 1997, 193–196.

¹¹⁵ Nordling-Nortamo 1941, 62.

Säädylle ja ajalle tyypilliseen tapaan Amalia ja Carl Fredrik Juséliuksen taloudessa isäntäväki huolehti palvelusväestään, joka istui useiden vierailijoiden, kuten asiakkaiden, sukulaisten ja ystävien ohella perheen aterioilla saman pöydän ääressä. Vierailijoita oli oltava valmis vastaanottamaan lähes milloin tahansa.¹¹⁶ Juséliuksen kauppiasperheeseen oli syntynyt vuosien 1853 ja 1866 välisenä aikana pojat Fritz, Axel, Karl ja 2-vuotiaana menehtynyt Carl sekä tyttäret Jenny, Bertha, Alma, Anna ja ensimmäisenä elinvuotenaan kuollut Hanna. Naapurissa Moliisin kauppiaskodissa asuivat sen sijaan vuosien 1850 ja 1864 välillä syntyneet siskot Blenda, Rosa ja Anna sekä veljet Ernst, Walfrid ja Johan. Lisäksi molempiin talouksiin luettiin perheenjäsenten ohella palveluskuntaa kauppapuodin sekä kodin puolella. Juséliusten taloudessa asuivat konttoripäällikkö, kirjanpitäjä ja muu liiketoiminnassa tarvittava henkilökunta.¹¹⁷ Rungas palvelusväen määrä oli 1800-luvulla käytännössä mahdollista vain varakkaissa perheissä¹¹⁸. Näin ollen mahdollisuus usean henkilön palkkaamiseen koti- ja liikelatouden ylläpitämiseksi kertoo osaltaan Sigridin vanhempien lapsuudenkotien varallisuudesta.

3.1. Avioliiton edellytykset – yhteinen onni ja hyöty

Kerrotun mukaan lapsuudessaan naapureina eläneiden Blendan ja Fritz Arthurin välille oli jo 1870-luvulla syntynyt läheinen suhde, joka johti avioliittoon 8. marraskuuta vuonna 1882. Fritz Arthurin sanotaan kuitenkin halunneen lykätä avioitumista, kunnes oli kerännyt tarpeeksi suuren omaisuuden. Hän ei ilmeisesti päässyt tavoitteeseensa kirjaimellisesti, mutta avioliitto toteutui siitä huolimatta.¹¹⁹ Aikalaismiehiin kohdistuneet vaateet edellyttivät kohtuullisen elintason takaamista ennen avioliittoa ja perheen perustamista, joten pitkä kihlaus oli melko tyypillistä. Yleisesti ottaen 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa työn merkitys arvotettiin korkealle ja sen katsottiin olevan jokaisen velvollisuus, mikä oli korostunutta erityisesti 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla nousevan keskiluokan piirissä.¹²⁰

¹¹⁶ Nordling-Nortamo 1941, 59–62.

¹¹⁷ August J-S 1896, 12–13; tietoja asukkaista Porin kaupungin tontilla 13: jakso 2166, henkikirja T:86, Turun ja Porin läänin henkikirjat 1865–1865; jakso 3412, henkikirjaT:132, Turun ja Porin läänin henkikirjat 1880–1880. [WWW] 2011. Arkistolaitoksen digitaaliarkisto. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=643633> ja <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=682538>.

¹¹⁸ Räsänen & Tuomi-Nikula 2000, 87.

¹¹⁹ Nordling-Nortamo 1941, 85; Norrmén 1941, 136.

¹²⁰ Ollila 1998, 70–71.

Vaikka varakkaimman sivistyneistön elämäntapaan liittyi mahdollisuus joutilaisuuteen ja ruumiillisen työn välttämiseen, olivat toimettomuus ja laiskuus ominaisuuksia, joita jokaisen itseään kunnioittavan ihmisen oli pyrittävä välttämään. Käytännössä säätyläisnaisille ja -lapsille riitti tehtävää kodin piirissä siinä missä perheen päät eli isät harjoittivat ammattiaan tai vastasivat muutoin perheen rahallisesta toimeentulosta.¹²¹ Elannon hankkiminen perheelle oli 1800-luvun sivistyneistön keskuudessa erityisesti miehen tehtävä, kunnia-asia ja arvon mitta. Työn luonne ja ansaintamahdollisuudet toki vaihtelivat yhteiskunnallisesta asemasta riippuen, mutta periaate työnteossa oli sama sosiaaliseen asemaan katsomatta. Kaupungin tai maaseudun säätyläismiesten oletettiin elättävän perheensä siinä missä työläismiehenkin, jonka kohdalla myös vaimon palkkatyö oli kohtuullisen yleistä ja taloudellisen toimeentulon kannalta jopa välttämätöntä.¹²² Juséliusten lähipiiriin kuului oletettavasti ainakin kauppiaita sekä kaupungin virkamiehiä. Fritz Arthurin veljistä Axel Bruno (1861–1916) aloitti kauppiaana Porissa 1880-luvulla ja myöhemmin myös tehtailijana. Axel Bruno toimi lisäksi tilintarkastajana sekä erinäisten yritysten asiamiehenä. Sen sijaan toinen veli Karl Johan (1864–1921) aloitti farmasian opintonsa vuonna 1884 edeten proviisoriksi ja edelleen Porissa toimineeksi apteekkariksi vuodesta 1890 alkaen.¹²³

Viitteen mahdollisesta aikalaisnäkökulmasta perheellisen sivistyneistömiehen arkipäivään voi havaita Sigrid Juséliuksen vuoden 1897 suomenkielen oikeinkirjoitusvihkon aineessa otsikolla ”Isä”. Sigrid kirjoittaa: ”Isä menee joka päivä aamulla pois. Välistä hän tulee myöhään illalla kotiin. Kun isä tulee kotiin, niin me iloitsemme. Isä ui ennen kuin hän syö. Isä ui hyvin. Isä laulaa, kun hän tulee. Isä laulaa hyvin. Isä rukoilee aamulla ja illalla.”¹²⁴ Tulkinta on toki yksioikoinen, mutta kuvaus voi hyvinkin peilata sivistyneistöperheen todellisuutta 1800-luvun lopulla. Mahtoiko Sigrid sekoittaa kirjoitukseen peräti palan oman isänsä luonnetta? Fritz Arthur Juséliusta nimitäin luonnehdittiin työteliääksi, liiketoiminnalle omistautuneeksi ja kehuttiinpa hänellä olleen hyvä lauluäänikin¹²⁵.

Varakkaan porvariston edustajina tuore aviopari kuului Porin kaupungin asukkaista alle viidesosan käsittävään ruotsinkieliseen vähemmistöön, jonka katsottiin sivistystasoltaan ja hallinnolliselta vallaltaan olevan suomenkielistä enemmistöä pa-

---

¹²¹ Elomaa 1997, 191–200, Ollila 1998, 16–39, 70–71; Ollila 2000, 50.

¹²² Elomaa 1995c, 50, 56; 1997, 145–147, 191–195.

¹²³ August J-S 1896, 12–13; Wilskman 1918, 107.

¹²⁴ Sigrid Juséliuksen vihko *Rättskrifningshäfte. Sigrid Jusélius. kl. II.*, 1897, SatM.

¹²⁵ Nordling-Nortamo 1941, 68; F. A. Juséliuksen *muistokirjoitus* 1941, passim.

remmassa asemassa pitkälti 1800-luvun lopullakin ¹²⁶. Perhetaustojensa puolesta avio-
puolisot, Blenda ja Fritz Arthur, sopivat toisilleen. Puolisonvalinta 1800-luvulla perus-
tui pitkälti yhteiskunnalliseen asemaan ja varallisuuteen, joskin keskinäiselle rakkaudel-
le rakentuneet liitot nousivat vuosisadan loppua kohden yhä enemmän sivistyneistöyh-
teisön ihanteeksi ¹²⁷. Sigridin vanhempien avioliiton solmimishetkeen liittyy myös eräs
Fritz Arthurin liiketoiminnan kehittymiselle olennainen seikka. Kuten tiedetään, Moliis-
sin perhe asui Juséliusten naapurissa, samassa talossa tontilla N:o 13, Porin ensimmäi-
sessä kaupunginosassa. Juuri tästä Moliisin ja Juséliuksen perheen asuttamasta kotita-
lostasta tuli sittemmin myös Fritz Arthur ja Blenda Juséliuksen yhteinen koti. Fritz Arthur
Jusélius oli nimittäin jo ennen avioitumistaan vuoden 1882 huhtikuussa ostanut velaksi
Blendan äidiltä Moliisin perheen osan rakennuksesta. Syynä tähän oli lisätilan tarve
kasvavaa liiketoimintaa ja tulevaa perhettä varten. Tällä tapahtumalla puolestaan oli
vaikutus Fritz Arthurin pääoman karttumiselle, sillä se loi omalta osaltaan paremmat
edellytykset liiketoimien menestymiselle. ¹²⁸ Toisaalta Blendan isä oli kuollut kolme
vuotta ennen tyttärensä avioliittoa, joten ehkä Moliisin taloon odotettiin uuden isännän
myötä myös taloudellista vakautta tulevaisuutta ajatellen. Näin ollen Blenda ja Fritz
Arthur Juséliuksen avioliitto oli taloudellisesti kannattava molemmille puolisoille.

Avioliittoon liittyvää taloudellista merkitystä ja toisaalta liiton lykkäänty-
mistä taloudellisista syistä voi pitää jokseenkin ajalleen ominaisina seikkoina. Pariskun-
nan ikäero sitä vastoin ei sitä ollut. 1800-luvulla säätyläisperheissä vaimo oli yleensä
miestään nuorempi, minkä katsottiin sopivan hyvin miehen isällistä valta-asemaa koros-
tavan ihanteen ylläpitämiseen. Lisäksi säätyläisnaiset solmivat avioliiton keskimäärin
23–24-vuotiaana. ¹²⁹ Aikalaisnäkökulmasta 32-vuotiaana avioitunut Blenda oli siis suh-
teellisen vanha ja vieläpä miestänsä Fritz Arthuria viisi vuotta vanhempi. Fritz Arthur
Jusélius oli myöhemmissä liitoissaan vaimojaan vanhempi. Hän solmi toisen avioliit-
tonsa vuonna 1897 pitkäaikaisen liikekumppaninsa, Fredrik Werner Petrellin lesken,
Edith Augusta Petrellin (o.s. Hammar, 1857–1916) kanssa ¹³⁰. Jäätyään leskeksi toisessa
liitossaan Sigridin isä solmi vielä kolmannen avioliiton vuonna 1918 Berta Karlsonin
(1887–1919) kanssa, joka oli peräti 22 vuotta miestänsä nuorempi ja syntynyt siis sama-

---

¹²⁶ Ruuth 1899, 481–485; Saarinen 1972, 719–720, 781, 784.

¹²⁷ Häggman 1994, 86–103; Elomaa 1995c 25–26, 29–30; Elomaa 1997, 186–190.

¹²⁸ Norrmén 1941, 136.

¹²⁹ Häggman 1994, 86–88; Häggman 2007, 114; Ollila 1998, 60.

¹³⁰ Nordling-Nortamo 1941, 88.

na vuonna kuin Sigrid-tytär¹³¹. Toisaalta avioliiton solmimiseen liittyneet asenteet muuttuivat 1800-luvun mittaan sivistyneistön keskuudessa¹³². Ajan romanttisten aatevirtausten osittaisesta vaikutuksesta 1800-luvulla ihanteeksi nousi avioliiton perustuminen miehen ja naisen keskinäiselle rakkaudelle, kunhan kyseessä oli toisilleen yhteiskunnalliselta ja taloudelliselta asemaltaan sopivat henkilöt.¹³³ Viime kädessä on ilmeisen vaikea arvioida, oliko Blendan ja Fritz Arthurin avioliittoa solmittaessa taloudellisella ja yhteiskunnallisella asemalla enemmän merkitystä kuin rakkauden tai kiintymyksen tunteilla. Sigridin vanhempien ikäero ihanteesta poikkeavana piirteenä kuitenkin osoittaa, etteivät avioliittoa koskevat ideaalit olleet ehdottomia suhteessa käytäntöön.

3.2. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen kontaktipiiri

Avioliitto siis toteutui ja ajan sivistyneistön tapaan Blendan ja Fritz Arthurin elämää rytmittivät mitä todennäköisimmin taloudenhoidon ohella sukulaisivierailut ja vuotuisjuhlat sekä harrastustoiminta teatterista illanistujaisiin aina yhdistys- ja järjestötoimintaan. Sosiaaliseseen kanssakäymiseen liittyneet vieraanvaraisuuden ja yhteydenpidon velvoitteet olivat osa aikalaisten arkea ja säädynmukaista elintapaa, jonka ylläpitäminen loi yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunnetta.¹³⁴ Ainakin Blenda oli sekä ennen että jälkeen avioitumisensa osallistunut muun muassa köyhien hyväksi kerättyjen varojen hankintaan ja raittiusyhdistys *Alphan* toimintaan.¹³⁵ Vuonna 1885 perustetulla yhdistyksellä oli 1890-luvun alussa 200 jäsentä ja sen tarkoituksena oli ”kristillishengen ja rakkauden elähdyttämänä Jumalan sanan perustuksella vastustaa juoppoutta sekä edistää raittisuutta ja siveyttä kansassamme, esitelmiä pitämällä, raittiuskirjallisuutta levittämällä, jäsenten omalla esimerkillä y.m. sopivilla keinoilla”¹³⁶. Fritz Arthurin siskoista Bertha Jusélius oli puolestaan paikallisen *Eläinsuojelus-yhdistyksen* asiamies ja rahastonhoita-

---

¹³¹ Nordling-Nortamo 1941, 88; Norrmén 1941, 183.

¹³² Rakkausavioliiton merkityksestä porvaristolle ks. esim. Elomaa 1995c ja 1997.

¹³³ Elomaa 1995c, 25–26, 29–30; Elomaa 1997, 186–190.

¹³⁴ Ollila 1998, 83–115; Ollila 2000, 18–31; Uusivirta 1972, 208–228.

¹³⁵ Arpajaisilmoitukset, *Björneborgs tidning* 25.10 ja 1.11.1873, 7.11 ja 28.10.1874; arpajaisilmoitukset, *Björneborg* 26.10.1872; arpajaisilmoitukset, *Lounas* 6.8.1887. Sanomalehtien ensimmäisillä sivuilla on arpajaisilmoituksia, joiden yhteydessä on maininta Blenda Juseliuksen tai Moliisin osallisuudesta toimintaan.

¹³⁶ *Porin kaupungin kunnallis-, osoite- ja ilmoituskalenteri 1886*, 29.

ja. Yhdistyksen tarkoituksena oli ”estää eläinten rääkkäämistä” ja ”koettaa edistää lempeää eläinten kohtelua”¹³⁷.

Muistokirjoitukseensa perustuen myös Fritz Arthur Juséliuksen mainitaan olleen ”myötätuntainen inhimillistä kärsimystä kohtaan” ja miehen kiinnostus lääketieteellisen tutkimuksen kehittämiseen oli ilmeinen erityisesti myöhemmällä iällä, mistä myös Sigrid Juséliuksen Säätiön perustaminen oli äärimmäinen esimerkki¹³⁸. Fritz Arthur lienee jo lapsuudessaan saanut vanhempiansa esimerkin kautta kosketuksen yhdistystoimintaan, sillä kauppiaina toiminut isä Carl Fredrik Jusélius oli Amalia-vaimonsa tukemana aktiivisesti kiinnostunut naissivistyksestä ja kansainvalistuksesta ja auttoi avuntarvitsijoita nälkävuosien (1866–1868) aikana ennen kuolemaansa muun muassa jakamalla kylvösiemeniä ja perustamalla lastenkodin sekä osallistui asumusten järjestämiseen köyhille työläisille¹³⁹.

Sivistyneistöperheen elintapoihin kuului yhdistys- ja järjestötoiminnan ohella muita seurusteluinstituution edellyttämiä ja toisaalta sen sallimia sosiaalisen kanssakäymisen muotoja. Liike-elämän ja arjen vastapainoksi kaupunkilaiset viettivät juhlia perheen tai suvun piirissä ja seurustelivat keskenään, tosin elin- ja kontaktipiirinsä rajoissa, myös yleisluontoisemmissa juhlatilaisuuksissa, joihin osallistuminen katsotaan kuuluneen seurapiirivelvollisuuksiin. Eri elämänvaiheisiin liittyneet juhlat, kuten häät ja hautajaiset, mutta myös pienimuotoisemmat ja arkisemmat tee- tai lastenkutsut, kokosivat herrasväkeä yhteisiin tilaisuuksiin siinä missä vuosisadan jälkipuoliskolla yhä vilkastunut järjestö- ja seuratoimintakin. Niin kutsuttujen seurustelupiirien muodostumiseen ja luonteeseen vaikuttivat ensisijaisesti henkilöiden varallisuus ja asema, kieli ja ammatti sekä perhe-, tuttava- ja naapuruussuhteet.¹⁴⁰

Fritz Arthurin kauppiasisä oli ollut perheineen vakituinen vieras porilaisissa sivistyneistön seurapiiritapahtumissa, joita oli tarjolla läksiäisistä lastenkutsuihin ja hää- sekä muihin juhlatilaisuuksiin¹⁴¹. Fritz Arthurin isä, kauppias Jusélius, mainitaan vaimonsa ja lastensa kera kutsuttujen joukossa esimerkiksi, kun varakas Rohden porvarisperhe laati vierasluetteloita vuosina 1877–1883 perheen Porin kodissa järjestetyille kutsuille. Juséliusten ohella saman seurustelupiirin vakiovieraisiin kuului lukuisia kaupungin varakkaimpia kauppiaita ja vaikuttajia, kuten laiva- ja sahaliikkeen harjoittaja

¹³⁷ *Porin kaupungin kunnallis-, osoite- ja ilmoituskalenteri 1886*, 23; *Porin kaupungin osoite-kalenteri ja Kunnallis-kirja 1891*, 51.

¹³⁸ Nordling-Nortamo 1941, 97–98; Norrmén 1941, 156.

¹³⁹ Nordling-Nortamo 1941, 54–57.

¹⁴⁰ Uusivirta 1972, 208–209, 217, 221, 227–228.

¹⁴¹ Uusivirta 1972, 206–255.

Carl Rosenlew ja Oskar Wahlgren sekä kauppaneuvos ja kaupunginvaltuusmiesten puheenjohtaja Wilhelm Rosenlew. Kutsuvieraita Rohden perheen tilaisuuksissa oli usein kymmeniä, enimmillään 67. Velvollisuudet edellyttivät perheitä järjestämään vastaavanlaisia juhlatilaisuuksia tai pitoja vuorollaan.¹⁴² Ominaista oli, että juuri varakkaimmilla kaupunkilaisilla oli taloissaan tilaa ja mukavuuksia vieraanvaraisuuden osoittamiseen järjestämällä ajoittain suuriakin juhlia¹⁴³. On oletettavaa, että kutsuja järjestettiin ajoittain myös Juséliusten taloudessa. Mikäli tilaa ei ollut omassa kodissa, saattoi juhlan järjestämiseksi tarvittavat tilat vuokrata tai lainata. Muun muassa Fritz Arthurin isä Carl Jusélius antoi huoneistonsa juhkakäyttöön ainakin 1860-luvulla.¹⁴⁴ Seuraelämää vilkastuttaneita juhlia, joihin saattoi juhlapäivällisen ohella kuulua musiikkiohjelmaa ja tanssia, vietettiin vuosisadan lopulla kaupungissa yhä useammin ravintoloissa, muun muassa kesäravintola Juhannuslehdossa, Porin Teatteritalon ravintolassa sekä Hotelli Otavassa¹⁴⁵. Myös kaupunki järjesti päivällisiä milloin mistäkin syystä, esimerkiksi rautatien avajaisten tai kuvernöörin kunniaksi¹⁴⁶.

Tietoa Juséliuksen pariskunnan osallistumisesta ajan sivistyneistölle ominaisiin vuorovaikutustapoihin ei juuri ole sen enempää ajalta ennen Sigridin syntymää kuin sen jälkeenkään. Muutamia Juséliuksen ja Moliisin suvun jäsenille osoitettuja tai heidän lähettämiään hautajais- ja hääkutsuja on säilynyt 1800-luvulta alkaen¹⁴⁷. Niistä voi päätellä, että suvut ovat kuuluneet keskenään samaan tuttavapiiriin ja Porin sivistyneistön muodostamaan seurapiiriverkostoon. Kutsuista päätellen samaan kontaktipiiriin ovat kuuluneet muun muassa porilaiset kauppiasperheet Rohde, Nordgren, Thoden ja Pettrell. Viitteitä Moliisin ja Juséliusten sukujen naisten yhteisestä ystäväpiiristä antavat eräät naisten tai tyttöjen säilyneet muistoalbumit. Porilaiset ystävättäret, mukaan lukien Sigridin isän siskot Anna, Jenny, Alma ja Bertha Jusélius sekä äidin sisko Aina Moliis vuosien 1878–1880 välisenä aikana, kirjoittivat näihin kirjoihin toisilleen muis-

---

¹⁴² Uusivirta 1972, 210–211, 228.

¹⁴³ Ruuth 1899, 410–412.

¹⁴⁴ Uusivirta 1972, 228–229.

¹⁴⁵ Uusivirta 1972, 213–215, 227–233.

¹⁴⁶ Uusivirta 1972, 212, 223.

¹⁴⁷ Juséliuksen ja Moliisin suvun jäsenten lähettämiä ja vastaanottamia hautajaiskutsuja, jaksot 1830–1859 (esim. Carl Fredrik Juséliuksen kutsu poikansa Carl Arthur Juséliuksen hautajaisiin v. 1854), 1860–1869 (esim. Amalia Juséliuksen kutsu herra Carströmille miehensä Carl Fredrik Juséliuksen hautajaisiin v. 1867), 1870–1879 (esim. Maria Moliisin kutsu Alma Juséliukselle miehensä Johan Daniel Moliisin hautajaisiin v. 1879), hautajaiskutsut 1880–1889 (esim. Blenda ja Arthur Juséliuksen kutsu Bruno Juséliukselle tyttärensä Thyra Theresian hautajaisiin v. 1884), hautajaiskutsut 1890–1899, 1910–1919, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto; Juséliuksen ja Moliisin suvun jäsenten lähettämiä ja vastaanottamia hääkutsuja, hääkutsut 1870–1879 (Amalia Juséliuksen kutsu tyttärensä Jenny Juséliuksen vihkiäisiin v. 1879), hääkutsut 1890–1899 (Edith ja F.A. Juséliuksen hääkutsu herra ja rouva Corellille v. 1897), kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

toiksi viestejä ja runoja sekä piirsivät kuvia.¹⁴⁸ Muistorunojen kirjoittaminen kuului sivistyneistön muistamisen tapoihin ja erityisesti koulutyöt kirjoittivat niitä eron hetkinä toisilleen tarkoitukseen varattuihin kirjoihin¹⁴⁹.

Seurusteluinstituutioon liittyneiden traditioiden merkitys oli kuitenkin suuri¹⁵⁰. Siksi on todennäköistä, että jo pelkästään perheen yhteiskunnallinen asema edellytti ottamaan aktiivisesti osaa Porin kaupungin sivistyneistöpiirin keskinäiseen seurusteluun ja ainakin kaupungissa asuviin sukulaisiin perheen on täytynyt olla tiiviissä yhteydessä. Erityisesti huomioiden Fritz Arthur Juséliuksen taloudellisen ja hallinnollisen vaikutusvallan kotikaupungissaan voisi olettaa, että perheelle on osoitettu kutsuja kaupungin hallitsevan eliitin järjestämiin tilaisuuksiin. Toisaalta F. A. Juséliuksen muistokirjoituksesta välittyvä kuva miehen ajoittain heikosta innostuksesta hoitaa seurapiirivelvollisuuksia ja julkisen esiintymisen välttely aiheuttavat juuri tässä suhteessa kiinnostavan ristiriidan yksityisen henkilön persoonan ja sivistyneistön odotusten välillä¹⁵¹. Se saa myös pohtimaan, minkälaisia jännitteitä aviomiehen mahdollinen vastahakoisuus osallistua sosiaalisiin rientoihin saattoi aiheuttaa perheen sisällä.

3.3. Perheen perustaminen ja lastenkasvatus

Vajaa kaksi vuotta Blendan ja Fritz Arthurin avioitumisesta vuonna 1884 pariskunnalle syntyi ensimmäinen tytär, Thyra Theresia, joka kuoli kuitenkin vain muutaman kuukauden ikäisenä. Sigridin syntymä peräti kolmen vuoden päästä ensimmäisen lapsen kuolemasta oli oletetusti Juséliusten kodissa odotettu ja onnellinen tapahtuma.¹⁵² Tiistaina 17. toukokuuta 1887 syntyneen Sigridin tulosta maailmaan ilmoitettiin sanomalehden kansisivulla jo seuraavana lauantaina: Juséliuksen perheeseen oli syntynyt jälleen tytär¹⁵³. Sigrid jäikin heidän viimeiseksi lapsekseen. On kiinnostavaa, että vanhempien lapsuudenkodeissa oli ollut paljon lapsia verrattuna heidän yhteiseen kotiinsa, johon syntyi vain kaksi tytärtä. Aikalaisnäkökulmasta yksilapsiseksi jäänyt perhe oli jokseenkin harvinainen. 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka säätyläisperheisiin syntyi keskimäärin

---

¹⁴⁸ *Marthas minnes album*, punakantinen muistoalbumi vuodelta 1878, *Oblaten album*. *Hildas minnes album*, violetti muistoalbumi vuodelta 1880, muistoalbumit, SatM.

¹⁴⁹ Ollila 2000, 66–67.

¹⁵⁰ Ollila 2000, 18.

¹⁵¹ Nordling-Nortamo 1941, 82–83, 99, passim.

¹⁵² Nordling-Nortamo 1941, 85–86.

¹⁵³ Ilmoitus syntymästä, Åbo Tidning N:o 135, 21.5.1887, s. 1.

noin kuusi lasta ja vaikka syntyvyys kääntyi laskuun vuosisadan loppua kohti, voidaan Juséliusten yhden lapsen perhettä pitää suhteellisen poikkeuksellisenä¹⁵⁴. Miksi Blenda ja Fritz Arthur Jusélius eivät hankkineet enempää lapsia? Yksi syy saattaa olla Blendan ikä; hänhän oli jo ensimmäisen lapsen syntyessä 34- ja Sigridin syntyessä 37-vuotias, mitä voidaan pitää ajalleen korkeana synnytysikä. 1800-luvun loppua kohti naisten keskimääräinen synnytysikä laski ja noin kolmasosa äideistä synnytti kaikki lapsensa ennen kuin täytti 30 vuotta¹⁵⁵. Toisaalta, jos avioliitto, joka päättyi eroon 1893, oli onneton, kuten väitetään, se olisi yksi ilmeinen syy lapsiluvun pienuuteen¹⁵⁶. Viime kädessä voi vain arvailla, mutta ehkä vanhempien kokemat menetykset, Sigridin heikoksi väitetty kunto ja niistä aiheutunut menettämisen pelko estivät lapsiluvun kasvun.

Lasten kasvatusta, jossa korostui säädynmukaisten tapojen noudattaminen, perustui 1800-luvulla luterilaisiin perinteisiin ja arvoihin. Sukupuolten välisiä eroja ylläpidettiin muokkaamalla lapsen luonnetta ja tapoja haluttuun suuntaan. Sosiaalisen aseman, varallisuuden ja sukupuolen määrittämien tapojen mukaan eläminen ylläpiti yhteiskunnan ja perheen sisäistä arvojärjestystä. Herrasväen piirissä lasten hoito ja leikkittäminen kuuluivat 1800-luvun alkupuolella pitkälti palvelusväelle, mutta vuosisadan loppua kohti yhä useampi äiti osallistui lastenhoitoon palvelusväen ohella. Vastuu varsinaisesta kasvatuksesta kuului kuitenkin niin sanotusti sivistyneistölle, ei palvelusväelle. Pienten lasten kohdalla tämä merkitsi monesti äitiä, jolla oli merkittävä vaikutus ja rooli juuri lasten varhaiskasvatuksessa ennen koulunkäynnin aloittamista.¹⁵⁷ Anne Ollila on määritellyt 1800-luvun tyttöjen kasvatukseen vaikuttaneiksi keskeisiksi tekijöiksi erityisesti kolme näkökohtaa, joita olivat uskonnollisuus, sukupuoli ja säätyasema.¹⁵⁸ Tyttöjen kasvatusta ja koulutusta tähtäsi sekä kotona ja pitkään vielä koulussakin eri asioihin kuin poikien. Poikien kohdalla koulutuksen päämääränä oli ammatti ja vastaavasti tytöillä vankka tapakasvatusta ja äidin sekä vaimon rooliin valmistaminen. Äidin ja tyttärien velvollisuuksiin kuuluivat taloustöiden ohella vieraiden viihdyttäminen, käsitöiden teko, kirjeiden kirjoittaminen sekä muut sivistyneen sosiaalisen kanssakäymisen edellyttämät käytöstavat.¹⁵⁹

Alle 8-vuotiaiden pikkulasten opetukseen kuuluivat pääasiassa luku-, kirjoitus- ja laskutaidon alkeet sekä ennen kaikkea sivistyneiden tapojen opettelu, missä

¹⁵⁴ Häggman 1994, 103–106, Tuohela 1997, 215–217.

¹⁵⁵ Häggman 1994, 103–106, 246.

¹⁵⁶ Nordling-Nortamo 1941, 85; Norrmén 1941, 155.

¹⁵⁷ Häggman 2007, 120; Ollila 1998, 33–39; Tuohela 1997, 232.

¹⁵⁸ Ollila 1998, 16.

¹⁵⁹ Häggman 2007, 120; Ollila 1998, 33–39.

leikilläkin oli oma merkityksensä ainakin välillisesti. Lasten elämä oli pitkälti sidottu juuri äidin elinpiiriin, joka puolestaan oli tiukasti sidoksissa kotiin sekä taloudenhoitoon. Naisen, niin äidin kuin tyttären hyveiksi katsottiin nöyryys, uhrautuminen ja palvelualltius. Tytöt eristettiin äitiensä tavoin kodin sisälle, siinä missä miesten ja poikien elinalue ulottui kodin seinien ulkopuolelle ja oli siten verrattain vapaampaa. Pojat saivat leikkiä pihalla, mutta tytöt olivat yleensä tiukasti kiinni kodin askareissa. Erityisesti tytöille äiti näyttää olleen perhe-elämän keskushenkilö, jota kohtaan yhä aikuisena tunnettiin suurta kiitollisuutta.¹⁶⁰ Sigridillä voi tässä suhteessa olettaa olleen kiinteä suhde nimenomaan Blenda-äitiinsä. Sitä on omalta osaltaan saattanut vielä vahvistaa vanhempien ero, minkä jälkeen Sigrid asui äitinsä kanssa.

Fritz Arthur Juséliuksen lapsuudenkodissa vanhempien luonnehditaan osallistuneen aktiivisesti lastensa kasvatukseen. Lapsilta odotettiin kuuliaisuutta ja laiskuutta pidettiin erityisen paheksuttavana. Joutilaana olo ei sopinut säätyläislasten elämään, mutta vapaina hetkinä lapset saivat leikkiä pihalla eläinten sekä naapuruston ja erityisesti samassa rakennusryhmässä kauppiana toimineen Johan Daniel Moliisin lasten kanssa. Vanhemmat yrittivät kertoman mukaan istuttaa lasten mieliin jumalanpelkoa, jotta nämä oppisivat järjestystä, avuliaisuutta ja säästäväisyyttä. Sunnuntait omistettiin kirkossa käynnille, mutta sen jälkeen lapset saivat jälleen leikkiä, muun muassa ihastella pihalle vapaaksi päästettyjä hevosia. Poikien lukiessa läksyjään perheen tyttäret ompelivat, tekivät käsitöitä ja hoitivat puutarhaa, mutta vanhempiensa musiikkiinnostuksen myötä kaikki lapset saivat oppia soittamista.¹⁶¹ Sigridin isän lapsuudenkodissa kasvatusta perustui pitkälti luterilaisiin arvoihin. Lisäksi tytöillä ja pojilla näyttää olleen 1800-luvun säätyläisperheelle ominaiseen tapaan erilliset elinpiirit. Merkille pantavaa on, kuinka lapsille velvollisuuksien ja hyvän käytöksen omaksumisen ohella annettiin tilaa leikkeihin, omaan vapaa-aikaan.

Sigrid itse sai kotiopetusta jo pienestä pitäen. Vielä 1800-luvun lopulla jo varhaislapsuudessa alkanut opetus ei varsinkaan tytöille ollut itsestänselvyys, vaikka mahdollisuudet siihen olivat lisääntyneet vuosisadan loppua kohden. Porissa kuusivuotiaaksi asti asunutta Sigridiä opetti kotiopettajatar Laina Tamsén ja myöhemmin, ennen Turkuun muuttoa Tukholmassa äidin sisko Aina Moliis (1870–1911)¹⁶². Sigridin asemassa olleen tytön kotikasvatukseen ja -opetukseen olisi tyypillisesti kuulunut edellä

¹⁶⁰ Häggman 2007, 120; Ollila 1998, 16–39, erityisesti tyttärien kiitollisuuden tunteesta äitiään kohtaan 97, 109; Ollila 2000, 50; Elomaa 1997, 200–208; Tuohela 1997, 232.

¹⁶¹ Nordling-Nortamo 1941, 59–65.

¹⁶² Nordling-Nortamo 1941, 86.

kuvattuja pikkulasten opetuksen elementtejä. Erityisesti tytöille oli tärkeää oppia sivistyneen käytöksen ja taloudenhoidon perusteita, harrastaa musiikkia sekä kuvataiteita päämääränään valmistautuminen tulevaan rooliin aviovaimona ja äitinä ¹⁶³. Lähteet eivät kerro tarkalleen, mitä Sigridin kotiopetus Porissa asumisen aikaan piti sisällään, mutta siitä on viitteitä tutkimassani aineistossa. On mahdollista, että Sigridille on opetettu ainakin äidinkieltään eli ruotsia, mihin viittaavat perheeseen kuuluneet ruotsinkielisen oppikirjat ¹⁶⁴.

Mahdollisen ruotsinkielisen opiskelun ohella ja ehkäpä erityisesti piirustusta itsekin opiskelleen Laina Tamsénin ohjauksessa Sigridin kotiopetukseen saattoi kuulua piirustustaitojen kehittäminen ¹⁶⁵. Sigrid vaikuttaakin olleen mieltynyt piirtämiseen sekä askarteluun, mihin viittaavat tytön muutamat säilyneet piirustus-, väritys ja askartelutyöt. Eräässä lyijykynäpiirroksessaan Sigrid on innostunut kuvaamaan muun muassa ihmishahmoja, eläimiä ja luontoa ¹⁶⁶. Toisinaan Sigrid piirteli myös isältä saamaansa sinikantiseen muistikirjaan ja pieneen ruutuvihkoon, väritti sablonikuvia ja vietti aikaa värityskirjojen parissa ¹⁶⁷. Valmiiksi väritettyjen mallien mukailu omilla vesiväreillä on ehkä opettanut tytölle tarkkuutta ja kärsivällisyyttä ¹⁶⁸. Jos piirtäminen ja värittäminen eivät innostaneet, hän saattoi askarrella ompelua varten rei'itetyille papereille eläinkuvia valmiiden mallien mukaan, tai vaihtoehtoisesti liimailla siirtokuvia ¹⁶⁹. Samalla Sigrid mahdollisesti oppi neulan ja langan käyttöä, joka olisi tytölle hyödyllinen taito.

Sigridin mahdolliseen musiikkiharrastukseen sen sijaan viittaavat hänen nuotti- ja lauluvihkot sekä -kirjat ¹⁷⁰. Niistä suuri osa näyttää olleen koulun musiikkiopetukseen liittyviä, mutta myös Juséliusten Porin kodissa oli toki flyygeli sekä piano ¹⁷¹. Sigridillä itsellään oli oma lasten haitari, tamburiini ja rumpukin ¹⁷². Myös Sigrid on

---

¹⁶³ Ollila 1998, 21–32.

¹⁶⁴ G. A. Åberg: *Svensk Ordlista* (1880–1890); Lagerblad, Elis: *Svensk språklära* (1890-luku); D. A. Sunden: *Svensk språklära* (1885); *Svensk läsebok för barn* (kirj. F. Gustafsson, kust. K.E. Holm, 1893); G. M. Celander: *Hemskolan* (Aktieb. Hiertas bokförlag, 1892). SatM. Kirjat on mainittu Sigrid Juséliuksen Porin kodin irtaimiston kirjoista laaditussa luettelossa, mutta tietoihin ei ole liitetty julkaisuvuotta tai kustantajaa. Suluissa on viitteellinen julkaisuajankohta tai muu tieto. Haku kirjan nimellä: Google-kirjat. [WWW] 2011. <http://books.google.fi/>.

¹⁶⁵ Laina Tamsénin opinnoista ks. *Porin suomenkielinen yksityis-tyttökoulu vv. 1880–1905*. 1906, 26–27.

¹⁶⁶ Lyijykynäpiirustus 21322:2, SatM esinekokoelma.

¹⁶⁷ Sablonikuva 21322:3, muistikirja 21322:26, SatM esinekokoelma; Sigrid Juséliuksen ruutuvihko, SatM.

¹⁶⁸ Sigrid Juséliuksen värityskirja, SatM.

¹⁶⁹ Ompelukuvalajitelma 21322:5–14, siirtokuvalajitelma 18299:161a-b, SatM esinekokoelma.

¹⁷⁰ Sigrid Juséliuksen nuottivihkot ja laulukirja, SatM; Sigrid Juséliuksen nuotti- ja lauluvihko, H:4, asia-kirjat H:1–5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto.

¹⁷¹ Flyygeli ja piano merkittyinä Juséliusten kodin pohja- ja sisustuspiirustukseen. Heikinheimo 1983b, liite XXI ja XXII.

¹⁷² Haitari 18299:340, tamburiini 18299:265, rumpu 18299:266, SatM esinekokoelma.

siis saattanut soittaa esimerkiksi pianoa; olihan hänellä ainakin nuottikirja, joka nimenomaan sisälsi pianolle sävellettyjä kappaleita ¹⁷³. Ruotsinkielisestä lauluvihkosesta, *Sjung med oss mamma* päätellen soittoon liittyi mahdollisesti laulua ja tanssiakin, sillä kirjassa on muutama tanssileikkikappale ¹⁷⁴. Säätyläistyttöjen musiikkiharrastuksen, kuten kuvataiteiden tai puutarhahoidon opetteluun päämääränä oli arjen estetiikka ja taito luoda viihtyisiä ja kaunis koti. Askareet ja harrasteet kodin piirissä olivat aikalaisnäkökulmasta hyödyllisiä, sillä ne valmistivat tyttöjä tulevaan perheen emännyyteen. ¹⁷⁵

3.4. Koulutus ja sen mahdollisuudet tytölle

Fritz Arthur Juséliuksen lapsuudenkodissa vallinnutta asennetta kasvatukseen voidaan aikalaisnäkökulmasta katsottuna pitää melko vapaamielisenä. Sekä perheen pojille että tyttärille haluttiin mahdollistaa opiskelu ja sen kautta varmistaa lasten itsenäinen toimeentulo ja vapaus harjoittaa ammattia. Ennen varsinaista koulunkäyntiä jokaiselle lapsista annettiin kotiopetusta. Perheen vanhin tytär, Jenny Jusélius aloitti koulunkäynnin Turussa Heurlinin tyttökoulussa 11-vuotiaana. Vanhemmat olivat ilmeisen kiinnostuneita tyttöjen opiskelun ja naisten sivistystyön kehittämistä. Puolisot näyttävätkin pyrkineen toteuttamaan uudenlaisia aatteita omien lastensa kasvatuksessa. Carl Fredrik ja Amanda Jusélius kannattivat muun muassa tyttökoulun perustamista Poriin. Jennyn tapaan he lähettivät myös kolme muuta tytärtänsä ensin Porin silloiseen ruotsinkieliseen tyttökouluun ja edelleen jatko-opintoihin Heurlinin kouluun Turkuun. Fritz Arhtur sen sijaan kävi kotiopetuksen jälkeen ensin Porin ruotsinkielistä korkeampaa alkeiskoulua ja jatkoi myöhemmin opintojaan Turun kauppakoulussa. ¹⁷⁶ Tällainen, jo Fritz Arthurin lapsuudenkodissa vallinnut verraten vapaamielinen kasvatusilmapiiri saattoi vaikuttaa myös Sigridin isän käsityksiin koulutuksesta ja sen mahdollistamisesta myöhemmin tyttärelleen.

Muita esimerkkejä tyttöjen koulutusmahdollisuuksien suhteen Sigridin lähipiirissä edustavat hänen kaksi kotiopettajartaan. Aina Moliis sekä Laina Tamsén olivat molemmat valmistuneet vuonna 1890 Porin suomenkielisestä yksityistytökoulu-

---

¹⁷³ Sivut nuottikirjasta pianolle, H:5, asiakirjat H:1–5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto.

¹⁷⁴ Lauluvihkonen 21322:24, SatM esinekokoelma.

¹⁷⁵ Ollila 1998, 21–24, erit. 24.

¹⁷⁶ Nordling-Nortamo 1941, 64–65.

ta ja jatkoivat opintojaan myös myöhemmin. Laina Tamsén opiskeli piirustuksen opettajaksi valmistumiseen asti.¹⁷⁷ Sigridin Blenda-äidin sisko, Aina Moliis oli saanut alkuopetuksen rouva Linroosin ruotsalaisessa pienten lasten koulussa sekä rouva Morinin ruotsalaisessa valmistavassa koulussa Porissa. Sieltä Aina oli jatkanut Porin suomalaiseseen yksityistytökouluun, mistä hän oli poissa lukuvuoden 1888–1889.¹⁷⁸ Tämä saattoi johtua hänen äitinsä, Maria Moliisin (1830–1889) mahdollisesta sairastumisesta, ottaen huomioon äidin kuolinvuoden. Perheenjäsenten sairastuessa hoitovastuu lankesi yleensä perheen naisille ja äidin sairastuttua usein juuri tyttärille¹⁷⁹. Opintojansa Aina jatkoi vielä vuosina 1892–1893 Helsingin suomalaisessa jatko-opistossa, kunnes erosi oppilasluettelon mukaan sairauden tähden¹⁸⁰. Kiinnostavaa annetun erosyyn osalta on se, että F. A. Juséliuksen muistokirjoituksessa Nordling-Nortamon saaman tiedon mukaan Aina olisi matkannut Sigridin ja Blendan mukana Tukholmaan koulusta eroamisen vuonna 1893¹⁸¹.

Tätiensä tapaan myös Sigrid siirtyi kotiopetuksen piiristä kouluun vuonna 1897. Aloittaessaan Turun ruotsinkielisessä yhteiskoulussa (Åbo svenska samskola) hän oli 10-vuotias.¹⁸² Yhteiskoulujen määrä oli lisääntynyt 1800-luvun loppua kohden, mutta merkittävä osa Sigridin elinajan koulua käyneistä lapsista kävi joko pojille tai tytöille eriytetyissä kouluissa¹⁸³. Kaiken kaikkiaan Sigridin mahdollisuus opiskeluun kertoo osaltaan tytön etuoikeutetusta asemasta. Huolimatta siitä, että koulunkäynti mahdollistui 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien yhä useammalle lapselle, ei koulujärjestelmän kehitys automaattisesti merkinnyt koulutuksen mahdollisuuden demokratisoitumista. Lasten koulunkäyntimahdollisuus riippui pitkälti perheen varallisuudesta ja siitä, kuinka merkittävästi lapsen työpanosta tarvittiin joko kotona tai palkkatyössä koulussa opiskelun sijaan.¹⁸⁴ Talonpoikien ja työläisten näkökulmasta herrasväki saatettiin nähdä ”portinvartijan” roolissa, jossa se toisaalta pyrki edistämään kansan sivistymistä ja toisaalta kontrolloimaan sen mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin¹⁸⁵. Uudistuneen koulujärjes-

---

¹⁷⁷ *Porin suomenkielinen yksityis-tyttökoulu vv. 1880–1905*. 1906, 26–27.

¹⁷⁸ *Porin suomenkielinen yksityistytökoulu 1880–1920: muistojulkaisu*. 1920, 200.

¹⁷⁹ Ollila 1998, 25–27, 59.

¹⁸⁰ *Porin suomenkielinen yksityistytökoulu 1880–1920: muistojulkaisu*. 1920, 200.

¹⁸¹ Nordling-Nortamo 1941, 86.

¹⁸² Nordling-Nortamo 1941, 88; matrikkeli 1888–1910, Bb:1, oppilasluettelot, luettelot, Åbo svenska samlyceum arkiv, TMA.

¹⁸³ Tuomaala 2011, 108.

¹⁸⁴ Stark 2006, 25–26; 79–87.

¹⁸⁵ Stark 2006, 74–78, passim. Laura Stark on tutkimuksensa 1800-luvun jälkipuolen maaseutuväestön omaelämäkertojen tarkastelussa todennut, että kirjoittajat tiedostivat yhtäältä valistajien vallan suhteessa

telmän vastaanotto, erityisesti kansakoulujen tarpeellisuuden osalta ei osittain tästä syystä ollut aina suopeaa. Kansa suhtautui ajoittain epäluuloisesti koulutusta kohtaan eivätkä uudistusten aiheuttamat kustannukset edistäneet myönteistä asennoitumista asiaan.¹⁸⁶ Nämä seikat omalta osaltaan lisäsivät yhteiskunnan eriarvoistumista, koska koulutus oli yhä merkittävämmässä asemassa henkilön varallisuuden kehittymisen ja sosiaalisen aseman kannalta tulevaisuudessa. Tyttöjen kohdalla koulutusmahdollisuus merkitsi myös vaihtoehtoa avioliitolle¹⁸⁷. Harvemmin nainen saattoi kuitenkin yhdistää työtä ja perhettä vielä 1800-luvulla, vaan hänen oli tehtävä valinta työn ja avioliiton välillä¹⁸⁸.

Perheen sosiaalisen ja taloudellisen aseman sekä lapsen sukupuolen ohella kasvatukseen ja erityisesti koulutusmahdollisuuksiin vaikutti toisaalta myös se, asuiko lapsi maaseudulla vai kaupungissa. Maaseudulla lasten osallistuminen työntekoon oli yleistä. Kaupungeissa pääasiassa työläislapset joutuivat osallistumaan perheen elannon hankkimiseen ja tottuivat pienestä saakka työntekoon, mutta erotuksena maalla asuviin ikätovereihinsa, he tekivät pitkiä ja yleensä fyysisesti raskaita työpäiviä kodin piirin ulkopuolella teollisuuden parissa.¹⁸⁹ Kälviällä lapsuutensa elänyt virkamiesperheen tytär, Lucina Hagman (1853–1946) kertoo muistelmissaan haaveilleensa kouluun pääsystä. Virkamiesperheen asuessa maaseudulla siihen ei ollut Lucinan mukaan mahdollisuutta, vaan koulunkäynti olisi edellyttänyt muuttoa pois kotoa. Lucina sai pitkään tyytyä maalla kotiaskareiden tekemiseen. Erotuksena säätyläistyttöjen perinteisiin askareisiin, hän ajoi hevosilla, hakkasi puita ja teki puutöitä, mikä joidenkin mielestä oli ”moukkamaista ja tytölle sopimatonta”. Perheen muutettua virkamiesin velvollisuuksien myötä Vaasaan saattoi Lucina viimein aloittaa hartaasti toivomansa koulunkäynnin vuonna 1865.¹⁹⁰

Tyttöjen kasvatusta ja erityisesti koulutusta, toisin kuin poikien kohdalla, eivät 1800-luvulla ensisijaisesti tähänneet ammattiin, vaan ennen kaikkea aviovaimon ja äidin rooliin. Naisten palkkatyö ja mahdollisuus valtion virkoihin oli kuitenkin lisääntynyt 1800-luvun puolivälistä alkaen. Heitä palkattiin pääsääntöisesti alimpiin virkoihin

---

sivistyksen (esim. luku- ja kirjoitustaidon) leviämiseen kansan keskuudessa ja toisaalta asemansa uudelleenmäärittelyn mahdollisuudet sivistyksen ja koulutuksen kautta.

¹⁸⁶ Mikkola 2006, 180–192.

¹⁸⁷ Ollila 1998; Häggman 1994, 89–93.

¹⁸⁸ Ollila 1998, 58.

¹⁸⁹ Tuohela 1997, 163–165.

¹⁹⁰ Hagman 1936, 204.

muun muassa valtion virastoihin konttoritöihin ¹⁹¹. Myös Porissa naisten määrä eri ammattiryhmissä lisääntyi teollistumisen aikana 1800-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta alkaen. Esimerkiksi opettajien ammattiryhmässä, mutta myös kaupan alalla, naisia alkoi olla yhä enemmän. ¹⁹² Huolimatta lisääntyneistä palkkatyömahdollisuuksistaan säätyläistyttöjen ja -naisten elämää ohjasivat 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ammatillista kunnianhimoa voimakkaammin tunnollisuuden tavoittelu ja uhrautumisen muiden hyväksi. Vaikka heiltä odotettiin näitä ominaisuuksia, naiset itse vaikuttivat usein olleen pahimpia kriitikoitaan ja vaativat itse itseltään kunniallista sekä asemalleen sopivaa hyveellistä ja siveellistä käytöstä. Yhteiskunnallisen ja taloudellisen rakenteen muutosten ohella arvomaailman painotukset muuttuivat ja myös naisten mahdollisuudet päästä osallisiksi kodin ulkopuoliseen toimintaan kasvoivat. Koulutus ja naisemansipaatio sekä kansan yhteiset aatteelliset päämäärät tukivat naisen niin kutsuttua vapautumista tiukoista säätyyn ja sukupuoleen liitetystä vaateista. Merkille pantavaa on, että naiset itse tuntuivat kuitenkin pitävän viimeisinä kiinni juuri tunnollisuudestaan ja kiltin tytön uhratuvasta roolista. Anne Ollila kuvaa, kuinka huonon käytöksen sallivuus nuorille miehille oli yleistä ja jopa odotettua ainakin tiettyyn rajaan saakka. Säätyläistyttöjen ja -naisten sen sijaan odotettiin poikkeuksetta noudattavan tiukkoja sääntöjä kotona ja erityisesti kodin ulkopuolella, missä heidän piti kaikenlaisiksi lunastaa ja puolustaa omaa oikeuttaan opiskella tai tehdä palkkatyötä. Hankaluutta aiheuttivat perhe- ja virkavelvollisuuksien väliset ristiriidat, jotka aiheuttivat ahdistaviakin valintatilanteita ammatissa toimiville naisille. ¹⁹³

Fritz Arthur Juséliuksen siskoista kaikki toimivat jossain elämänvaiheessa opettajina. He kaikki olivat säätyläistön nuorille naisille tarkoitettujen rouvasväenkoulujen (fruntimmerskolan) opettajattaria muutaman vuoden ajan ¹⁹⁴. Vanhin sisar Jenny Louise (1853–1933) oli opettajattarena Porin rouvasväenkoulussa vuodesta 1872 aina vuoteen 1879 saakka, jolloin hän avioitui kauppias Karl Anders Nordgrenin (1842–1894) kanssa. Sisarista Bertha Helena (1857–1943) ja Alma Augusta (1859–1894) olivat niin ikään molemmat opettajattarina Porin ruotsalaisessa rouvasväenkoulussa: Bertha ranskankielessä vuosina 1876–1885 ja Alma 1879–1885. Bertha jatkoi myöhemmin ammatissaan ja toimi johtajattarena käsityöoppilaitoksessa (kutomakoulu) 1893–1901. Anna Elise (1866–1950) opetti puolestaan Turun ruotsinkielisessä rouvasväenkoulussa

¹⁹¹ Ollila 1998, erit. 43–44.

¹⁹² Saarinen 1972, 523.

¹⁹³ Ollila 1998, 73–78.

¹⁹⁴ Rouvasväenkoulusta: Strömberg 2011, 121.

voimistelua vuosina 1884–1891. Erityisen kiinnostavaa on huomata, että Frit Arthur Juséliuksen sisko Anna, joka avioitui vuonna 1888 hovioikeudenkanslisti ja hovineuvos August Artur Juséliuksen kanssa ja sai ensimmäisen lapsensa vuonna 1889 olisi lähteiden perusteella jatkanut samanaikaisesti ammatissaan, siis vuoteen 1891 saakka.¹⁹⁵ Ja olihan myös Blendan sisko, Aina Moliis opettajatar¹⁹⁶. Juséliuksen ja Moliisin perheiden naisten opettajuus osoittaa verraten ennakkoluulotonta asennetta sivistyneistönaisten ammatin harjoittamiseen ja toisaalta se taas antaa viitteen naisten ammatinvalintaan liittyvän valinnanvapauden rajallisuudesta 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Säätyläisnaisilla ei yleensä kaupunkien työläisten tapaan ollut pakko tehdä työtä, mutta ajoittain esimerkiksi perheessä tapahtuneen sairastumisen tai kuolemantapauksen vuoksi se oli välttämätöntä. Avioituessaan säätyläisnaisten odotettiin kuitenkin jättävän mahdollisen palkkatyönsä sekä omistautuvan perheelle ja ennen kaikkea äitiydelle siinä, missä työläisperheissä naisen tulot olivat avioliiton ja lastenhankinnan jälkeenkkin tarpeellisia.¹⁹⁷ Blenda Juséliuksen ammatiksi mainitaan kirkonkirjoissa 1895 konttoristi¹⁹⁸. Tietoa siitä missä määrin hän toimi ammatissaan en löytänyt, kuten en löytänyt tietoja koskien Blendan mahdollisia opintojakaan. Oletettavasti Blenda Moliisin ei ollut taloudellisesti välttämätöntä avioitumisen jälkeen olla ainakaan palkkatyössä kodin ulkopuolella ja olihan aviovaimon panos taloudenhoidossa keskeinen. Toisaalta Blenda ja Fritz Arthur Juséliuksen kotitalon yhteyteen vuonna 1882 perustettu konttorihuoneisto saattoi hyvinkin vaatia myös Blendan työpanoksen. Vaikka kauppahuoneen konttori oli ainakin vielä 1800-luvun puolivälissä ennen kaikkea miehen aluetta, jossa vaimolle ei edes miehensä poissa ollessa suotu päävastuuta, oli naisilla, heidän suku- ja perheyhteyksillään sekä henkilökohtaisella työpanoksella kuitenkin merkitystä kauppahuoneiden menestykselle¹⁹⁹. On siis mahdollista, että Blenda nimenomaan vasta avioituttuaan ryhtyi toimimaan konttoristina, juurikin avustaen miestään tämän liiketoiminnassa ja olihan Fritz Arthur kerrotun mukaan jo lapsuudessaan saanut todistaa talon emännän osallistumista liiketoimien hoitoon²⁰⁰.

---

¹⁹⁵ August J-S 1896, 12–13.

¹⁹⁶ Nordling-Nortamo 1941, 86.

¹⁹⁷ Ollila 1998, 55–56; Elomaa 1997, 145–147, 195–200.

¹⁹⁸ Porin kaupungin seurakunnasta muuttaneet 1895, 36 P-K SRK:AAN – STA 1890–11 03/94, mikrokortti Satakunnan kirkonkirjoista 1890–1911, Porin kaupunginkirjasto - Satakunnan maakuntakirjasto.

¹⁹⁹ Häggman 1994, 63. Kai Häggman on tulkinnut konttorin maskuliiniseksi alueeksi Waseniuksen kauppiassuvun 1840-luvun kirjeenvaihdon perusteella.

²⁰⁰ Nordling-Nortamo 1941, 59–62.

Olipa kyse avioliiton solmimisesta, lastenkasvatuksesta tai sosiaalisen kontaktipiirin ylläpitämisestä ja työnteosta, sivistyneistöyhteisössä vaikutti vallinneen tarkka järjestys siitä, miten kunkin tuli osoittaa kuuliaisuudella ja ahkeruudella ansaitsevana paikkansa yhteisössä, jonka eteen erityisesti naisten oli tehtävä kovasti töitä suhteessa miehiin ja ympäristön odotuksiin. Sigridin näkökulmasta ajatellen, myös lasten oli pitkälti ansaittava aikuisten rakkaus hyvällä käytöksellä, auktoriteettiuskolla ja toimeliaisuudella. Mitä opiskeluun tulee, Sigridin lähipiirin naisten esimerkkejä ajatellen myös Blenda ja Fritz Arthur olisivat ehkä toivoneet tyttärensä opiskelevan vielä pitkäänkin. Sigridillä oli siihen taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti kaikki edellytykset ellei hän olisi kuollut. Sigrid olisi voinut opiskella mahdollisesti jopa ylioppilaaksi asti, kuten hänen kanssaan samaa Turun ruotsinkielistä yhteiskoulua käynyt Margit-serkkunsa osoitti valmistumalla ylioppilaaksi vuonna 1909²⁰¹.

4. KOTI PORIN I KAUPUNGINOSASSA

Sigrid varttui varhaislapsuutensa asuen Porin keskustassa ensimmäisessä kaupunginosassa. Perheen asuinhuoneisto ja Fritz Arthur Juséliuksen konttori sijaitsivat nykyisen Valtakadun ja Yrjönkadun kulmauksessa²⁰². Sigrid ei asunut talossa, joka hänen vanhempiensa erottua jäi hänen isälleen, kuitenkaan koko ikäänsä. Siitä syystä en voi varmuudella tietää missä määrin lähteinä käyttämäni Juséliuksen kodin irtaimistoluettelo tai rakennus- ja sisustuspiirustuksiin perustuva huone- tai sisustusjärjestys vastaavat Sigridin elinaikaa²⁰³. Talo ja sen interiöörit ovat todennäköisesti muokkaantuneet Fritz Arthur Juséliuksen ja hänen seuraavien vaimojensa, Edith sekä Berta Juséliuksen, käytön myötä tyttären kuoleman jälkeenkin. Toisaalta Sigridin huoneen irtaimiston ja esineistön osalta pidän tarkasteluaineistoa esineistä huonekaluihin lähdekriittisesti oikeutettuna. Oletan, että Fritz Arthur Jusélius, joka säilytti kuolleen tyttärensä huoneen tava-

---

²⁰¹ Margit Juséliuksen oppilastiedot: *Åbo svenska samskola: matrikel över lärare och elever 1888-1963*. 1964.

²⁰² *Porin kaupungin kunnallis-, osoite- ja ilmoituskalenteri 1886; Porin kaupungin osoitekalenteri ja kunnalliskirja 1891; Porin kaupungin osoite-, ammatti- ja ilmoituskalenteri 1896*.

²⁰³ Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001, liite: *Lahjoitukseen sisältyvien huoneiden 3,5,8 ja 11 kalusteluettelot*, SatM; Heikinheimo 1983b, liitteet XXI ja XXII.

roineen, ei olisi muuttanut huonetta ainakaan kovin paljoa. Vaikka myös loppuhuoneiston kohdalla uskon lähteet vähintään suuntaa-antavina ja siksi kiinnostavina tiedollisista puutteistaan huolimatta, keskityn lähinnä lastenhuoneen tarkasteluun tutkimuksen näkökulman puitteissa.

Tarkastelen 1800-luvun lopun suomalaista lastenkulttuuria Sigridin esineistön kautta ja siten ennen kaikkea varakkaan perheen tyttärelleen tarjoamien mahdollisuuksien näkökulmasta. Aiemman tutkimukseni puolesta olen perehtynyt erityisesti Sigridin nukkeihin, mistä johtuu, että ne saavat jokseenkin enemmän tilaa myös tässä tutkimuksessa. Samalla pohdin esineistön kantamia välillisiä, käyttökontekstista kertovia merkkejä, joita muun muassa esineiden materiaali ja alkuperä sekä käyttötarkoitus voivat paljastaa. Miten esimerkiksi leikkikalut kuvastavat ympäröivää kulttuuria ja mitä tarkoituseriä itse leikkiin saattoi liittyä 1800-luvun porvarisperheessä?

4.1. Kauppiaskodin huoneissa

Juséliuksen perheen 1960-luvulla puretun rakennuksen asuintiloihin kuuluivat muun muassa sali, herrainhuone, Italiasta hankitulla barokkityylisellä kalustolla sisustettu ruokasali ja keittiö sekä pesuhuoneita. Erillisessä piharakennuksessa sen sijaan sijaitsivat makuuhuoneet, myös Sigridille laitettu lastenhuone.²⁰⁴ Ajan kauppiasperheelle ilmeisen tyypilliseen tapaan Fritz Arthur Juséliuksen konttorihuoneisto ja työhuone olivat kauppiaskodin yhteydessä²⁰⁵. Asuin- ja työtilojen erottaminen toisistaan oli kuitenkin porvarillisen pienperheen ja sen ihanteiden synnyttämä käytäntö. Se merkitsi myös palveluskunnan ja isäntäperheen tilojen sekä elämänpiirin selkeämpää eriytymistä toisistaan, kun vielä esimerkiksi Fritz Arthur Juséliuksen lapsuudenkodissa palvelusväki, joka aterioi yhdessä isäntäväen kanssa, oli huomattavasti kiinteämpi osa niin sanottua perhetaloutta. Sivistyneistön kulttuurin piirissä asunnot jakautuivat yleisesti edustus- ja asuintiloihin.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Heikinheimo 1983a 73–74; Heikinheimo 1983b liitteet XXI ja XXII; Nordling-Nortamo 1941, 112–115; Norrmén 1941, 132–133; interiöörikuva vuorineuvos F. A. Juséliuksen Porin kodin herrainhuoneesta, 5330 ja salista, 82527, kuvaaja V. Tamminen 1938, SATO -kokoelma, SatM kuva-arkisto. Kuvat ks. myös Viljanen 2010, 266–271.

²⁰⁵ Heikinheimo 1983, 41; Ritning till stenhusbyggnader å tomten No 13 i 1:sta stadsdelen i Björneborg (1-4), Valtakatu, Pori, Rakennuspiirustusluettelo, Kartta- ja rakennuspiirustusarkisto, Satakunta-arkisto.

²⁰⁶ Nordling-Nortamo 1941, 59–62; Tuomi-Nikula 2000, 87.

Kulmatontilla N:o 13 sijainnut kotitalo oli rakennettu Porin vuoden 1852 suuren paljon jälkeen. Rakennuksessa oli koristeellinen sisäänkäynti sisäpihan puolella.²⁰⁷ Juséliuksen asunnossa kalusteet olivat sekä tehdas- että käsityönä valmistettuja. Herrainhuoneessa oli kookasrakenteinen, maskuliinisen vaikutelman luova tammikalusto. Sali sen sijaan oli sisustukseltaan vaaleasävyinen. Siellä lattia oli parkettia, seiniä peitti kasviaiheinen tapetti ja huoneen rokokootyylinen kalusto oli saksanpähkinää.²⁰⁸ Herrasväen elintavoista kertonevat muun muassa asunnossa olleet ainakin kolme 1800-luvun lopun tai vuosisadan vaihteen soittokelloa, joilla palvelusväkeä voitiin hälyttää tarvittaessa paikalle²⁰⁹. 1800-luvun porvarilliseen kotikulttuurin ulkoiseen imagoon kuuluivat runsaskoristeiset kodit, joiden ornamenttitapetein päällystetyt seinät täyttivät usein taidejäljennöksiä ja valokuvamuotokuvista²¹⁰. Juséliusten kodissa niin ikään oli useita taide- ja valokuvia²¹¹. Esimerkiksi yhdestä Sigridin vuoden 1892 muotokuvasta otatettu kuvasuurennos näkyy koristeellisiin kehyksiin asetettuna F. A. Juséliuksen Porin kodin herrainhuoneen seinällä mainitusta huoneesta otetussa valokuvassa vuodelta 1938²¹².

Valokuvaus itsessään oli yksi vuosisadan merkittävimpiä keksintöjä ja eritoten 1800-luvun lopun sivistyneistön keskuudessa siitä muotoutui ajanmukainen tapa, joka osaltaan kertoo perhekeskeisyyden ja yhteenkuuluvuuden ideoista. Niin kutsuttuja sarjakuvaukseen perustuvia käyntikorttikuvia (*carte de visite*) levittivät ja keräilivät Euroopassa yleistyneen tavan mukaisesti niin hallitsijat, merkkimiehet kuin yläluokka ja vuosisadan loppuun mennessä itsensä valokuvauttamisesta oli tullut myös osa porvarillista tapakulttuuria. Yksityisiin kokoelmiin keräiltiin perhe-, suku- ja ystäväkuvien ohella myös tunnettujen henkilöiden kuvia.²¹³ Fritz Arthur Juséliuksella oli muun muassa

---

²⁰⁷ Viljanen 2010, 128.

²⁰⁸ Heikinheimo 1983a 73–74; Heikinheimo 1983b, liitteet XXI ja XXII; Nordling-Nortamo 1941, 112–115; Norrmén 1941, 132–133; interiöörikuva vuorineuvos F. A. Juséliuksen Porin kodin herrainhuoneesta, 5330, kuvaaja V. Tamminen 1938, SATO -kokoelma, SatM kuva-arkisto; Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001, liite: *Lahjoitukseen sisältyvien huoneiden 3,5,8 ja 11 kalusteluettelot*, SatM.

²⁰⁹ Soittokellot 18299:16, 18299:276, 18299:348, SatM esinekokoelmat.

²¹⁰ Salmi 2002, 87.

²¹¹ Heikinheimo 1983b, liitteet XXI ja XXII; Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001, liite: *Lahjoitukseen sisältyvien huoneiden 3,5,8 ja 11 kalusteluettelot*, SatM.

²¹² Interiöörikuva vuorineuvos F. A. Juséliuksen Porin kodin herrainhuoneesta, 5330, kuvaaja V. Tamminen 1938, SATO -kokoelma, SatM kuva-arkisto. Kuvassa näkyvä muotokuva on suurennos Sigrid Juséliuksen valokuvamuotokuvasta vuodelta 1892, ALB 10:2, valokuva-albumit, SatM kuva-arkisto.

²¹³ Koski 1999, 17 ja 21; Palin 1999, 43; Savia 2004a, 42; Vuorenmaa 2004 12–13.

valokuvahaitari venäläisruhtinaista²¹⁴. Esimerkiksi merkkihenkilöitä tai taiteilijoita saatettiin myös esitellä erittäin pieninä kuvajäljennöksinä yhdessä käyntikorttikuvassa²¹⁵. Juséliuksen sukuun kuuluneiden henkilöiden muotokuvista oli teetetty myös viuhkamainen kuvakollaasi²¹⁶.

Suomessa muotokuvien teettäminen valokuvaajalla sekä niiden vaihtaminen ja keräily yleistyivät 1860-luvulta alkaen. Valokuvaus oli yhä edullisempi ja helpompi tapa muotokuvien teettämiseksi siihen liittyneen tekniikan ja suurteollisuuden kehittyessä kohti vuosisadan loppua. Kuvien massatuotanto ja standardikokoisten kuvaformaattien, joita käyntikorttikuvien ohella olivat niitä suuremmat postikortin kokoiset kabinettikuvat sekä myöhäisemmät ja kalliimmat promenadikuvat mahdollistivat sen, että samasta kuvasta saatettiin teettää melko vaivattomasti useita kappaleita.²¹⁷ Tästä huolimatta ammattikuvaajalla käyminen oli 1800-luvulla kallista ja siten yleisempää varakkaamman väestön keskuudessa²¹⁸. Sigridillä oli ehkä omat visiittikorttinsa. Hän nimittäin kiittää Turusta vuonna 1896 lähettämässään kirjeessä isäänsä kirjepaperin ja -kuorien ohella saamistaan visiittikorteista²¹⁹.

Valokuvat perheestä ja tuttavista saatettiin keräilyn ja vaihtelun ohella koota katsottaviksi 1800-luvun jälkipuoliskon muoti-ilmion, valokuva-albumin kansien väliin. Albumeita, joita saatettiin pitää esillä vieraiden selattavina, päivitettiin otattamalla kuvia muutaman vuoden välein.²²⁰ Yksityisiin kokoelmiin kerätyt valokuvat, joihin porvarillisen perhekeskeisen arvomaailman korostaminen omalta osaltaan välittyi, näyttävät jälkipolville myös perhehistoriallisina dokumentteina. Yhdessä Signe Ekin vuonna 1947 kokoaman valokuva-albumin ovaaliaukkoiseen kehyskartonkiin asetelluista muotokuvista istuu noin viiden vuoden ikäinen Sigrid Jusélius²²¹. Ruutukankaasta valmistettu lampaanlapahihallinen ja pitsikauluksella koristettu asu, joka Sigridillä on yllään, muistuttaa 1880–1890-lukujen vaihteen tyttölapsen muotipukua²²². Kyseisen

---

²¹⁴ Valokuvahaitari venäläisruhtinaista, H:4, asiakirjat E:1–U:5, F. A. Jusélius, Jusélius-suku, sukuarkistot, Satakunta-arkisto.

²¹⁵ *Otteita historiaan 1839–1920* 1999, 33; Palin 1999, 43.

²¹⁶ Sukutauluvalokuva Juséliuksen suvusta, 15717, Jusélius-suku, henkilökuvakokoelma, SatM kuva-arkisto.

²¹⁷ *Otteita historiaan 1839–1920* 1999, 32; Koski 1999, 17; Palin 1999, 42; Salmi 2002, 123–125; Vuorenmaa 2004, 12–13.

²¹⁸ Savia 2004a, 28 ja 64; Savia 2004b, 103

²¹⁹ Valokopio Sigrid Juséliuksen kirjeestä F. A. Juséliukselle 16.9.1896, saatu Tapani Mauraselta.

²²⁰ Savia 2004a, 42; *Otteita historiaan 1839–1920* 1999, 35.

²²¹ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta vuodelta 1892, kuva 14, ALB 10:2, valokuva-albumi, SatM kuva-arkisto.

²²² *Children's fashions, 1860-1912: 1065 costume designs from "La mode illustrée"*. 1994, 63–67; Kopisto & Sihvo 1996, 20–22.

valokuvamuotokuvan kääntöpuoli kertoo, että se on otettu vuonna 1892, jolloin Sigrid ja hänen äitinsä asettuivat valokuvattaviksi tukholmalaisessa Nils Björsellin valokuva-ateljeessa. Kuvaamo sijaitsi kaupungin keskustassa Norrmalmin kaupunginosassa Regeringsgatan 18:ssa.²²³

Kuvia perheiden lapsista otettiin sekä muistoksi että lähetettäväksi esimerkiksi kirjeiden mukana sukulaisille. Valokuvaajalla käytiin erityisesti tärkeiden elämäntilanteiden kohdalla, kuten ripillepääsyn, naimisiinmenon tai kuoleman kohdatessa.²²⁴ Signe Ek on kirjannut Sigridin muotokuvan alapuolelle albumin kartonkipahviin tekstin, joka antaa ymmärtää, että kuva olisi otettu F.A. Juséliukselle²²⁵. Ehkä kuva oli muisto isälle aikana, jolloin Sigridin vanhemmat olivat eroamassa ja tyttären muutto toiseen kaupunkiin oli jo tiedossa. Ainakin isä oli pitänyt tyttärensä kuvia esillä kodissaan aina kuolemaansa saakka²²⁶. Fritz Arthur Juséliuksella oli Sigridin kuvien ohella huoneessaan muiden läheisten, kuten toisen vaimonsa Edith Petrellin, kuvia sekä käyntikorttikuvakotelo²²⁷.

Tukholmalaisessa studiossa otettiin ainakin kaksi kuvaa: toiseen niistä Sigrid on asetettu valokuvattavaksi yksin ja toiseen Blenda-äitinsä kanssa. Yhteiskuvassa äiti ja tytär seisovat rinnakkain häivytettyä taustaa vasten Blendan pidellessä toista kättä Sigridin vyötäröllä ja toista tyttärensä kädessä. Sigrid, jonka katse on kohdistunut hieman ohi kameran linssistä, seisoo ilmeisesti korokkeella ja nojaa äitinsä rintaa vasten aivan kuin turvautuen tämän läsnäoloon. Kuvan sommittelu ja sen symboliikka luo lämpimän tunnelman ja toisaalta viestittää kuvattavien yhteiskunnallista asemaa korujen ja pukujen kautta. Kuva-asetelmien ja niistä välittyvien tunteiden aitoutta on toki hankala arvioida ottaen huomioon vallitsevien ihanteiden välittämisen merkityksen. Valokuvaaja vaikuttaa kuitenkin onnistuneen vangitsemaan noiden kahden persoonasta ja keskinäisestä suhteesta jotain hyvin olennaista; äidin ja tyttären välisen yhteenkuuluvuuden tunteen.²²⁸

---

²²³ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta vuodelta 1892, kuva 14, ALB 10:2, valokuva-albumit, SatM kuva-arkisto.

²²⁴ Hirn 1977, 12; Savia 2004b, 103–105

²²⁵ Kuvan alla on teksti ”*Sigrid Jusélius otettu till F.A. Jusélius*”. Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta vuodelta 1892, kuva 14, ALB 10:2, valokuva-albumit, SatM kuva-arkisto.

²²⁶ Heikinheimo 1983b, liitteet XXI ja XXII.

²²⁷ Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001. Liite: *Lahjoitukseen sisältyvien huoneiden 3,5,8 ja 11 kalusteluettelot*. SatM.

²²⁸ Valokuvamuotokuva Sigrid ja Blenda Juséliuksesta vuodelta 1892, 82511, Blenda Moliis, henkilökuvakokoelma, SatM kuva-arkisto.

Blendalla, kuten Sigridillä oli kuvattaessa yllään aikaistaistytölle ja -naiselle ominainen muotipuku. Hänen tummassa ylhäältä vartalonmyötäisessä samettiasussa on 1890-luvun muodin mukaisesti korkea pystykaulus ja lampaanlapahihat.²²⁹ Asusteina Blendaa koristaa kaulasta kiinnitettävä ristin muotoinen pukukoru ja ainakin toisessa kädessään hänellä on rannekoru. Vaikka 1800-luvun loppua kohden käyntikorttikuvaa suurempien kuvaformaattien yleistymisen sekä pitkien valotusaikojen lyheneminen helpottivat ja nopeuttivat kuvaustilannetta, saattoi lasten kuvaaminen asiakkaiden kärsimättömyyden vuoksi olla haastavaa²³⁰. Rauhalliselta ja hieman ujolta vaikuttavan Sigridin kohdalla kuvaajalla ei ehkä tätä ongelmaa ollut, mutta tytön olemus vaikuttaa jokseenkin jännittyneeltä. Tämä saattaa hyvinkin johtua kuvaustilanteeseen liittyvistä lapsen näkökulmasta ehkä pelottavista seikoista, kuten mustan viitan alle kätkeytyneestä kuvaajasta.

4.2. Lastenkammarin miniatyyrimaailma

Paikka, jossa Sigrid sen sijaan tunsu ehkä eniten turvaa, oli koti ja mahdollisesti erityisesti hänen oma lastenhuoneensa esineistöineen. Sigridillä oli Porissa oma makuu- ja lastenhuone²³¹. Euroopassa ennen 1800-luvun alkua varsinainen lastenhuone ja lapselle rajattu, tarkoituksenmukaisesti leluilla ja lasten huonekaluilla varustettu oma asuintila oli vielä vieras²³². Lapselle haluttiin vähitellen, erityisesti porvarillisen pienperheen ideaalin mukaisesti suoda oma yksilöllinen ja erityinen tilansa, kuitenkin kodin turvassa vanhempien läheisyydessä²³³. Tavallaan lapsen elinpiiri siis eriytyi aikuisen maailmasta, sille ennalta määritettyihin raameihin kodin sisällä. Porvarillisen perheen ajatus lapsen omasta asuintilasta ja sen mahdollistaminen varallisuuden puolesta kertoo toisaalta Sigridin etuoikeutetusta asemasta ja samalla ajatuksesta, jonka mukaan lapsuus nähtiin omana rajallisena ja merkittävänä aikakautena ihmisen elämässä. Osaltaan sisutusta myöten varta vasten lapsen tarpeisiin laitattu huonetila heijastelee lapsen erityisyyttä perheessä²³⁴.

---

²²⁹ Kopisto & Sihvo 1996, 20–22.

²³⁰ Hirn 1977, 30, 33, 38; Savia 2004a, 45; Savia 2004b, 105.

²³¹ Heikinheimo 1983b, liite XXII.

²³² Räsänen & Tuomi-Nikula 2000, 89.

²³³ Franck 2000, 76.

²³⁴ Franck 2000, 76.

Sigridillä oli huoneessaan lapsille suunniteltua ja valmistettua kalustoa. Huoneessa oli yhteensä kaksi sohvia, leveä lasten nojatuoli ja kuusi kappaletta pikkutuoleja ²³⁵. Isompi sohva on koristeellinen tummanruskea puusohva, jossa on punertavan sävyinen raidallinen verhoilu ²³⁶. Lastenkammarissa oli lisäksi yksi pienempi pöytä ja kaksi muuta lipastoa, joissa mahdollisesti voitiin säilyttää osaa tytön valtavasta lelu-määrästä ²³⁷. Sigrid oli saattanut harrastaa piirtämistä tai maalaamista ja kirjoitustaidon opittuaan myös kirjeiden kirjoittamista huoneessaan olleen kirjoituslipaston päällä ²³⁸. Sigridin vesivärit ovat ainakin olleet ahkerassa käytössä, mikä saa entistä enemmän oletamaan, että Sigrid todella piti piirtämisestä ja maalaamisesta ²³⁹. Rasiassa on vielä jäljellä muutama värinappi, joissa käytön jäljet näkyvät. Vanerisrasian posliinisissa vesikupeissakin on vielä jälkiä värien sekoittamisesta. Kirjoittamiseen Sigridillä oli mustekirjoitusvälineitä ja kirjepaperisetti kirjailussa kangaspäällysteisessä rasiassa ²⁴⁰. Mutta mahtoiko Sigrid ehtiä käyttämään kirjoituslipastollaan kuolinvuotenaan 1898 saatuja mustekirjoitusvälineitään ²⁴¹?

Yksi viehättävimmistä Sigridin huoneen kalusteista on kuitenkin hänen pieni keinutuolinsa ²⁴². Tummanruskeaksi petsattu ja lakattu tuoli on sorvauksin koristettu ja sen kaikki reunat on kullattu. Keinutuolin selkänöjan pyöreät pinnat ja sivupuut sekä istuinosan pehmeä muotoiltu ovat kutsuvat. Sen pinta on istuinosasta ja kädenpai-koista hennosti käytössä kulunut, ehkä Sigrid istui usein käsityönä valmistetussa lasten keinutuolissaan. Päivien ja kuukausien kulkua hän saattoi seurata ja opetella seinäkaleristaan, kun taas pöytäkello kertoi tarvittaessa tarkan ajan ²⁴³. Sigridille laitetulla lastenhuoneella sekä kodin yleisellä viihtyvyydellä lienee kiistatta ollut osansa 1800-luvun sivistyneistön perhekeskeisen yhteiskuntakäsityksen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Toisaalta koti ja kodin varustus olivat samalla merkkejä vauraudesta ja asemasta yksityistyvän perhe-elämän ulkopuolisille tahoille. Lapselle varattu oma huone ja sinne varta vasten pienen ihmisen mittasuhteisiin rakennettu maailma rajasi lapsuuden aikaa tilallisesti. Vaikka lastenhuone toisaalta kuvasti aikuisten materiaalista elinpiiriä ja

---

²³⁵ Sohva 18299:638, nojatuoli 18299:633, pikkusohva 18299:629, pikkutuoleja 18299:626–628 ja 634–637, SatM esinekokoelma.

²³⁶ Sohva, 18299:638, SatM esinekokoelma.

²³⁷ Lipasto, 18299:640; peililipasto, 18299:631, SatM esinekokoelma.

²³⁸ Kirjoituslipasto 18299:632, SatM esinekokoelma.

²³⁹ Vesivärit rasiassa 18299:2, SatM esinekokoelma.

²⁴⁰ Mustepullo ja -kynä telineessä 18229:263, kirjoitusvälinekotelo 18299:153, kirjepaperisetti 18299:322, SatM esinekokoelma.

²⁴¹ Kirjoitusvälineet kotelossa 18299:154, SatM esinekokoelma.

²⁴² Keinutuoli 18229:639, SatM esinekokoelma.

²⁴³ Seinäkalenteri 18299:325, pöytäkello 18299:323, SatM esinekokoelma.

siihen liittyviä mieltymyksiä pienoiversioillaan, oli se merkki lapsuuden käsittämisestä omana erillisenä ikäkautenaan. Sigridin tapauksessa lastenhuone varusteineen osoittaa, kuinka tutkimassani perheessä suhtauduttiin lapseen ja kuinka se edelleen kuvastuu erityisesti lapselle suunniteltujen ja valmistettujen tuotteiden määrässä, kuten saamme todeta.

Satakunnan Museon esinekokoelmissa säilyneen, Sigrid Juséliukselle tarkoitetun esineistön puolesta on todettava, että tytölle kertyi lyhyen elämänsä aikana huomattava määrä leikkikaluteollisuuden tuotteita. Leluja toki on valmistettu ennen teollista lelutuotantoa ja edelleen sen rinnalla myös itse kodeissa. Varsinainen ostolelu, jonka ennen leikkikaluteollisuutta ja leluliikkeitä saattoi niin kaupungissa kuin maaseudulla tilata käsityöläiseltä, oli vielä 1800-luvun lopulla harvinainen lasten leikeissä. Lelukaupoissa käyminen oli kaupunkilaisten ja pääasiassa varakkaampien perheiden lasten huvia. Suomen ensimmäinen ainoastaan lelujen myyntiin erikoistunut *Hanna Herlinin* liike avattiin vuonna 1890 Helsingissä. Liikkeissä myytävistä leluista suuri osa oli tuontitavaraa, erityisesti Saksasta ja Venäjältä, sillä kotimainen leikkikaluteollisuus oli 1800-luvun lopulla vasta aluillaan.²⁴⁴ Sigridin lelujen alkuperää ei ole voinut puutteellisten tietojen puolesta selvittää säännönmukaisesti. Iso osa tytön leikkikalusta on kuitenkin teollisia tuotteita, enimmäkseen saksalais- tai ruotsalaisvalmisteisia, mutta mukaan voi lukea myös useita kotimaisia tuotteita ja ainakin muutaman ranskalaisvalmisteen leikkikalun.

Porissakin oli kotimaista lelutuotantoa ainakin jo 1870-luvulta alkaen. Suomen ensimmäinen, joskin yhden hengen yrityksenä toimiva lelutehtailija oli porilainen Max Tamlander. Porin Herralahdenkadun kodissaan leikkikaluja valmistaneen Tamlanderin myynti painottui erityisesti kotikaupungissa joulun alusaikana järjestettyihin näyttelyihin, mutta hänen lelunsa saivat myös maanlaajuista tunnustusta. Satakunta-lehden kirjoituksessa joulukuulta 1873 Tamlanderin leikkikalujen kirjoitettiin ansaitsevan suuren menekkinsä vuoksi aiempaa enemmän huomiota myös joulun ajan ulkopuolella. ”Taitava lasten leikkikalujen tekijä, Tamlander”, kuten kirjoituksessa kuvataan, valmisti muun muassa eläinleluja, rekiä, huonekaluja ja lapsen itsensä koottavia ”rakenusaineita”. Joulun alusviikot olivatkin lasten tavaroiden sesonkiaikaa. Kauppiaiden järjestämissä näyttelyissä ja basaareissa pääsi tutustumaan uutuustuotteisiin, mutta niitä markkinoitiin myös sanomalehdissä ja asiakaskirjeissä, joissa suositeltiin muun muassa

---

²⁴⁴ Lehto 1996, 15–31; Lehto 1998, 60; Lehto 2004, 129–130.

sotilaita, nukkeja, eläimiä sekä rakennusarkkeja tytöille ja pojille sopivina lahjoja.²⁴⁵ Toisaalta erityisesti 1890-luvulla Englannissa liian ylellisiä leikkikaluja jopa kritisoitiin ja lelujen itse tekemistä pidettiin lapselle tärkeänä²⁴⁶.

Silti erityisesti varakkaammissa perheissä lapsille osoitettiin hellyyttä 1800-luvun aikana kehittyneen teollisen lelutuotannon uutuustuotteilla, kuten nukeilla²⁴⁷. Rakkauden tai hellyyden osoituksen ohella leikkikalujen hurjan määrän voi siten tulkita yleisemmin perheen elintasosymboliksi ja merkiksi Sigridin taloudellisesta etuoikeutetusta asemasta. Sigridin kerrotaan saaneen vanhempiensa ainoana lapsena paljon huomiota ja rakkautta, minkä on ajateltu korostuneen jopa hemmotteluksi osittain Blanda ja Fritz Arthur Juséliuksen ensimmäisen lapsen kuoleman sekä Sigridin sairastelun vaikutuksesta²⁴⁸.

Satakunnan Museon perusnäyttelyyn rekonstruoidussa Sigridin lastenhuoneessa on kuviotapetilliset seinät, ikkunoilla vaaleat pitsiverhot, tummapuinen huonekalusarja lipastoineen ja sohvineen sekä lattialla suuri kuviollinen plyysimatto. Huoneeseen on sommiteltu Sigridille kuuluneita koriste-esineitä ja leluja. Interiöörin tunnelma on pysähtynyt, ikään kuin huoneen asukin leikki olisi jäänyt kesken. Sigridillä oli muun muassa nukkeja, seurapelejä, leikkilastenvaunut, soittimia, koriste-esineitä, kaksi nukkekotia kalusteineen, lasten leikkiin tarkoitettuja talousvarusteita, puuastioita, kauneudenhoitorasia välineineen, hajuvesipullo ja muistiinpanovälineitä²⁴⁹. Jos enemmistölle Sigridin ikätovereista edes muutaman joko teollisesti tai käsityönä valmistetun ostolelun omistaminen olisi ollut harvinaista, varsinainen ihmettelyn asia, mitä kertoo se, että Sigridillä niitä oli satoja? Lelujen ja pelien sekä varta vasten lapsille tarkoitettujen huonekalujen perusteella vanhemmat vaikuttavat todella hellineen tytärtään ja toisaalta samalla korostivat tietoisesti tai tiedostamattaan omaa sosiaalista ja taloudellista asemaansa.

4.3. Nukkeleikkejä

Sigridille kuuluneista ja säilyneistä leluista vain murto-osa on nukkeja, mutta ne tarjoavat kiinnostavan tarkastelun kohteen Sigridin ja siten yleisesti ottaen 1800-luvulla elä-

---

²⁴⁵ Lehto 1996, 35–39; Lehto 1998, 60; Lehto 2004, 129–130; Satakunta N:o 48, lauantai 27.12.1873.

²⁴⁶ Kuurne 2010, 21.

²⁴⁷ Tuohela, 1997, 232–234.

²⁴⁸ Nordling-Nortamo 1941, 85–86.

²⁴⁹ Sigrid Juséliuksen esineet, SatM esinekokoelma; Satakunnan Museon esineluettelo 18106–18308, esineluettelot, SatM.

neen tyttölapsen kannalta. Sigridin nuket olivat valmistustapansa, materiaaliensa ja joisain tapauksissa harvinaisuutensa puolesta aikansa ylellisyysesineitä. Sigridillä oli ainakin kolme niin kutsuttua lapsinukkea, yksi aikuisnukke, yksi vauvanukke sekä yksi soittorasianukke²⁵⁰. Lapsenhahmoisia nukkeja, joita tutkimuksessani nimitän lapsinukeiksi sekä vauvanukke voidaan pitää pääasiassa leikkikalunukkeina. Sen sijaan Sigridille kuulunut ilmeisesti Pariisista saakka tuotu varttuneempaa naista esittävä nukke, josta käytän nimitystä aikuisnukke, on selkeästi niin kutsuttu muotinukke, jonka tyyppisiä harvinaisuuksia ei liene lasten leikeissä paljon käytetty. Tähän viittaa myös aikuisnuken verrattain parempi kunto, mikä toki saattaa selittyä muullakin kuin esineen käyttöasteella. Ehkä jotain kertoo kuitenkin se seikka, että Satakunnan Museon esineluetteloon vuonna 1976 on merkitty kolmen mainitun lapsinukan, soittorasianukan ja vauvanukan kohdalle esineen kuuluneen nimenomaan Sigrid Juséliukselle 1890-luvun alussa, kun taas aikuisnuken kohdalle on kirjoitettu esineen kuuluneen ”*vuorineuvos Juseliuksen kotiin*”²⁵¹. Aikuisnukke lienee siis todella ollut ennemminkin etäisen ihailun kohde, ei niinkään leikkikalu. Toisaalta on hyvä tiedostaa, että lasta esittävät nuket ovat vaatetusensa puolesta yhtä lailla muotinukkeja, ajalle tyyppillisen tyylin mukaisesti asustettuja miniatyyreja.

Nukkien ja erityisesti lasta esittävien nukkien tuotanto Euroopassa sekä Yhdysvalloissa kasvoi 1800-luvulla sadoista tuhansista miljooniin. Kehitys Ranskassa ja Saksassa oli huomattavaa ennen kaikkea vuosisadan puolivälistä alkaen²⁵². Teolliset valmistusmenetelmät ja laajentuneet markkinat selittänevät ainakin osittain tätä kehitystä. Toisaalta kaupungistuminen sekä perheen ja lapsen aseman muutokset yhteiskunnassa merkitsivät myös vähittäistä vapaa-ajan lisääntymistä yhä suuremmalla osalla väestöä sekä muutoksia ihmisten kulutustottumuksissa. Myös valmistettävien tuotteiden mainonta lisääntyi 1800-luvulla, eikä nukketuotanto tehnyt tässä suhteessa poikkeusta.²⁵³ Länsimaissa nukkien hankinnan lisääntymiseen 1800-luvulla on väistämättä vaikuttanut vuosisadan luonne yleensä. On kuitenkin vaikea arvioida tarkalleen, miksi nukkeja ylipäänsä hankittiin, ja mitä nuket merkitsivät omistajalleen. Perinteisesti nukke on omana aikanamme käsitetty nimenomaan lapsen leikin välineeksi, mutta se on myös ollut osoitus varallisuudesta ja siten asemasta yhteiskunnassa. Voisiko olla, että ensiksi mainittu motiivi olisi lähempänä lapsen ja viimeksi mainittu puolestaan aikuisen totuutta? Kun

²⁵⁰ Nuket esinenumeroilla 18299:182, 253, 622, 623, 624, 625, SatM esinekokoelma.

²⁵¹ Satakunnan Museon esineluettelo 18106–18308, esineluettelot, SatM.

²⁵² Coleman 1970, 507.

²⁵³ Salmi 2002, 106–119.

sitten nukkeja valmistettiin yhä enemmän ja yhä useammalla oli mahdollisuus hankkia sellainen, voi vain pohtia, miten ainutlaatuinen nukken oli oltava riittääkseen tyydyttämään niitä ”tarpeita”, joita usein juuri ylempillä yhteiskuntaluokilla oli.

Vielä 1800-luvulla omaehtoisesti leikkivä lapsi oli yhä melkoinen harvinaisuus sikäli, kun spontaaniin leikkiin ei työnteolta ja muilta askareilta ollut mahdollisuutta. Erityisesti kaupalliseksi tuotteeksi valmistettu nukke oli vielä vuosisadan lopullakin ylellisyys lasten leikeissä. Siinä, missä varattomampien lasten nukket olivat usein yksinkertaisia ja kotona muun muassa puusta tai savesta valmistettuja, olivat varakkaimpien lasten nukket valmistettu nukkeateljeissa ylellisistä raaka-aineista pukuja ja asusteita myöten.²⁵⁴ Ennen 1800-luvun loppua, jolloin suomalainen nukketeollisuus käynnistyi, nukket olivat Suomessa pääosin tuontitavaraa²⁵⁵. Tämän tuoduista nukeista suurin osa oli 1800-luvulla tullikirjojen perusteella peräisin Saksasta, missä lelujen tuotanto oli samaisena vuosisatana Euroopan kärkeä. Suomessa tulli luokitteli vielä vuosisadan alussa lelut ylellisyysesineiksi.²⁵⁶ Suomessakaan leikkikaluteollisuus ei jäänyt vaille kritiikkiä 1800-luvun lopulla. Muun muassa tuontileikkikalujen valmistusmateriaalien turvallisuus herätti huolenaihetta osittain siitä syystä, että toistaiseksi vähäisen kotimaisen lelutuotannon toivottiin kasvavan²⁵⁷.

Sigridin biskviiposliinipäiset noin 30 senttimetrin pituiset lapsinuket muistuttavat ranskalais- tai saksalaisvalmisteisia 1800-luvun loppupuolen tuotteita. Siitä kertovat muun muassa nukkiin maalatut kasvopiiirteet, ajan tyyliin täsmäävät vaatteet ja asusteet sekä verkolle tuettujen peruukkien malli, joka sekin on 1800-luvun lopulla valmistetulle lapsinukelle ominainen, otsatukallinen ja avoimeksi jätetty hiusmalli.²⁵⁸ Poika- ja tyttönuukien vaatteissa on ollut eroja. 1880–1890-luvuilla kaupallisesti vaateitetut poikanuket puettiin esikuviansa mukaan yleensä merimiesasuun, niin myös tutkimukseni poikaa esittävä lapsinukke²⁵⁹. 1880-luvulla asussa oli usein luumunpunainen, vaaleilla helminapeilla ja valkoisella ohuella letityksellä koristeltu samettipusero sekä valkoinen pitsikaulus ja leveä naruvyö. 1890-luvulla poikanuket puettiin, esikuviansa mukaan ennemminkin sinivalkoiseen tai tummansiniseen merimiesasuun, jossa oli usein tummansininen pellavakaulus. Tyttönuuket puolestaan puettiin 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä yleensä joko valkoiseen, tiheästä ja ohuesta puuvilla- tai pellavakan-

---

²⁵⁴ Franck 1994, 90, 94.

²⁵⁵ Amberg & Suomi 1997, 11.

²⁵⁶ Kopisto 1982, 13.

²⁵⁷ Niiranen 1989, 9.

²⁵⁸ Björklund 2009, 18–23.

²⁵⁹ Lapsinukke 18299:624, SatM esinekokoelma.

kaasta valmistettuun paitaan, joka oli koristeltu pitsein. Toinen yleinen asu oli valkoinen pisteviivapintainen, pitsein ja nauhoin koristeltu musliinileninki, jossa oli usein iso niin ikään pitsein ja nauhoin koristeltu kaulus.²⁶⁰

Erityisen lisänsä juuri nukkien tarkasteluun tuo niiden merkitys toisaalta leikkikaluna ja toisaalta viestin välittäjinä ja esikuvina. Tässä yhteydessä nukkien vaatetus korostuu. Puettujen kaksi- ja kolmiulotteisten nukkien kautta välitettiin puku-
muotia Euroopassa jo 1300-luvulta alkaen puvuntekijöiden ja hovin välistä. Nukkea pukemalla ja sen kampauksia vaihtamalla saattoi pohtia hyvää tai huonoa makua ja opetella oikeaoppista pukeutumista.²⁶¹ Toisaalta, vaikka nukken vaatteita ja asusteita valmistettiin kaupalliseen tarkoitukseen koko 1800-luvun ajan, niitä valmistettiin nukken vartaloiden ohella ennen kaikkea itse käsityönä. Kodeissa valmistetut nukkenvaatteet eivät välttämättä vastanneet aikansa viimeisintä muotia, vaan olivat ennemminkin melko yksinkertaisia ja monesti muodin näkökulmasta jo vanhentuneiden pukukaavojen mukaan valmistettuja. Joskus ammattiompelijat valmistivat nukkenvaatteita vastaamaan pienoismuodossa, niiden omistajille ompelemaan pukuja. Kaupallisesti valmistetut vaatteet puolestaan olivat usein teatraalisia verrattuna kotitekoisiin vaatteisiin, jotka niin ikään monesti jäljittelivät melko arkista vaatetusta. Vaatetus saattoi lisätä nukken hintaa lähes kaksinkertaiseksi ja muotinuukkeja lukuun ottamatta nukket myytiinkin monesti ilman varsinaista vaatetusta. Tällöin niillä oli usein yllään yöpukua tai alusvaatetta muistuttava, joskus pitsein koristeltu, asu.²⁶²

Sigridin isältään saama Pariisin tuliainen, mekaaninen aikuisnukke, jossa on sisäänrakennettu soittorasialue, on yli puoli metriä korkea ja seisoo ruskealla samettijalustalla. Pariisittarella on ranskalaisen Jumeau -tehtaan valmistama pää, jossa on merkintä *Depose tete Jumeau B.te S.G.D.G.*, jota tehdas käytti vuodesta 1885 lähtien vuoteen 1895 saakka. Nukken sisään rakennetun mekanismin ansiosta, toisessa kädessään peiliä kantava pariisitar puuteroi kasvojaan.²⁶³ Mekaniikan takana on ranskalainen automaattilelujen valmistukseen erikoistunut noin vuonna 1860 perustettu Vichy -yhtiö, joka markkinoi hienostuneena pidettyjä tuotteitaan myös aikuisille. Koska niitä valmistettiin yleensä vain tilauksesta, olivat valmistusmenetelmät massatuotannosta poikkeavia ja usein melko taiteellisia. Tiettyä mallia valmistettiin usein ainoastaan 10–20

---

²⁶⁰ Coleman 1970, 165.

²⁶¹ Lehto 2004, 11.

²⁶² Coleman 1970, 165; Franck 1994, 117.

²⁶³ Earnshaw 1987, 10. Tieto soittorasiasta: Satakunnan Museon esineluettelo 18106–18308, esineluettelo, SatM.

kappaletta. Ainutlaatuisuutensa vuoksi tuotteiden hinnat olivat usein korkeita.²⁶⁴ Sigridin nuken asu ja vartalon muoto mukailevat 1800-luvun lopulla vallinnutta naisen kauneusihannetta, jossa naisellista ja siroa tiimalasivartaloa korostivat kureliivillä kapeiksi kiristetyt vyötäröt ja hameen takaosan turnyyrilaahus. Myös kampauksen vaaleanruskeat korkealle nostetut kiharat hiukset sekä hiuskoriste, jossa on punaisia kukkia ja kookas siniharmaa sulka, muistuttavat 1870–1880-luvuille, mutta enemmän jälkimmäiselle kymmenluvulle, ominaista hiusmuotia. Jaloissaan nukella on upeat satiini-päällysteiset, soljelliset ja pienellä korolla varustetut juhlakengät, joiden malli on niin ikään myös 1800-luvun lopulle tyypillinen.²⁶⁵ Viimeistely jälki nuken ja sen vaatteiden valmistuksessa sekä materiaalien laatu osittavat, että kyseessä on todellinen 1800-luvun ylellisyystuote.

Kasvatukselliselta käyttötarkoitukseltaan tyypillisimpiä leikkikaluja ovat olleet nukkien tapaan eritoten nukketalot, joita toisinaan nimitetään nukkekaapeiksi tai -kodeiksi. Niiden kautta lapsi on oppinut muun muassa, mitä säädynmukaisen kodin esineistöön kuuluu, missä yhteyksissä sitä käytetään ja miten. Alun perin nukeilla varustetut talojen pienoismallit olivat aikuisille valmistettuja ihailtavaksi tarkoitettuja kuriositeetteja, joiden pienoismittakaavaan tehty irtaimisto ja sisustus olivat jäljitelmiä todellisista esikuvistaan. Niillä on siksi myös merkittävää kulttuurihistoriallista arvoa, joskin 1860-luvun paikkeilla alkaneen teollisen leluuotannon kulta-ajan myötä nukketalot kuvastivat todellisuutta entistä vähemmän.²⁶⁶ Sigridillä on Satakunnan Museon esineluettelotietojen mukaan ollut ainakin kaksi nukketaloa. Yksi säilyneistä on pieni puu- ja pahvikehikkoinen, nyt jo melko huonokuntoinen, nukketalo. Se ei selvästikään ole varsinainen ylellisyystuote eikä juuri vastaa niitä komeimpia ja hienosti aitoja interiöörejä jäljitellen varustettuja nukketaloja, joita usein aihealueen kirjallisuudessa syystäkin esitellään²⁶⁷. Käytön jäljet leluissa kertovat siitä, että se on ollut omistajansa leikeissä usein. Suuri osa Sigridin leluista, joihin sain mahdollisuuden tutustua, vaikuttaa olleen käytössä. Siitä voi päätellä, että ne nimenomaan oli tarkoitettu lapsen leikkiin ja hänelle ajankuluksi ja iloksi, lukuun ottamatta esimerkiksi soittorasianukke. Toisaalta, jos Sigridin nukkekoti olikin hieman vaatimattoman oloinen, olivat tytön nukeille valmistetut kalusteet ainakin määrällisesti kaukana vaatimattomasta. Sigridillä ei puuttunut nuken pienoismaailman viimeistelyn kannalta oikeastaan mitään.

---

²⁶⁴ King 1992, 25–31.

²⁶⁵ Hansen 1957, 145; Kopisto 1991, 102–131; Franck 1997, 172–178.

²⁶⁶ Lönnqvist 1981, 63; Kuurne 2010, 7.

²⁶⁷ Esim. Kuurne 2010; King 1983; Kopisto 1982.

Myös paperinuket ja kuva-arkit olivat pienten ja suurtenkin tyttöjen huvia. Niitä alettiin suunnata nimenomaan lapsille 1800-luvun puolivälistä alkaen ja kuvitet-
jen painotuotteiden yhä yleistyessä. Ensimmäiset lapsille tarkoitetut paperinuket julkais-
tiin Lontoossa 1810–1816. Erityisesti saksalaisista paperinukkeantajista osa suunta-
si vientiään 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Skandinaviaan ja siten myös Suo-
meen levisi paperinukke- ja sotilasarkkeja. Osa painotuotteista oli kohdennettu suomen-
nettuine teksteineen nimenomaan Suomen vientiin. Lapsille suunnatuissa painotuotteis-
sa suosittuja olivat satuaiheiset kuvitukset, askartelu- ja paperinukkearkit sekä erityisesti
pojille sotilaat. Kuva-arkkien aiheet olivat usein yleissivistäviä ja valistavia sekä opetta-
vaisia, mikä kertoo leikin kasvatuksellisesta näkökulmasta. Paperinukkearkeilla ja nii-
den säilytysrasioiden kansikuvituksissa saatettiin esitellä muun muassa keskeisiä tytön
kasvatusihanteiden mukaisia seikkoja. Toisaalta paperinukkien piirtäminen itse oli kai-
kenikäisten harrastus ja sen on tulkittu olleen säätyläispiireissä melko yleinen. Taidok-
kaimpien nukkien valmistus kolmiulotteisine pukuineen vaati kuitenkin taitoja, joita ei
ihan pienillä lapsilla ollut. Aiheita ja ideoita leikkeihin tarjosivat oma elinpiiri ja kirjal-
lisuus, kuten Z. Topeliuksen *Välskärin kertomukset* (1867–1880), sadut ja lasten paino-
tuotteet.²⁶⁸

Sigridillä oli lajitelma yhteen kuuluvia paperinukkeja, joka on mieleen-
painuva²⁶⁹. Se koostuu kahdesta aikuishahmosta nais- ja miesopettajasta sekä yhdeksäs-
tä oppilaasta. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi koululuokan rekvisiittaa. Hahmoille on
annettu nimet, jotka käsialasta päätellen Sigrid on kirjoittanut nukkien kääntöpuolelle.
Opettajatar *Fröken Laina* mitä ilmeisimmin viittaa Sigridin kotiopettajattarena toimi-
neeseen Laina Tamséniin. Miesopettaja *Maister Sumelius* sen sijaan jää arvoitukseksi,
ainakaan Turun ruotsalaisen yhteiskoulun arkistomateriaalista ei vastaavan nimistä opet-
tajaa löytynyt. Oppilaista pojille on annettu nimet *Björn, John, Karl* sekä *Harry* ja ty-
töille *Else, Tyra*²⁷⁰, *Laura* ja ilmeisesti *Aina* tai *Laina* sekä *Sigrid*. Sigrid on ehkä joskus
vaihdellut hahmojen nimiä, sillä kääntöpuolilla on myös kumituksen jälkiä. Koulumil-
jööseen sijoittuvan leikin kruunasivat taiteltavat pahviset opettajan pöytä sekä kaksi
pulpettiriviä, joista toiseen Sigrid on merkinnyt istumapaikat Björnille, Karlille ja Joh-
nille ja toiseen itselleen sekä Thyralle ja Harrylle. Viimeksi mainitut viittaavat todennä-
köisesti Wegeliuksen sisaruksiin, Sigridin ystäviin ja koulutovereihin Turussa. Oletetta-

²⁶⁸ Lehto 2004, 12–15, 31, 89.

²⁶⁹ Paperinukkelajitelma 18299:22, SatM esinekokoelma.

²⁷⁰ Nukessa lukee *Tyra*, mutta oikea kirjoitusasu lienee *Thyra*, mikäli nuken esikuvana on ollut Sigridin
ystävä ja opiskelutoveri *Thyra Wegelius*.

vasti toisetkin oppilashahmot on nimetty lähipiirin innoittamana, esimerkiksi Karl tai Björn Sigridin serkkujen mukaan ²⁷¹. Paperinukkelajitelma on selkeä osoitus todellisuuden ja leikin häilyvärajaisesta yhteydestä, johon leluteollisuus on tarjonnut omasta puolestaan puitteen ja lapsi itse sisällön, joskin tuotteen ohjaamana.

4.4. Lukemista lapsille

Sigridiä ympäröineen yhteiskunnan käsitykset lapsuudesta ja sen ihanteista ovat väistämättä vaikuttaneet tytön maailmankuvaan ja kokemukseen itsestä sekä muista. Mielenkiintoinen tarkastelun kohde tässä suhteessa ovat Sigridille kuuluneiden lastenkirjojen usein elävästi kuvitetut tekstit, joista pienelle tytölle on ehkä tietoisesti tai tiedostamatta syntynyt hänen ajatusmaailmaan muokanneita mielikuvia oikeasta ja ihanteellisesta lapsuudesta, sukupuolirooleista ja perhe-elämästä aina kodinhoidosta seurusteluun.

Jo 1700-luvulla Euroopassa oli käynnistynyt ideologinen keskustelu kasvatustieteellisistä ajatuksista, joista ranskalainen valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau kirjoitti teoksessaan *Émile* (1762). Rousseauin ajatukset vapaasta, luonnonmukaisesta kasvatuksesta ja lasten omaehtoisesta oppimisesta vaikuttivat sivistyneistön käsitykseen ihanteellisesta lapsuudesta ja myöhemmin myös lastenkirjallisuuteen. Rousseun mukaan lapsen tahto ja mieli oli murrettava, mutta ennemminkin pehmeämmin henkisin kuin ruumiillisin rangaistusten keinoin ja edelleen lapsilta edellytettiin kuuliaisuutta, nöyryyttä ja alistumista vanhempiaan kohtaan siinä missä naisilta vastaavasti miehiä kohtaan. Ruotsi-Suomessa Rousseauin kaltaisten valistusfilosofien aikanaan vapaamieliset ajatukset kasvatuksesta eivät välittömästi muuttaneet asennoitumista perheonnan käsitykseen tai lapsuuteen. Kuitenkin 1800-luvun yhteiskunnallisten muutosten myötävaikutuksesta myös Suomessa keskustelu pedagogisista ihanteista vilkastui erityisesti Uno Cygnauksen ja J. V. Snellmanin välityksellä. ²⁷²

1800-luvulla sivistyneistö ja erityisesti aatelistosta eroa tehnyt porvaristo niin sanottuna työtä tekevänä yläluokkana korosti vuosisadan loppua kohden sivistämisen merkitystä osana niin kutsuttua kansakunnan rakentamisprosessia ²⁷³. Suomessa

---

²⁷¹ Karl voi viitata Jenny Nordgrenin poikaan (Karl Artur Nordgren s.1882), Sigridin serkkueen isän puolelta. Björn ja Elsa kenties viittaavat Turussa eläneen Carl Fredrik Juséliuksen (s.1844) ja Ida Vilhelmiina Eklundin tyttäreeseen (Elsa Helena Jusélius s.1881) ja poikaan (Karl Björn Jusélius s.1891).

²⁷² Franck 2000, 51–61; Jalava 2011, 85, 89; Tähtinen 2011, 184–185; Lappalainen 1976, 35.

²⁷³ Tiihonen 2000, 173.

ruotsinkielinen sivistyneistö, johon Sigrid perheineen voidaan lukea, oli tietoinen 1800-luvun jälkipuoliskolla Euroopassa ja muissa Pohjoismaissa pinnalla olleista yhteiskunnallisista kysymyksistä ja osallistui aktiivisesti muun muassa avioliitosta ja siveellisyydestä käytyyn keskusteluun ²⁷⁴. Siveellisyyskeskustelu näkyi myös aikakauden painotuotteissa, joissa turmeltuneiden ja kunnianttomien tyttöjen tarinoita esiteltiin varoittavina esimerkkeinä sopimattomasta käytöksestä. Moraalittomuus esitettiin sivistyneistölle ja erityisesti tytöille suunnatussa kirjallisuudessa sekä käytösoppaissa huonon naisen tunnusmerkkinä, johon leimautumista tuli välttää vastakkaista sopivuuden sääntöjä korostavaa ja herttaisen viatonta käytöstä korostamalla. ²⁷⁵

Suomessa osittain tai kokonaan lapsille suunnattu kirjallisuus oli ennen 1800-lukua pitkälti kirkon piirissä tuotettua ja sitä leimasi kristinuskon ihanteisiin ja opetuksiin perustuvien arvojen korostuminen. Ensimmäisinä Suomessa julkaistut lastenkirjat olivat uskonnollis-moraalisia ja vielä 1800-luvulla lastenkirjallisuutta sävyttivät yhä uskonnolliset piirteet. Yhteiskunta alkoi kuitenkin maallistua ja vuosisadan mittaan yhä voimakkaammin esille nostettiin kansanvalistuksen sekä uusien pedagogisten ihanteiden vaikutteita, jotka saivat sijaa myös lastenkirjallisuudessa. Sillä oli oma ideologinen merkityksensä kansallisidentiteetin, kielen ja ihanteiden välittäjänä. Lapsille suunnatuissa painotuotteissa huomio kiinnittyi sisällön ”turvallisuuteen” ja neutraaliuuteen. Sisältöjä niin lasten- ja nuortenkirjallisuudessa kuin aikuisten kirjallisuudessa rajoitti painoasetus. Mieltä kiihottavia, mielikuvituksellisia aiheita pyrittiin välttämään lapsen mielen turmelemisen pelossa. Vuosisadan kuluessa pitkälti kristillisille ihanteiden varaan rakennetun lasten- ja nuortenkirjallisuuden perusmuotona ja pohjana alettiin pitää satukirjallisuutta. Erityisesti nuorisokirjallisuus alkoi kehittyä ja eriytyä tytöille ja pojille erikseen suunnattuihin kirjalajeihin. Lisäksi jotkin aikuisille suunnatut kaunokirjat, kuten Topeliuksen historiallinen lukuromaanisarja *Välskärin kertomukset* (1867–1880) siirtyivät sellaisenaan nuorten lukemiseksi. Toisinaan taas aikuisten kirjallisuudesta muokattiin lapsille sopivampia versioita, kuten Daniel Defoen *Robinson Crusoes*ta (1718), joka ilmestyi Suomessa ensi kerran 1847. ²⁷⁶ Molemmat teokset kuuluivat myös Sigridin Porin kodin kirjahyllyyn, mutta Sigrid ei ehkä koskaan ehtinyt niihin tarttua ennenaikaisen kuolemansa vuoksi. Keskityn tässä tarkastelemaan nimenomaan Sigridin kirjoja, mutta huomion arvoisena seikkana todettakoon, että Juséliuksen per-

---

²⁷⁴ Tuohela 2000, 39.

²⁷⁵ Vehkalahti 2000, 142–143.

²⁷⁶ Lappalainen 1976, 34–36, 70–71, 75, 114–115; Heikkilä-Halttunen 2004, 225–226.

heen Porin kodissa luettavaa oli verraten paljon lukuromaaneista, tietokirjoihin aina aikakausi- sekä sanomalehtiin.²⁷⁷

Sigridillä oli muutama ranskankielinen, mutta enimmäkseen ruotsinkielisiä lasten ja nuortenkirjoja sekä lapsille ja nuorille suunnattuja aikakauslehtiä. Ennen lukemaan oppimista tai vieraiden kielten hallintaa kirjojen tekstejä on saatettu lukea ja selittää Sigridille ja niitä on ehkä luettu yhdessä aikuisten kanssa. Lastenkirjoissa ja -lehdissä myös kuvitusten kerronnallisuuden voi ajatella jonkin verran korvanneen luku-aidon tai vieraan kielen osaamisen puutteita. Tarkastelen kirjallisia viestejä yhteydessä niitä ympäröivään kontekstiin, miltä osin Sigrid asettuu mahdollisen lukijan asemaan eli kirjojen kohderyhmän edustajaksi. Siten kirjat ja lehdet sisällöllisesti kuvaavatkin enemmän tekijöidensä ideaalia lapsen roolista ja toisaalta häntä ympäröivästä yhteiskunnasta, ja sitä, miten näitä seikkoja rakennettiin tai esitettiin lastenkirjallisuudessa. Käytännössä lukijan näkökulma jää siis melko kapeaksi, sillä sitä voi tarkastella pääasiassa sellaisena kuin se esitetään tekijöiden puolesta.

Sigridin kirjojen joukossa on kuva- ja satukirjoja, kuvitettuja runo- ja lorukokoelmia, joista useassa ajan ihanteet ovat voimakkaasti läsnä erityisesti sivistyneistön sukupuoliroolien ja toisaalta lapsuuskäsityksen osalta. Sigridin lastenkirjoista tunnelma vaihtelee yläluokkaisen salonkikasvatuksen kuvauksista perhekeskeiseen äiti- ja hoivahahmoon kulminoituvaan nais- ja tyttökuvaan. Ehkä hieman naivilla tavalla hienostuneempaa ja paikoittain yliromantisoivaa lähestymistapaa sivistyneistölapsuuden ja -perheen ihanteeseen edustavat Sigridin ranskankieliset lastenkirjat, kuten vuodenaajoista kertova *Joies d'Enfants par Mars*. Kirjassa ei ole tarkkoja julkaisutietoja, mutta siitä on ilmestynyt painos ainakin Pariisissa vuonna 1890. Otsikossa *Mars* viittaa kirjan belgialaisen kuvittajan, Maurice Bonvoisin (1849–1912) taiteilijanimeen.²⁷⁸ Vuodenaikojen mukaan jaksotetussa, pastellisävyisin piirroksin kuvitetussa teoksessa kuvataan lasten ajanvietteitä: kesällä leikitään merenrannalla, syksyllä lapset korjaavat satoa yhdessä äidin ja hoitajattaren kanssa, talvella he luistelevat ja keväällä ihastellaan heräävää luontoa ja vastasyntyntä. Miespuolisia hahmoja kirjassa on vähän, eivätkä he osallistu aktiivisesti leikkeihin. Aikuiset ja eritoten äitihahmot osoittavat lapsille kiintymystä, pitävät heitä sylissä ja keskustelevat heille. Toisaalta lapsien perustarpeista huolehtii hoitajatar, joka kylvettää ja vahtii leikkejä.

²⁷⁷ Luettelo Sigrid Juséliuksen Säätiön Satakunnan Museolle lahjoittamista F. A. Juséliuksen Porin kodin iratimistoon kuuluneista kirjoista, 5.10.1976. Saatua katsottavaksi SatM:n amanuenssilta.

²⁷⁸ *Joies d'Enfants par Mars*. E. Plon, Nourrit & Cie, Pariisi 1890. SatM. Julkaisutiedot: haku kirjan nimellä: Google-kirjat. [WWW] 2011. <http://books.google.fi/>.

Mainitun kirjan kuvituksessa ja aiheissa, kuten useassa muussakin Sigridin kirjoista, tyttölapset ovat keskeisessä roolissa. Kesällä tytöt muun muassa pyykkäävät nukenvaatteita pesten, ripustellen ja silittäen, ja viettävät yhteisiä tehetkiä leikkikalujensa kanssa. Eräässä kuvassa Blanchette-tyttö istuu vierailulla samalla, kun tyylikkäästi pukeutuneet naiset hänen ympärillään ihastelevat suloista tyttöä ja hellivät tätä suklailta. Toisaalla äiti kuitenkin kieltää tyttöä ottamasta koskaan kaikkein isointa herkkupalaa. Mahtavatko tässä olla taustalla kauneusihanteet vai opettaminen kohtuuteen? Myös talviaikaan tytöt tarjoilevat hienoille naisille posliiniastioista kello viiden teetä, kertojan todetessa, että tytösille sanotut kohteliaisuudet osoitetaan aina ensin äideille! Mielenkiintoinen kuvaus tytön kasvatusihanteiden kannalta on kohtaaminen, jossa kuvataan kurjasti nukkepoloan kohtelevan Yvonne-tytön ainutlaatuista luonnetta: ”Au lieu de cajoler et de bichonner sa poupée, comme le ferait toute autre petite fille, elle prend plaisir à lui donner le fouet, à la mettre dans le coin, à la priver la dessert! ...Et je sais bien qui le mange, le dessert de la pauvre poupée!”.²⁷⁹ Viesti on, että pieniä tyttöjä tulisi hemmotella ja kohdella juuri päinvastoin kuin tarinan Yvonne-tyttö nukkeaan, jolle hän hellimisen sijaan antaa piiskaa, laittaa tämän nurkkaan seisomaan ja jättää ilman jälkiruokaa. *Joies d’Enfants* on ilmeisen selvästi kohdennettu nuorille tytöille iloksi ja esikuvaksi, mutta siitä puuttuvat pitkälti kristillisyyden korostuminen ja moralisointi. Niiden sijaan korostuvat lapsiin kohdistettu hellyys ja lämpö, mutta samalla sivistyneen käytöksen ja tapakulttuurin ihanteelliset piirteet, hieman hemmoteltu ja tiettyyn rajaan saakka vapaaehtoinen lapsikuva.

Monessa Sigridin lastenkirjoista, erityisesti pienet tytöt kantavat myös vastuuta, hoivaavat pikkuveljiään ja -siskojaan. Ruotsalaisessa *Barnhistorier* -kirjan (1884) tarinassa ”En riktig liten mamma” puolitoistavuotiaasta veljeään hoitava Inga-tyttö tuntee itsensä isoksi ja tärkeäksi, pikkuäidiksi vastatessaan pikkuveljestään nelivuotiaana! Tyttö läksyttää ja lohduttaa ja lopulta hieman epäonnistuukin tehtävässään. Inga-tyttö huomaa, että äitinä oleminen ei olekaan helppoa ja ehkä sen viestin toivotaan välittyvän pienelle lukijallekin. Kuvaavaa on myös se, miten kahden naisen, Johanna Christina von Hofstenin (1832–1913) kirjoittaman ja Jenny Nyströmin (1854–1946) kuvittama teos, josta Inga-tytön kertomus löytyy, vastaanotettiin aikalaissanomalehdissä. Kirjan takakanteen on koottu joitain katkelmia arvosteluista. Niissä mainitaan muun muassa, että kirjan tarinat paljastavat hienoja havaintoja lapsen sisäisestä elämä-

---

²⁷⁹ *Joies d’Enfants par Mars*. E. Plon, Nourrit & Cie, Pariisi 1890. SatM. Julkaisutiedot: haku kirjan nimellä: Google-kirjat. [WWW] 2011. <http://books.google.fi/>.

tä (*Finsk Tidskrift*). Teosta kehutaan luonnonläheiseksi ja tuoreeksi (mm. *Dagens Nyheter*, *Dagligt Allehanda*, *Göteborgs Posten*).²⁸⁰

Kirjan *Lyckliga Barn*, jossa niin ikään julkaisutietoja ei ole, kuvitetussa kertomuksessa hoivateema toistuu, kun pieni tyttönen saa äidiltään vastuukseen pikkusaren hoitamisen. Äidin poissa ollessa tyttö kohtaa nälkäisen avuntarvitsijan ja lahjoittaa tälle ruokaa.²⁸¹ Moraalinen ajatus on vahvasti läsnä tässäkin tarinassa, joka kertoo vastuuntunnosta, kiltteydestä ja epäitsekkyudesta. Onnellinen on siis se lapsi, joka auttaa toisia hädässä. Jotkin Sigridin kirjojen tarinoista liittyvät perheen perustamiseen, joskin kirjailijoiden ja kuvittajien luoman mielikuvitusmaailman keinoin esitettyinä. Lapsen syntymää kuvastavissa kertomuksissa korostuu uskonnollisuus, lapsen syntymän ihme Jumalan lahjana²⁸².

Toisinaan kertomuksiin syntymästä liittyy myös luonnon ja kasvun vertauskuvia, kuten ranskalaisen lastenkirjan tarinassa ”Le Petit Frère”²⁸³. Siinä Tototte niminen tyttö saa kotoa poissa ollessaan kesäkuun tuomana pikkuveljen, joka, kuten Tototte saa tietää, on kasvanut puutarhassa kirsikoiden ja mansikoiden kanssa. Palattuaan kotiin Tototten äiti esittelee tyytyväiselle isosiskolle heräilevän pienokaisen. Tyttö ajattelee, että veli on paljon isompi kuin hänen nukkensa, joka ei, kuten veli, pysty liikkumaan, hymyilemään, itkemään tai avaamaan ja sulkemaan silmiään. Pienokaisesta onnellinen Tototte haluaisi syöttää veljeään, mutta äiti toteaa tytölle, että ensin on odotettava kärsivällisesti, kunnes Jeesus antaa veljelle hampaat aivan kuten on jo antanut tälle nenän ja silmät. Hän kylvää hampaat ja ne kasvavat kuin puutarhan retiisit. Tarinan edetessä Tototte ei enää malta jättää pienokaista. Kumartuneena kehdon ylle hän odottelee herkeämättä hampaiden kasvua ja kertoo samalla veljelleen tarinaa: ”Olipa kerran poika, jolla ei ollut hampaita. Silloin sisko kirjoitti Jeesus-lapselle ja yhtäkkiä veljen suuhun alkoi kasvaa hampaita kuin retiisejä ja illalla he jo saattoivat valmistaa yhteisen aterian...”²⁸⁴. Veli kuuntelee siskoaan, kunnes lopulta nukahtaa. Odotukseen väsyneenä myös Tototte nukahtaa tuoliinsa ja herättyään veli oli saanut hampaat, jotka punersivat kuin keittiöpuutarhan retiisit! Tarinassa ei ole paljoakaan yhteyttä perheelisäyksen ja

---

²⁸⁰ *Barnhistorier* berättade af J. C. von Hofsten med original teckningar af Jenny Nyström. Oscar L. Lamms Företag, Stockholm 1884. SatM.

²⁸¹ *Lyckliga Barn*, julkaisutiedot puuttuvat, SatM.

²⁸² Esim. *Barnet* -kertomus teoksessa *För Svenska Barn: Sagor och Berättelser af Eugenie Beskow*. Fr.Skoglund's Förlag, Stockholm 1896. SatM.

²⁸³ *La Ronde des Saisons et des Mois par Andre Theuriet et illustrations par Harriet M.* Edit L. Westhausser. Bennet. Nouvelle Librairie de la jeunesse, Paris 1891. SatM.

²⁸⁴ Ks. edell. Katkelman suomennos Stina Björklund.

lapsen kasvun todellisuuteen. Silti se, että aiheeseen on tartuttu 1800-luvun lastenkirjallisuudessa, kertoo jotain niistä arvoista ja aikuisille merkityksellisistä asioista, joita lapsille haluttiin välittää. Tarinan sisältävä teos *La Ronde des Saisons et des Mois* (1896) on omistettu kahdelle pienelle tytölle; tämäkin siis lienee pohjimmiltaan juuri tyttölukejoille tai -kuuntelijoille suunnattu kirja.

Ruotsinkielisten lastenkirjojen kuvissa ja teksteissä toistuvat pitkälti samat aiheet kuin ranskankielisissä. Esitystapa ruotsinkielisissä vaihtelee hieman pateettisen romantisoidusta kerronnasta runokuvakirjojen iloiseen riimitteeseen ja sanojen rytmiin. Paikoittain tekstit muistuttavat niin kutsuttuja kielelliseen leikittelyyn perustuvia *nursery rhymes* -loruja, jotka omaksuttiin anglosaksisenlastenkirjallisuuden vaikutuksesta osaksi lastenkirjallisuutta Pohjoismaissa 1880-luvulla²⁸⁵. Tähän perinteeseen nojaavasta kuvitetusta loru- ja runokirjasta hyvä esimerkki on Sigridin kirja *För Våra Små*²⁸⁶. Kirjoittaja kuljettaa riimitellen lukijansa pienen tyttösen päivään seuraten tämän askareita aamuherätyksestä, hiusten kampaamiseen, pukeutumiseen, syömiseen ja leikkiin aina illan tähtitaivaan ihasteluun saakka. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että tarinan tytön perustarpeista, kuten pukeutumisesta ja aterioinnista vaikuttaa huolehtivan hoitajatar, jonka erottaa kuvituksen äidistä asunsa puolesta. Yhtä kaikki kokonaisuus kuvastaa lasta kohtaan tunnetun hellyyden ja hoivan, lapsuuden tunteen ideaalia sekä lapsen että aikuisen näkökulmasta.

Joidenkin teosten nimet kertovat jo itsessään jotain niiden sisällöstä ja sen tarkoituksista. Ilmeisimpinä esimerkkeinä mainittakoon *Ur Barnavärlden: Berättelser för flickor af Pauline Schanz* (1896) sekä *Barntidsbilder för unga flickor*, jotka siis jo otsikon perusteella on osoitettu nimenomaan tyttöjen huviksi ja hyödyksi²⁸⁷. *Barntidsbilder för unga flickor* -kirjasta puuttuvat julkaisutiedot, mutta kuvituksen lasten, tyttöjen ja paikoittain poikien asuista päätelleen kyseessä on 1880–1890-lukujen taite, miltä ajalta suuri osa Sigridin kirjoista onkin. Teoksen kuvitetut tekstikappaleet esittelevät 1800-luvun sivistyneistötyttöjen ajanviettotapoja sekä taloudenhoitoon ja kodin kaunistamiseen liittyvien askareiden harjoittelua. *Barntidsbilder för unga flickor* muistuttaa sisällöllisesti kovasti *Joies d'Enfant* -teosta: on nukuksen syntymäpäiväkutsujen valmistelu, soittoa ja laulua sekä teatterileikkejä, kaunistautumista meikkiä ja ääressä ja

²⁸⁵ Lappalainen 1976, 31.

²⁸⁶ *För Våra Små*. Praktbilderbok med rimmad text af Mathilda Langlet. Oscar L. Lamms Företag, Stockholm 1886. SatM.

²⁸⁷ *Ur Barnavärlden: Berättelser för flickor af Pauline Schanz, Med fem färgtryck af C. Löffler*. Malmö & Stockholm - Envall & Kulls Förlags-expedition, Malmö 1896; *Barntidsbilder för unga flickor*, ei sisällä julkaisutietoja. SatM.

muotiateljeessa. Samalla tytöt opettelevat talousaskareita keittiössä, ompelevat ja sovit-tavat vaatteita, asioivat kangaskaupassa ja hoitavat puutarhaa. Erityisesti nuket ovat hyvin esillä tyttöjen kuvatuissa leikeissä useammassa Sigridin kirjoista. Nukke kuvataan toisaalta seuralaisena, jonka kautta tyttölapselle oli luonnollista opetella hoiva- ja kasva-tustaitojaan, niin hyvässä kuin pahassa. Erojakin kirjojen välillä on, sillä nyt tytöt myös lukevat ja opiskelevat lukuja ja kirjaimia eikä aikuisia ole lainkaan. Mitä lukija, kuten ehkä nuori Sigrid aikoinaan, mahtoi miettiä tarkastellessaan esimerkiksi hääpukua sovit-tavan tai kodin- ja lastenhoitoa opettelevan pikkutytön ihannekuvaa? Ehkä Sigridkin siirsi näkemänsä omiin nukkeleikkeihinsä.

Kiinnostava tarkastelun kohde Sigridin kirjoissa ja lehdissä on uskonnolli-suus ja moraali. Vaikka kristillisyyden korostuminen lastenkirjallisuudessa väheni 1800-luvun mittaan, esiintyy teema vuosisadan lopun lasten painotuotteissa, paikoittain voimakkaanakin. Usko Jumalaan, vaikka se ei varsinaisena aiheena olekaan teksteissä tai kuvissa, toistuu viitteellisesti monin paikoin. Uskonnon merkitys maailmaa selittä-vänä voimana kuitenkin väheni 1800-luvun kuluessa. Vähitellen yhteiskunta alkoi maal-listua. Yhtenäinen kirkollinen näkemys hajaantui ja siihen liittynyt tapakulttuuri, kuten kirkonmenoihin osallistuminen väheni 1800-luvun lopulla. Usko Jumalaan säilyi silti voimakkaana, mutta uskosta muodostui enemmän yksilön henkilökohtaiselle va-kaumukselle rakentunut yksityinen asia. Usko oli toimintaa jäsentävä arkinen osa elä-mäntapoja, joka toi tarvittaessa lohtua.²⁸⁸ Uskon merkitys saattoi siis edelleen välittyä lasten arkeen heille kohdennettujen painotuotteiden myötä. Suomessa alettiin julkaista 1860-luvulta alkaen uskonnollis-moraalista lastenlehteä sekä ruotsiksi, *Barnavännens* että suomeksi *Lasten Ystävä*²⁸⁹. Tätä ”uskonnollisilla kuvilla varustettua lasten lehteä”²⁹⁰ Sigridillä oli ainakin yksi, vuosikertojen 1891 ja 1892 yhteispainos²⁹¹. Lehteä kus-tansi tuolloin *Lutherska evangeliföreningen i Finland*. Omistajansa nimellä varustettu kaksoispainos sisältää pitkälti uskonnolliseen tematiikkaan perustuvia kuvitettuja ker-tomuksia.

Euroopassa lastenlehtiä oli julkaistu jo 1700-luvulla. Suomessa ensimmäi-nen lastenlehti, *Eos* alkoi ilmestyä 1850-luvulla. 1800-luvun loppua kohden lastenlehti-en määrä ja kysyntä kasvoivat, kuten kirjallisuuden, minkä osaksi lastenlehdet voidaan

²⁸⁸ Tuohela 1995, 65; Ollila 2000, 102–107, 116–118.

²⁸⁹ Lappalainen 1976, 83; Tuohela 1995, 66.

²⁹⁰ Sitaatti sanomalehti-ilmoituksista: Waasan Lehti no 95, s. 3, 26.11.1890; Suomalainen no 95, s. 3, 27.11.1890.

²⁹¹ *Barnavännens: Illustrerad Tidning för Barnen*, första och andra årgoången 1891 och 1892, Lutherska evangeliföreningen i Finland. SatM.

lukea.²⁹² Vuosien 1888–1895 välisenä aikana Juséliuksen perheeseen oli hankittu muun muassa lukuisia numeroita lapsille ja nuorille suunnattua *Lekkamraten* -aikakauslehteä²⁹³.

Siinä missä Sigridin lasten- ja nuortenkirjoissa ilmeisinä näyttäytyvät viitteet kasvatusihanteista ja onnellisen lapsuuden ideasta tai kristillisistä arvoista, on niissä toki muunkin tyyppistä sisältöä. Kirjoissa nimittäin käsitellään myös ikäviä ja surullisia asioita, mikä antaa ymmärtää, että niiden käyttötarkoitus ei suinkaan rajoittunut vain ihanteellisen lapsuuden tai kasvamisen kuvauksiin. Eugenie Beskow'n teoksessa *För Svenska Barn: Sagor och Berättelser* (1896) kirjoittaja on tarttunut kipeään aiheeseen tarinassa "När lillebror gick till God", joka kuvaa pikkuveljen menetystä lapsen kokeamana²⁹⁴. Edelleen kipeätkin aiheet toistuvat esimerkiksi teoksen *Små Historier för smått folk af E.A.* (1892) tarinassa "Ensam" kysytään, miltä tuntuu olla yksin²⁹⁵. Kertomus kuvaa jo kaksi pikkuveljeä Jumalalle menettäneen Erna-tytön yksinäisyyttä. Jouluna Erna laulaa itsekseen samalla kun veljien kuolemaa surevat vanhemmat eivät usein voi laulaa kyyneleiltään. Tarinan lohduttomuus kärjistyy, kun Ernan äitikin kuolee ja isä sulkeutuu omiin oloihinsa hiljaisuuden täyttämässä kodissa. Mutta Erna ei menetä elämäniloa, vaan jatkaa leikkejään ja muistelee rakkaitaan. Lopussa Ernan kohtalo jää kuitenkin auki, kun hän menettää myös isänsä ja kotinsa, mutta tarinan mukaan tytöstä, jolla oli niin vahva usko ja rakastava sydän, ei koskaan olisi yksin tai kovin onneton. On kiinnostavaa pohtia, mitä Sigrid tai hänen vanhempansa kertomuksesta ajattelivat. Sehän käsittelee Juséliuksen perhettä koskevaa aihetta, läheisen menetystä ja yksinäisyyden tunnetta, jota menetys ja toisaalta Sigridin kohdalla ainoan lapsen rooli saattoi tuottaa. Tarina tarjoaa myös omalta osaltaan keinot ikävien tunteiden kestämiseen: lujan tahdonvoiman, uskon ja rakkauden avulla menetyksen ja yksinäisyyden tuskakin voivat lievittyä. Kertomus muistuttaa samalla siitä korkean kuolleisuuden todellisuudesta, jossa vielä 1800-lopun Suomessakin elettiin.

Sigridin syntymävuotena julkaistussa *Svenska barnbokenissa* (1887) lapsille tarjotaan juttu- ja tarinakokoelma ruotsalaisten lastenkirjojen maailmasta²⁹⁶. Kirjan

---

²⁹² Tähtinen 2011, 204; Tuohela 1995, 65; Lappalainen 1976, 112–113.

²⁹³ *Lekkamraten*-aikakauslehdet. Esim. *En julbok för barn af Lea, J.C. von Hofsten, M. Langlet, A. Segersfeld, Toini Topelius m.fl.* 1.1.1890 nro. 343 Nya Pressen. SatM.

²⁹⁴ Kertomus "När lillebror gick till God" teoksessa *För Svenska Barn: Sagor och Berättelser af Eugenie Beskow*. Fr.Skoglund's Förlag, Stockholm 1896. SatM.

²⁹⁵ *Små Historier för smått folk af E.A.* R. Blaedel & Co (G. Chelius), Stockholm 1892. SatM.

²⁹⁶ *Svenska barnboken II*, texten samlad Joh. Nordlander, med teningar af Jenny Nyström-Stoopendahl. Fahlcrantz & Co, Stockholm 1887. SatM.

takakannen tekstin mukaan sen tavoitteena oli muodostaa perusta leikille ja ajanvietteelle ja siten kehittää lasten tunteita ja älyä. Kohderyhmääjattelusta kertoo se, että teoksen todetaan ilahduttavan erityisesti nuoria, sydämeltään avoimia ja terveitä lukijoita, mutta vanhemmissakin sisältö saattaa herättää menneiden aikojen rakkaita muistoja. Takakanen mukaan kaiken kruunaa lapsenmaailman vaihtuvia ilmiöitä ymmärtävän Jenny Nyströmin kuvitus. Sisältö on monipuolinen aiheissaan, joita ovat muun muassa ihminen, ammatti ja taloudenhoito, asuminen, sukulaisuus, kirjeet ja kirjoittaminen, taivaankappaleet, luonnonilmiöt, tarina ja arvoitukset. Aiheet ja niiden esitystapa vaikuttavat tarjoavan vanhemmille kasvatuksellisia ohjeita, jotka ennakoivat lasten mahdollisia kysymyksiä ja opastavat, miten niihin reagoidaan. Lapsille sisältö esittää varoittavia ja opastavia esimerkkejä muun muassa sopivasta ja kunnioittavasta käytöksestä, jonka hyveinä nähdään esimerkiksi kärsivällisyys, tottelevaisuus, avuliaisuus ja ahkeruus.

Suomessa keskeinen henkilö lastenkirjallisuuden ja maamme sivistystyön kannalta oli Zachris (Zacharias) Topelius (1818–1898), jonka teokset 1800-luvun puolivälistä alkaen varhaisimmista eurooppalaisen lastenkirjallisuuden suomennoksista aina kirjailijan omiin satuihin, esittelivät osaltaan uusia kasvatushanteita. Topelius oli määritellyt lastenkirjallisuuden perusvaatimuksiksi muun muassa uskonnollisuuden, patriarkaalisuuden ja opettavaisuuden. Sanotaan, että kirjailija itse noudatti esittämiään vaateita vaihtelevasti, mutta välitti kuitenkin ajan kasvatushanteita lapsille suunnattujen tekstiensä kautta.²⁹⁷ Fritz Arthur Juséliuksen Porin kodin kirjoista laaditun listan perusteella Sigridillä oli mahdollisuus tutustua lukuisiin Topeliuksen teoksiin, muun muassa vuosien 1865–1896 välillä koottuun satuja, lastenrunoja ja näytelmiä sisältävään kirjoituskoelmaan *Läsning för barn* (Lukemisia lapsille)²⁹⁸. Topeliuksen teemoina lapsille suunnatuissa teksteissä olivat niin rautatien kaltaiset yhteiskunnan ajankohtaiset ilmiöt kuin historia, luonnontiede, isänmaa ja Jumala. Aiheitaan hän käsitteli lähtökohtanaan ajatus lapsuudesta itseisarvona ja lapsen luonnollisesta välittömyydestä, jota ei liialla moralisoinnilla tullut pilata²⁹⁹. On mielenkiintoista huomata, kuinka vähän verraten Sigridin lastenkirjoissa kuitenkin esiintyy 1800-luvun lopun uutuustuotteita ja -keksintöjä. Erityisesti kuvakirjoissa korostetaan juuri perinteisyyttä ja jollain tapaa seesteistä maailmankuvaa, jossa ei näy merkkejä teollistumisen aikakaudesta.

²⁹⁷ Ihonen 2003, 12; Lehtonen 2003, 20–31; Heikkilä-Halttunen 2004, 225–226; Koski 2011, 161.

²⁹⁸ Luettelo Sigrid Juséliuksen Säätiön Satakunnan Museolle lahjoittamista F. A. Juséliuksen Porin kodin iratimistoon kuuluneista kirjoista, 5.10.1976. Saatua katsottavaksi SatM:n amanuenssilta.

²⁹⁹ Ihonen 2003, 22; Lappalainen 1976, 77–78.

Painotuotteiden, niin kirjojen kuin lasten aikakauslehtien, kuva-aiheiden sukupuolittunut kohderyhmäajattelu on yhdenlainen merkki tyttöihin ja poikiin kohdistuneiden ihanteiden ja odotusten eroista, joita myös leikkikalujen tarkoituksenmukaisuus vahvisti. Suuressa osassa Sigridin kirjoista yhdistyvät romanttinen ihmiskäsitys ja uskonnollisuuden sekä moraalin sävyttämä maailmankatsomus. Niiden sivuilla korostuvat niin tyttöjen keskinäiset harrastukset ja kotiaskareiden opettelu kuin äidillinen hoiva ja läheisyys sekä ihanne terveestä, liikunnallisesta ja reippaasta luonnonlapsesta. Toisaalta ne opastavat omaantuntoon vedoten noudattamaan luterilaisia arvoja. Hyveinä nähdään nöyryys ja vaatimattomuus, avuliaisuus ja anteliaisuus; paheina ylpeys, itsekeskeisyys sekä kärsimättömyys ja ahneus. Sigridin lastenkirjoista välittyvät mielikuvat elämästä ja ihmisistä edustavat piirteitä, joita ajan kasvatuksellinen ihmiskäsitys joko ihanoi tai halveksui³⁰⁰. Toisaalta lasten kuvakirjaa käytettiin myös kansallisen itsetunnon ja identiteetin vahvistamiseen, kuten Topeliuksen tuotanto osoittaa³⁰¹.

4.5. Viestejä leikin varjolla

Sigridin valtavan lelutavaramäärän kruunaavat lukemattomat pienoisasiat, keittiötarvikkeet ja kodinhoitoon liittyvä lasten leikkeihin tarkoitettu pienesineistö. Esineistö, kuten kokonainen lasten leikkikahviastiasto, olisi taannut Sigridille mieluisia tee- ja kahvihetkiä nukkiensa seurassa³⁰². Mielikuvissa Sigrid saattoi kaataa kuumana höyryävää kahvia tinatusta messinkipannusta kukkamaalauksin ja reunakultauksin koristeltuun posliinikuppiinsa³⁰³. Mikäli hän mieluummin olisi valmistanut vierailleen teetä, sen hän olisi voinut keittää pienoissamovaarissa ja tarjoilla makeana pihdeillä poimittujen soke-ripalojen kera³⁰⁴. Sigrid pystyi mielikuvituksensa kautta luomaan mitä erilaisimpia ja ihmeellisimpiä leikkejä ja elävöittää niitä esineistöllään. Hoivaleikkejä Sigrid saattoi toteuttaa nukkiensa kanssa esimerkiksi pesemällä, pukemalla ja ehkä nukuttamalla niitä 1890-luvun nukenvaunuissaan³⁰⁵. Myöskään kodinhoitoon ei Sigridin olisi tarvinnut keksiä välineitä, ei ainakaan leikin pienoismaailmassa. Vaatehuoltoleikki olisi onnistu-

---

³⁰⁰ Ks. esim. Koski 2011; Tähtinen 2011.

³⁰¹ Laukka 2003, 96.

³⁰² Leikkikahviastiasto 18299:329–334, SatM esinekokoelma.

³⁰³ Leikkikahvipannu 18299:191, leikkiposliinikuppi 18299:241, SatM esinekokoelma.

³⁰⁴ Leikkisamovaari 18299:264, leikkisokeripihdit 18299:215, SatM esinekokoelma.

³⁰⁵ Nukenvaunut 18299:621, SatM esinekokoelma.

nut vaivatta silitysraudan ja lasten ompelukoneen puitteissa³⁰⁶. Pienen emännän tai hänen nukkeystävänsä tarpeistoon oli tarjolla niin ikään myös ruotsalaisvalmisteiset ruokailuvälineet, paistinpannu, leivontatarvikkeita kakkuvuokineen ja puuastiastoa, johon kuului muun muassa kaulin³⁰⁷. Kauneudenhoitovälineillä Sigrid olisi sen sijaan voinut harjoitella somistautumista peilin edessä ja viimeistellyn ulkomuodon huipensi mahdollisesti suihkaus hajuvesipullosta³⁰⁸. Olosuhteiden salliessa seurapelit ja ulkoleikit antoivat mahdollisuuden vuorovaikutukseen muiden lasten ja aikuisten kanssa³⁰⁹.

Leikin välineiden evoluutio on monessa suhteessa sosiaalinen prosessi. Esineen muoto, valmistustapa tai käyttötarkoitus ja viime kädessä käyttäjän itse lelulle määrittelemä funktio muuttuvat ympäristön ja sen tarpeiden tai toiveiden mukaisesti saatavilla olevien resurssien puitteissa. Sekä esineiden tekijät että niiden käyttäjät ohjaavat ja synnyttävät tarpeita, mutta yhtä lailla tarve luo ja muokkaa esineitä. Siinä missä esineet viestivät synty- ja käyttökontekstinsa arvoja, ovat kirjalliset viestit yhtä lailla merkkejä ympäröivän maailman vallitsevista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista rakenteista.

Leikkikalututkimuksen piirissä lelujen merkitys kasvatuksellisina esineinä on huomioitu monesti. Keskustelu leikin ja leikkikalujen kasvatuksellisista hyödyistä virisi julkisuudessa entisestään 1800-luvun Euroopassa ja vuosisadan loppua kohden myös Suomessa. Tutkimus on osoittanut myös, että moni, nykyään nimenomaan lapsille tarkoitetuista leikin välineistä, kuten nuket, paperinuket arkkeineen sekä nukketalot ovat kaikki olleet alun perin aikuisille tarkoitettuja. Leikkikalujen on nähty kuvastavan aikuisten käsitystä lasten luontaisista ominaisuuksista, liittyen esimerkiksi sukupuolirooleihin ja yhteiskunnalliseen asemaan.³¹⁰ Leikkikaluille annetaan useita merkityksiä, jotka muuttuvat ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa³¹¹. Teollisen lelutuotannon myötä aikuinen pääsi entistä voimakkaammin ohjaamaan lapsen leikkiä haluamaansa suuntaan, sillä juuri hän saattoi joko suunnittelu- tai ostopäätöksillään valita millä lapsi leikkisi. Tässä mielessä lelujen voidaan myös nähdä edustavan ennemminkin aikuisten

---

³⁰⁶ Leikkisilitysrauta 18299:130, leikkiompelukone 18299:147, lasten leivontatarpeistoa 18299:139–143, leikkipuustiasto 18299:281–296, SatM esinekokoelma.

³⁰⁷ Leikkiruokailuvälinesarjat 18299:335–336, leikkipaistinpannu 18299:214, SatM esinekokoelma.

³⁰⁸ Kauneudenhoitovälinerasia 18299:274, lasten peili 18299:146, hajuvesipullo 18299:317, SatM esinekokoelma.

³⁰⁹ Pelejä esim. noppapeli 18299:75, palapeli 18299:73, kuvalotto 18299:70, dominopeli 18299:82, keilapeli 18299:341, SatM esinekokoelma.

³¹⁰ Lönnqvist 1981 60–65, 1992; Pyysalo 2003, 54; Lehto 1996, 1998, 2004; Franck 1997; von Boehn 1972.

³¹¹ Lönnqvist 1999, 11.

kuin lasten kulttuuria³¹². Toisaalta lapsen todellisuutta on vaikea erottaa aikuisen todellisuudesta, kun he ovat saman elinpiirin ja ajatusmaailman tai ylipäänsä kulttuurisen kontekstin osallisia³¹³. Eritoten teollisten leikkikalujen paradoksaalia luonnetta voimistaa edelleen se seikka, että 1800-luvun lopulla teollisuus, myös leikkikalutuotanto, käytti lapsia työvoimana³¹⁴. Siinä missä Sigridille lelut edustivat leikkiä ja vapaa-aikaa, merkitsivät ne joillekin lapsille myös ansaintamahdollisuutta ja pitkiäkin työpäiviä. Varallisuuden ohella eriarvoisuutta lasten keskuudessa loi mahdollisuus vapaa-aikaan ja toisaalta lukutaitoon, mikä kuvakirjoja lukuun ottamatta avasi ovia ihmeellisiin maailmoihin.

Oliko leikin ja leikkikalujen tarkoituksena siten ennen kaikkea oppiminen vai oliko kyse ennemmin ajanvietteestä ja ilon tuottamisesta lapselle? Leikin välineet, itse valmistetut tai ostetut, antoivat 1800-luvullakin mahdollisuuden mielikuvituksellisiin, mutta usein todellisuutta ilmentäviin leikkeihin. Lapsi matkii ympärillään näkemäänsä ja aikuisten roolien toisintaminen leikeissä lienee luontaista käyttäytymistä, keino samaistua ja siten tuntea turvallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Juuri tätä samaistumisen ja matkimisen tarvetta aikuinen saattoi leikkikalujen ja ohjatun leikin kautta hyödyntää kasvatuksellisessa mielessä jo ennen teollisen lelutuotannon alkua. Teolliset lelut, joille aikuiset suunnittelijat määrittivät jo valmistusvaiheessa tietyn rajallisen käyttötarkoituksen, saattoivat kaventaa lapsen mahdollisuutta omaehtoiseen leikkiin. Onko leikillä tai leikin välineillä silti koskaan täysin ennalta määrättyä, rajattua funktiota. Lapsi kekseliäisyydessään toteuttaa leikkejään monella tavalla ympäristöstään löytämällä materiaaleilla tai esineillä, keksii saamilleen leluille uusia, omia käyttötapoja aikuisten motiiveista tai leluille ennalta määritetyistä käyttötarkoituksista huolimatta.³¹⁵

On ilmeistä, että Sigridille hankittujen lelujen ja kirjojen valtava määrä kuvastaa hänen perheensä mahdollisuutta varallisuuden puolesta tarjota lapselle ajan uutuustuotteita. Tämä kertoo kaupallisen kulttuurin läsnäolosta 1800-luvun lopun teollistuvassa yhteiskunnassa. Kulutustuotteena lapselle ostettu tavara osoitti välittömän perheen ulkopuoliselle maailmalle, millaisen lapsuuden vanhempien taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema mahdollisti jälkikasvulle. Lastentuotteiden määrä ja uutuusarvo Juséliuksen perheessä ovat myös tulkittavissa merkiksi suuresta mielenkiinnosta tyt-

---

³¹² Pyysalo 2003, 57; Lönnqvist 1999, 17.

³¹³ Lönnqvist 1992, 132.

³¹⁴ Esim. Lelutehdas Suomen palveluksessa oli lapsia: Niiranen 1989, 11–12, 15–16. Lapsityövoiman yleisyydestä 1800-luvun lopulla ks. myös esim. Tuohela 1997, 221–224.

³¹⁵ Lönnqvist 1981, 60–65; Lönnqvist 1999, 15.

täreän ja hänen ajanviettotapoihin. Perhekeskeisiä arvoja ihannoivan porvariston piirissä taloudellinen panostus lapseen saattoi olla vielä muuta väestöä korostuneempaa. Samalla aikuisten määrittelemät ja lapsille suunnatun tavaran ilmentämät ideaalilapsuuden edellytykset kohdentuivat heihin itseensä, aikuinen loi paineita täydelliselle perhelämälle ja vanhemmuudelle lapsuuden kautta. Välittömästä arvostuksesta ja rakkaudesta lasta ja tämän muistoa kohtaan kertoo se, että ainakin Fritz Arthur Jusélius säilytti tyttärensä huoneen ja esineet siinä. Tulkitsen, että Sigridin kohdalla tarkastelemani aiheisto kertoo porilaisen 1800-luvun porvarisperheen lapsi- tai lapsuuskäsityksestä; ajatusmallista, jossa lapsuuteen suhtauduttiin omana erityisenä, aikuisuudesta erotettavana ajanjaksona ihmisen elämässä.

5. IKUISESTI YHDESSÄ?

Samaan aikaan, kun 1800-luvun lopun suomalaisyhteiskunta kävi läpi vähittäisen murroksen aikaa, tapahtui Sigridin elämässä suuria muutoksia. Sigridin vanhempien kireiden välien, sopeutumattomuuden ja ratkaisemattomien erimielisyyksien kerrotaan tehneen heidän avioliitostaan onnettoman ja se päättyi vuonna 1893 eroon³¹⁶. Avioerot olivat erittäin harvinaisia Suomessa 1800-luvun puoliväliin asti, minkä jälkeen ne alkoivat hieman yleistyä. Avioero alettiin Suomessa nähdä yhtenä avioliittoon kuuluvana mahdollisuutena kaupungistumisen ja sitä seuranneen lisääntyneen palkkatyöläisyyden myötä. Avioerojen määrän lisääntyminen heijastaa yhteiskunnan ajatus- ja arvomaailman muutoksia, johon naisten taloudellisen vapautumisen katsotaan vaikuttaneen erityisesti, koska avioliitto ei ollut enää taloudellinen pakko. Silti vielä vuosisadan lopullakin eroa pidettiin säätyläisille sopimattomana ratkaisuna. Suomessa vuosien 1891–1895 välisenä ajanjaksona tilastoitujen avioerojen keskimäärä vuotta kohti oli 84, vuonna 1893 erojen määrä oli 72.³¹⁷ Avioerojen määrällinen kehitys tai sen suhde asukasluokkaan ei anna täysin todellista kuvaa eronneisuudesta, mutta ne kertovat jotain yleisestä

---

³¹⁶ Nordling-Nortamo 1941, 86, 155; pykälä 1043, Cc:160, Tuomiokirja 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA.

³¹⁷ Häggman 2007, 119; Lindgren & Ritamies 1994, 115 ja Liitetaulukko 6. *Avioerojen määrä ja eronneisuusluku 1881–1992*, s.321; Mahkonen 1978, 85–115; Mahkonen 1980, 224.

tilanteesta ja sen kehityssuunnasta. Niin ikään ainakin tilastollista tietoa vasten Sigrid oli siis poikkeuksellinen avioerolapsi.

Avioeron merkitystä Juséliuksen perheen elämässä ja elinympäristössä ei voi vähätellä. Avioliitto solmittiin kristillisen periaatteen mukaisesti eliniäksi ja se oli purkamaton. Vuonna 1734 lakiin säädetyn, yhä 1800-luvun yli voimassa olleen avioliittolain eli naimiskaaren perusteiden avioero edellytti aviorikosta. Perhe oli yhteiskunnan perusta ja avioliitto loi perheen.³¹⁸ Tässä suhteessa avioero merkitsi kolausta perhekeskeisen yhteiskunnan itsetunnolle ja erityisesti porvariston ihanteille. Porvarillisen ideaaliperheen onnellinen ja yhtenäinen kuva ei ollutkaan särkymätön. Erityisesti 1800-luvun perhekeskeisen naisihanteen kannalta avioero näyttäytyy ristiriitaisena vaihtoehtona. Eron liittyä usein syyllistämistä, joka perheensä vuoksi uhrautuvan ja omistautuvan äiti- ja vaimohahmon ihanteen näkökulmasta on täytynyt lisätä eron suhtautumisen kielteisyyttä. Toisaalta avioliiton purkamattomuuteen tai pikemmin sitä koskevaan ihanteelliseen käsitykseen alettiin 1800-luvun lopulla julkisessa keskustelussa asennoitua aiempaa kriittisemmin, onnettoman avioliiton purkamiseen toivottiin helpotusta³¹⁹. Vuosisadan lopulla käynnistyneet avioliittolain uudistamishankkeet eivät kuitenkaan saaneet kannatusta³²⁰. Porvariston kiinteään ja aiempaa yksityisempään perhe-elämän ideaaliin ja sen kulmakiveen, avioliittoon puuttuminen ei ollut yksiselitteistä eikä ero ratkaisuna helppo.

Blendan ja Fritz Arthurin avioeron virallisesta etenemisestä löytyy tietoja Porin raastuvanoikeuden arkiston dokumenteista, tarkemmin ottaen vuoden 1893 tuomiokirjoista. Eron perusteena oli vuoden 1734 lain naimiskaaren 13. luvun 4. §.³²¹ Lainkohdan mukaan toisen puolison oli tullut ”häijyydestä ja ynseydestä” välttää yhteiselämää ja poistua yhteisestä kodista ulkomaille siinä tarkoituksessa, että ei enää palaisi jatkamaan yhteistä elämää³²². Porin raastuvanoikeudelle lähettämässään kirjeessä 9. toukokuuta vuonna 1893 Blenda selvittää, että hänen aviomiehensä, Fritz Arthur Jusélius ei enää aio jatkaa heidän alkanutta avioliittoa, mistä johtuen Blenda nyt esitti

---

³¹⁸ Räisänen 1995, 73, 75.

³¹⁹ Räisänen 1995, 73.

³²⁰ Mahkonen 1980, 150.

³²¹ Pykälä 302, pöytäkirja Cc:159, tuomiokirjat 1893–1893; Pykälä 1043, pöytäkirja Cc:160, tuomiokirjat 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA. Eron ensimmäinen käsittely oli 9.5.1893 Porin raastuvanoikeuden 2. osastolla, jolloin päätös oli, että oikeuskäsittely lykätään marraskuun 21. päivän istuntoon, jossa se käsiteltiin pykälässä 1043.

³²² Mahkonen 1980, 42.

anomuksensa laillisen eron myöntämiseksi.³²³ Käytäntö lainkohdan 13:4 osalta oli, että kotiin jääneen osapuolen oli ilmoitettava tapahtuneesta oikeudelle laillisen avioeron saamiseksi.³²⁴ Vaikuttaa siis siltä, että tässä tapauksessa ilmoituksen tekijä oli Blenda, joka oli sanojensa mukaan myös liittänyt eroanomukseen todisteen kauppias Fritz Arthur Juséliuksen viiden vuoden oleskelusta ulkomailla.³²⁵ Näin ollen eron voimaantulo ei ehkä ollut riippuvainen Blendan ja Sigridin muutosta Tukholmaan. Asian käsittely joka tapauksessa lykkääntyi kerran, marraskuulle 1893, jolloin Blenda ja Sigrid jo asuivat Tukholmassa. Lopullinen avioero myönnettiin mainitun naimakaaren luvun ja pykälän, eli puolison hylkäämisen perusteella.³²⁶

Pariskunnan ratkaisun syitä on vaikea arvioida henkilökohtaisella tasolla sitä koskevan tiedon puutteen vuoksi. Taloudellinen tilanne ja puutavarakaupan markkinat olivat ilmeisen epävakait 1890-luvun alussa. Vaikeudet ja epävarmuus kaupankäynnissä vaikuttivat myös Fritz Arthurin liikeasioihin, sillä asiakkaiden ostovoima erityisesti F. A. Juséliukselle tärkeällä markkina-alueella Espanjassa oli huonontunut. Liiketoimintaan liittyi riskialttius suurille rahallisille menetyksille, mikä oli ehkä erityisen hermostuttavaa miehelle, joka muistokirjoituksessaan kuvataan omistautuvaksi, varovaiseksi ja harkitsevaksi liiketoiminnan harjoittajaksi.³²⁷ Miten tämä tilanne, jossa Fritz Arthurin 1880-luvulta alkaen erinomaisen menestyksekkääksi muotoutunut liiketoiminnallinen ura joutui suuren haasteen eteen, vaikutti Fritz Arthuriin yksityishenkilönä ja edelleen hänen perheensä sisäisiin suhteisiin? Sigridin isällä oli myös paljon liiketoimintaa ulkomailla, ainakin Espanjassa, Ranskassa, Englannissa ja Kööpenhaminassa ja Fritz Arthur itse ylläpiti yhteyksiä ulkomaalaisiin asiakkaisiin ja asiamiehiin.³²⁸ On todennäköistä, että hän itsekin matkusti suhteellisen usein ulkomaille kauppasuhteiden edistämisen sitä vaatiessa. Muun muassa Espanjassa hän kävi liiketoimien puitteissa kaksikymmentä kertaa³²⁹. Oliko mahdollisesti pitkäaikaisilla poissaoloilla ja liiketoimintaan omistautumisella osansa avioliiton purkautumisessa? Toki säätyläisnaisten aika saattoi kotona kulua askareista huolimatta usein hitaasti ja odottaminen, olipa kyse vieraasta, kirjeestä tai perheenjäsenten kotiinpaluusta, koettiin pitkästyttävänä ja aiheutti

---

³²³ Pykälä 302 (sis. Blenda Juséliuksen kirjeen Porin raastuvanoikeudelle 9.5.1893), pöytäkirja Cc:159, tuomiokirjat 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA.

³²⁴ Mahkonen 1980, 44.

³²⁵ Pykälä 302, pöytäkirja Cc:159, tuomiokirjat 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA.

³²⁶ Pykälä 302, pöytäkirja Cc:159, tuomiokirjat 1893–1893; pykälä 1043, pöytäkirja Cc:160, tuomiokirjat 1893–1893, Porin raastuvanoikeuden arkisto, TMA.

³²⁷ F. A. Juséliuksen muistokirjoitus 1941; erit. Norrmén 1941, 148–153.

³²⁸ Norrmén 1941, 148–149.

³²⁹ Norrmén 1941, 144.

yksinäisyyden tunnetta³³⁰. Toisaalta juuri siksi, että kyseessä oli sivistyneistöperheessä suhteellisen odotettavissa oleva, elintapoihin kytkeytyvä seikka, johon Blenda todennäköisesti oli jo lapsuudenkodissaan tottunut, on mielestäni epätodennäköistä, että se olisi vaikuttanut ainakaan ratkaisevasti avioliiton purkautumiseen 1800-luvun lopulla.

Pariskunnan ikäeron merkitystä perheen sisäiseen dynamiikkaan voidaan myös pohtia. Jos Fritz Arthur olisi ollut vaimoaan vanhempi, olisiko se merkinnyt hänelle vankempaa asemaa perheen vahvimpana auktoriteettina suhteessa nuorempaan, ehkä helpommin aviomiehen tahtoon mukautuvaan vaimoon? Suuri ikäero miehen hyväksi oli säätyläispiireissä ihanne ja miehelle etu niin suhteessa perheen sisäiseen auktoriteettiasemaan kuin julkiseen perheideologiseen keskusteluun³³¹. Tämä, sinänsä kiinnostava seikka ei kuitenkaan anna mitään perusteita avioeron syiden tulkinnalle.

Toisaalta Sigridin isästä annetut luonnehdinnat antavat ymmärtää, että ainakin hän saattoi olla suhteessa hyvin periksiantamaton, mikä on osaltaan voinut vaikuttaa Blendan ja hänen välisten erimielisyyksien ratkaisemattomuuteen. P. H. Norrmén esittää F. A. Juséliuksen muistokirjoituksessa, että 1890-luvun taitteessa, samaan aikaan kun taloudessa elettiin epävakaita aikoja, Fritz Arthurin luonteessa olisi tapahtunut muutos³³². ”Jusélius menetti tasapainonsa”, Norrmén kirjoittaa ja toteaa siihen osasyiksi se, että ”(...) hänen (Fritz Arthurin) avioliittonsa, joka aluksi oli ollut onnellinen, kehittyi kaikkea muuta kuin sopusointuisesti.”³³³ Fritz Arthur muuttui näinä aikoina, Norrmén toteaa, kiukkuisemmaksi, itsepäisemmäksi ja välinpitämättömämmäksi ainakin liiketoimien suhteen. Hän ei kerrotun mukaan välttämättä välittänyt vastata edes asiamiesten tai asiakkaiden sähkösanomiin tai kirjeisiin.³³⁴ Ja silti oletetusta kyynisyydestä ja välinpitämättömyydestä huolimatta Fritz Arthur osoitti tyttärensä kohdalla risti-riitaisella tavalla oman lempeytensä ja anteliaisuutensa. Pohdittavaksi jää, vaikuttivatko liike-elämän olosuhteet enemmän yksityiselämään ja erityisesti eroon vai päinvastoin. Viime kädessä eron todelliset syyt ja taustat säilyvät arvoituksina.

5.1. Äiti ja tytär kaukana kotoa

---

³³⁰ Ollila 2000, 50.

³³¹ Häggman 1994, 86–88, 217–218; Elomaa 1995c, 50.

³³² Norrmén 1941, 153–155.

³³³ Norrmén 1941, 155.

³³⁴ Norrmén 1941, 153–155.

Vanhempien eropäättöstä seurasi se, että Sigrid ja hänen äitinsä sekä Blenda Juséliuksen sisko Aina Moliis muuttivat Porista Tukholmaan vuonna 1893 jo ennen laillisen avioeron voimaantuloa³³⁵. Blendan taloudellinen ja toisaalta sosiaalinen asema eronneena yhden lapsen äitinä ei liene ollut helppo. Naimattomuus lapsettomallekin naiselle merkitsi vielä 1800-luvun lopulla usein taloudellisesti vaikeaa asemaa, vaikka nainen saattoi yhä useammin elättää itsensä palkkatyöllä³³⁶. Tukholmassa olon ajan äidin ja tyttären taloudellinen tilanne vaikuttaisi olleen vaikea, vaikka Blenda ilmeisesti sai Fritz Arthurlilta avustuksia³³⁷. Minkälaiseen elämään äidillä ja tyttärellä siis oli varaa eron jälkeen? Miksei Fritz Arthurin, joka oli ilmeisen varakas liikemies, avustus riittänyt auttamaan hänen entistä vaimoan, joka nyt elätti isän niin rakasta ja kaipaamaa tytärtä?

Alkusyksystä vuonna 1893 Blenda ja Sigrid muuttivat Tukholman keskustaan Sturegatan 20:een Humlegårdin puiston laidalla vastapäätä Tukholman kuninkaallista kirjastoa sijainneeseen asuntoon. Tukholmassa ei vielä marraskuussakaan ollut Blendan kuvailun mukaan niin syksyistä kuin Suomesta lähtiessä lähes kaksi kuukautta aiemmin. Näkymä uudesta asunnosta Humlegårdin vehreään ympäristöön kukkivine ruusuineen oli Blendan mielestä ihana. Äidin ja tyttären tilanne sitä vastoin vaikuttaa olleen kaukana ideaalista. He olivat joutuneet vuokraamaan kalustamattoman huoneen, koska sopivampaa ei ollut saatavilla. Blenda oli ottanut Suomesta mukaan kotitaloustarvikkeita ja petivaatteita sekä ostanut mahdollisimman halpoja ja yksinkertaisimpia huonekaluja viimeisillä rahoillaan. Ruokakin oli Blendan mukaan kallista; lihakilosta tai lämmityspuista joutui maksamaan paljon enemmän kuin Suomessa. Kaikesta huolimatta Blenda ei olisi mistään hinnasta halunnut olla Porissa. Sigridkään, äitinsä sanojen mukaan, ei kaivannut vielä tässä vaiheessa entiseen kotikaupunkiinsa. Tytär viihtyi hyvin uudessa asuinympäristössään, joskin puhui usein perheen kesähuvilasta ja keinutuolistaan Porin kodissa. Blenda totesikin asioiden olevan hyvin, kunhan Sigrid saisi olla terve.³³⁸ Terveystila ja siitä puhuminen tai kirjoittaminen oli 1800-luvun suomalaisen sivistyneistön piirissä keskeinen, jopa hallitseva teema sosiaalisessa kanssakäymisessä³³⁹. Ei siis ole tavatonta, että myös Blenda tarttui aiheeseen eritoten Sigridistä kirjoittaessaan. Blenda toivoi, että tuleva talvi ei olisi kovin kylmä, jotta Sigrid ei vilustuisi.

---

³³⁵ Nordling-Nortamo 1941, 86.

³³⁶ Häggman 2007, 118; Ollila 1998.

³³⁷ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³³⁸ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 1.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³³⁹ Ollila 2000, 96.

Blendan mukaan kurkkumätä ja tulirokko olivat Tukholmassa tuolloin tavallisia. Tois-
taiseksi molemmat olivat säästyneet taudeilta ja Blenda ilmoitti olleensa terveempi nyt
kuin saapuessaan Tukholmaan. Tosin öisin Blenda oli tuntenut epämääräistä kuumei-
suutta, mitä hän kuitenkin välittömästi sen mainittuaan vähätteli merkityksettömäksi.³⁴⁰
Sairastelu saattoi olla tapa reagoida hankalaan tilanteeseen ja ehkä juuri naisille tavan-
omaisempaa³⁴¹.

Blendan rahahuolet eivät hellittäneet. Seuraavassa, vajaan kuukauden si-
sällä edellisestä Jennylle lähettämässään kirjeessä Blenda kertoo huolestuneena turhaan
odottaneensa rahaa konttorista, millä hän viittaa ilmeisesti entisen kotitalonsa yhteydes-
sä sijainneeseen Fritz Arthurin liiketoiminnan hoitamiseen tarkoitettuun konttorihuo-
neistoon. Hän ei ollut vielä saanut marraskuun kuukausirahaa, minkä vuoksi Blendan oli
nyt, sanojensa mukaan pakko pyytää lainaa Jennyltä. Blendalla oli ainoastaan neljä
kruunua jäljellä ja pelkästään lihakilo saattoi maksaa 1 Kr 50. Korostaakseen tilanteensa
epätoivoisuutta Blenda kirjoitti, että oli jopa aikonut vastahakoisesti ja pilkkahintaan
myydä korunsa, mutta perui aikeensa siltä varalta, että taloudellinen tilanne huononisi
entisestään. Blenda epäili, että rahaa, jota hän oli jo kolme viikkoa aiemmin pyytänyt, ei
ollut uskallettu syystä tai toisesta lähettää konttorista.³⁴² Samalla hän korosti Jennyn
ymmärrykseen vedoten, että ei halunnut pyytää siltä taholta enää uudestaan: ”(...) jag
begär ej engång till, Du förstår att det är påkostande nog redan för mig att taga emot
något från detta håll.”³⁴³ On merkille pantavan ristiriitaista, että Blendan on täytynyt
pyytää lainaa Jenny Nordgrenilta, koska ei ollut saanut kuukausirahaa, jonka ilmeisesti
varakkaan Fritz Arthur Juséliuksen oli hänelle ollut määrä lähettää. Miksi raha oli myö-
hässä ja miksi Sigridin isä ei olisi eron jälkeisenä hetkenä huolehtinut tyttärensä hyvin-
voinnista samalla huolenpidolla ja hellyydellä, mistä hänet muistokirjoituksessaan muis-
tetaan ja mitä kuvaa isän luonteesta Sigridille hankittujen lelujen määrä viitteellisesti
tukee?

Kirjoittaessaan ahdingostaan Blenda ei jättänyt mitään arvailujen varaan.
Kylmässä Tukholmassa polttopuut olivat loppumassa eikä lihaan ollut alkuunkaan va-

---

³⁴⁰ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 1.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssam-
lingen, ÅAB.

³⁴¹ Häggman 1994, 77. Kai Häggman on tutkiessaan 1800-luvun sivistyneistöperheen kirjeenvaihtoa ha-
vainnut, että naisille sairastelu oli tapa reagoida ongelmiin. Lähipiirissä puhuttiin ”sairausfantasioista”,
joita mahdollisesti pidettiin hyväksyttävänä käytöksenä ongelmien edessä.

³⁴² Blenda Juséliuksen kirjeet Jenny Nordgrenille 27.11.1893 ja 1.11.1893 (maininta lihakilon hinnasta),
samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³⁴³ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssam-
lingen, ÅAB.

raa. Samalla Blenda vakuuttaa eläneensä säästeliäästi, vain kerran he olivat saattaneet käydä teatterissa, siinä koko Tukholmassa oloajan ilot. Sigridin hän mainitsee kirjeessään ensi kerran kuvatessaan, kuinka tytär on usein surumielinen ja on lujasti kiinni äitinsä kaulassa samalla katsellen tätä itkuisin ja kysyvin silmin. Sigrid ei Blendan mukaan maininnut isästään: ”(...) alldrig nämner hon om honom något, endag hade hon några flickor på visit och de frågte oupphörligt, hvar är din pappa, har du ej någon, slutligen svarte hon, han är död. Min stackars lilla Sigrid som har en sådan far.”³⁴⁴ Vanhempien avioero ja Sigridin uusi rooli avioerolapsena ei liene ollut helppo kummallekaan. Tilanteen poikkeuksellisuudesta johtuen sekä Sigridillä että Blendalla oli samaisutumisen kohteita vähän; tunteille oli syy, mutta niiden käsittelyyn ei ehkä heti ollut keinoja ja mukautuminen tapahtuneeseen vaatisi aikaa. Voi olla, että Sigridistä kertoessaan äiti kuvaa epäsuorasti omia tunteitaan.

Jos Sigrid tunsikin pettymystä osaansa sekä mahdollisesti isäänsä kohtaan oli hän kiltisti opetellut tavaamista, kuten äiti kehui. Kehuessaan tyttärtään Blenda totesi, että ei enää halunnut laiminlyödä Sigridiä ja ilmeisesti tyttären edistystä opinnoissaan. Sigrid katseli usein asuinhuoneiston ikkunasta Humlegårdin puistoon toivoen pääsevänsä osalliseksi siellä luistelevien lasten talviaktiiviteetteihin. Äidillä olikin toiveena hankkia Sigridille reki heti, kun saisi rahaa.³⁴⁵ Vaikuttaa siltä, että Blenda halusi antaa lahjan Sigridille tyttärensä mielialan kohottamiseksi ja toisaalta palkinnoksi ahkeruudesta. On varsin kuvaavaa, että Blenda, joka suri taloudellista tilannettaan, oli rahaa saadessaan valmis ostamaan ensin reen Sigridille. Eron aikaisista marraskuun kirjeistä välittyy ködittömyyden ja irrallisuuden tunteiden aiheuttamaa haikeutta ja ahdistustakin, joka ehkä kärjistyi Tukholman yksinäisyydessä kaukana kodista ja lähipiiristä. Toivottaessaan Jennylle ja tämän perheelle, heidän onnelliseen kotiinsa hauskaa joulua Blenda muistuttaakin ystäväänsä lähettämään lämpimän ajatuksen ”(...) åt De hemlösa I fjerran.”³⁴⁶

Marraskuun viimeisenä päivänä saapui Jennyn vastaus, josta Blenda kiitteli heti seuraavana päivänä kirjoittamassaan kirjeessä. Myös konttorista oli nyt tullut rahaa ja tilanne oli lauennut. Asioita konttorin puolelta oli ilmeisesti hoitanut Axel Bergbom, sama mies, joka toimi valtuutettuna Sigridin vanhempien erossa. Blenda oli nyt valmis yhteistyöhön ja kertoi saaneensa jo kestää sellaisia nöyryytyksiä, että tilanne

³⁴⁴ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³⁴⁵ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³⁴⁶ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

tuskin voisi ainakaan vaikeammaksi muuttua: ”(...) nu vill jag gerna följa med det kan ej vara svårare än de förödmjukelser jag redan fått utstå.”. Blenda ei tiennyt, minne hän Sigridin kanssa lopulta asettuisi asumaan ja pyysi siksi Jennyä ilmoittamaan veljelleen, että tämä voisi lunastaa huonekaluja ja tavaroita, ilmeisesti perheen yhteisestä Porin kodista sopivaa summaa vastaan. Äidin ja tyttären vaatteet oli jo pakattu valmiiksi kolmeen laatikkoon, jotka Blenda toivoi varastoitaviksi, kunnes saisi mahdollisuuden niiden sekä Sigridin lipaston ja lelujen lähettämiseksi Tukholmaan. Blenda vaikuttaa olleen jo lähes epätoivoinen toivoessaan, että pahin todella olisi jo kestetty. Blenda kirjoittaa siitä, mitä tuntee ja pohtii, miksei saanut kuolla ensimmäisen lapsensa, Thryan syntyessä? Silloin Sigridiäkään ei olisi ja he molemmat olisivat välttyneet kärsimyksiltään.³⁴⁷ Blenda vaikuttaa jopa sydäntäsärkevän lannistuneelta, mutta osoittaa tietyllä tapaa vahvaa määrätietoisuutta ja periksiantamattomuutta hoitaessaan käytännön asioita.

Julkinen tunteiden ilmaisu ei ollut 1800-luvulla tyypillistä sivistyneistön keskuudessa. Naisille tunteellisuus ja tunteiden näyttäminen olivat luonnollisempia ominaisuuksia kuin miehille, joilta odotettiin ennemminkin tunteiden osoittamisessa pidättyneisyyttä. Miehen identiteetti muodostui pitkälti elämäntavasta, joka liitettiin kiinteästi kodin ulkopuolelle työhön, kun taas naiset vastaavasti olivat kodin sisäisiä toimijoita. Miesten tunteiden näyttämistä pidettiin heikkouden merkinä ja sivistyneistön perheenisiä muisteltiin usein ankarina ja etäisinä, joille työ oli keino itsehillintään. Naisten ja miesten erilaiset tavat reagoida elämäntilanteisiin olivat siis melko lailla sekä yhteiskunnan tapajärjestelmästä ja sukupuolten elinpiirien sekä toimintamahdollisuuksien rajoittamia. Tunteiden ilmaisusta pidättäytyminen oli yhteisöllinen tapa ja kiintymystä osoitettiin ennemminkin eleillä ja huolenpidolla kuin sanoilla.³⁴⁸

Esimerkkien valossa myös naisten tunteiden ilmaisulle oli rajansa. Lapsuuttaan 1800-luvulla elänyt suomalainen Lucina Hagman on lapsuuden muistelmissaan todennut, että perheessä ei puhuttu rakkaudesta eikä sitä ilmaistu sanoin³⁴⁹. Äidit eivät välttämättä selittäneet surujaan, eivät edes silloin, kun osoittivat tunteitaan muun muassa itkemällä. Tapajärjestelmään nojannut käyttäytyminen periytyi edelleen äideiltä tyttärille.³⁵⁰ Sen sijaan kirjeitse sekä naiset että miehet saattoivat ilmaista itseään vapaammin. Mielenkiintoista on, miten 1800-luvun säätyläisen kirjeissä puhutaan niin vahvasti

---

³⁴⁷ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 1.12.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³⁴⁸ Ollila 1998, 85–87, 186, 190–193; Ollila 2000, 24–25.

³⁴⁹ Hagman 1936, 123.

³⁵⁰ Ollila 1998, 121–122.

rakkaudesta ja emotionaalinen jännite on niissä ilmeisen voimakas ja selkeä. Kirjeiden tulkinnassa on kuitenkin huomioitava ajan retoriikka ja rakkauskäsitteen merkityksen erot suhteessa oman aikamme käsityksiin, jotta kirjeitä tulkittaessa ei sorru ylilyönteihin.³⁵¹ Tutkijana on hyvä muistaa tällaisen tulkinnan myötä kasvavat anakronismin riskit ja muistettava, että tutkimuskohdetta ja lähteitä on kyettävä tulkitsemaan sen synnyttäneen tahon kontekstista käsin.

Loppuvuotta 1893 kohden Blendan ja Sigridin tilanne mitä ilmeisimmin helpottui. Seuraavan vuoden maaliskuussa Blenda kirjoitti jälleen Jennylle, antaen tällä kertaa aiempaa myönteisemmän vaikutelman hänen ja Sigridin olemisesta Tukholmassa. Blenda kuvaa ajan kuluneen nopeasti ja aiempaa viihtyisämmin.³⁵² Syksyllä kirjoittaessaan aika oli kyllä kulunut kyllin nopeasti eivätkä Sigrid ja Blenda eivät olleet jääneet ilman seuraa asetuttuaan Tukholmaan. Sosiaaliseen kanssakäymiseen oli tarjonnut mahdollisuuden ainakin Elin Jusélius, joka asui aivan Blendan ja Sigridin naapurissa. Blendan ikäväksi hän oli aina kovin kiireinen ja oli kaiken lisäksi matkustanut jouluksi pois.³⁵³ Siksi Blenda ehkä olikin keväällä erityisen mielissään kertoessaan, että oli saanut seurustella vanhojen Porin tuttavien, rouva Lindströmin ja rouva Hultin kanssa. Lisäksi entistä useammat teatterikäynnit vaikuttavat kohottaneen Blendan mieltä.³⁵⁴

Blendan maaliskuisen kirjeen perusteella vaikuttaa siltä, että hänen ja Fritz Arthurin välit olivat tässä vaiheessa verrattain hyvät. Fritz Arthur oli vierailut keväseen 1894 mennessä kolmesti Tukholmassa Sigridin ja Blendan luona. Ensimmäisellä vierailullaan ennen joulua 1893 Fritz Arthur oli viipynyt kolmatta viikkoa yli joulunajan. Blenda ei ollut hennonut kieltää Fritz Arthurin pyyntöä saada viettää joulu heidän kanssaan Tukholmassa. Mielenkiintoista on, kun Blenda toteaa säälien, ettei usko entisen aviomiehensä tulleen yhtä onnelliseksi kuin oli olettanut: ”(...) synd är det med honom jag tror att han ej är så lycklig som han trodde sig blifva.”³⁵⁵ Viittaako Blenda tässä pariskunnan avioeroon? Jos näin on, vaikuttaa siltä, että ainakin Sigridin isä todella olisi ollut onneton avioliitossaan Blendan kanssa, mihin Blenda kirjeessään Porin raastuvanoikeudelle viittaa.

---

³⁵¹ Ollila 1998, 128–138.

³⁵² Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵³ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵⁴ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵⁵ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

Kevättalvella vuonna 1894 Blenda kertoi raskain mielin aikeesta palata Poriin: ”Tungt känns det att ämna sig till Björneborg – för Sigrids skull är jag tvungen hon talar ofta om hur roligt det blir att slippa till Kumnäs (...)”³⁵⁶. Blenda oli vastahaikoisuudestaan huolimatta Sigridin vuoksi valmis lähtemään, omin sanoin hänen oli pakko lähteä. Suunnitelmana oli matkustaa touko-kesäkuun vaihteessa kaupungin kautta maalle, Kuuminaisiin (*Kumnäs*), minne Sigrid jo kovasti odotti pääsevänsä³⁵⁷. Määränpää, Kuuminaisten tila oli 1800-luvun lopulta alkaen suosittu kaupunkilaisten kesänviettopaikka, huvilapalsta-alue. Tilan omistajana vuodesta 1888 lähtien ollut, Juho Julius Gylden oli vuosisadan lopulla ryhtynyt vuokraamaan tilan mailta kesähuviloita Porin kaupungin varakkaille porvareille. Yksi heistä oli Fritz Arthur Jusélius, joka oli ainoa, jolle kesähuvila, Korkeakari lopulta myytiinkin vuonna 1889³⁵⁸. 1900-luvun alussa tilan mailla vietti kesää myös Akseli Gallen-Kallela perheineen, joka tuolloin oli alkanut maalata Sigrid Juséliuksen mausoleumin freskoja.³⁵⁹ Äidin ja tyttären aikomuksena oli yöpyä ensin kaupungissa hotelli Otavassa, josta he matkaisivat edelleen maalle, Blendan sanoin ”(...) så fort som möjligt.”³⁶⁰. Blendalle ajatus kaupungissa olosta vaikuttaa olleen jopa ahdistava.

1800-luvulla sivistyneistön keskuudessa perheen sisäisten ja yleensä sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen liittyi tiivis yhteydenpito kirjeitse³⁶¹. Tutkija Hilikka Helsti on viitannut kirjeenvaihtoon myös eräänlaisena perheen ja suvun keskinäisiä suhteita ylläpitävänä, ihmiselämän keskeisimmät toiminnot syntymästä kuolemaan kattavana perhestrategiana³⁶². Kirjeissä kerrottiin arkeen liittyvistä huolista sekä iloista ja niiden kirjoittaminen perustui pitkälti kirjoittajien väliseen vastavuoroisuuteen³⁶³. Kirjeenkirjoittaminen oli yhteisöllinen, keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuva tapa kommunikoida. Kirjeitä kirjoitettiin kirjoituskontekstin ja siinä vallitsevien konventioiden ehdoilla ja suhteessa puheeseen ne mahdollistavat pitkälle harkitun kerronnan.³⁶⁴ Blendan tapa kommunikoida, kirjeiden sanavalinnat ja ilmaisun voimakkuus sekä sisäl-

³⁵⁶ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵⁷ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁵⁸ Ilmoitus huvilaostosta (*Villaköp*), *Westra Finland* no 36, 4.5.1889.

³⁵⁹ Teinilä-Huittinen & Huittinen 1978, 63–66; Okkonen 1941, 242, 294.

³⁶⁰ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁶¹ Ollila 1998, 90–92, 186; Helsti 2006, 121; Leskelä-Kärki 2006, 64–65.

³⁶² Helsti 2006, 118, 146. Helsti kirjoittaa artikkelissaan perhe- ja sokustrategioista ja siitä, kuinka niitä ylläpidettiin kirjeenvaihdon keinoin.

³⁶³ Ollila 1998, 28–31; Helsti 2006, 122–123, passim.

³⁶⁴ Helsti 2006, 121, passim.

lön monitasoisuus tunteiden kuvauksesta käytännön seikkoihin ilmentävät siten hänen edustamansa yhteisön toimintatapoja. Kirjeissä esiintyvät teemat, joita tutkimusaineistoni kohdalla ovat muun muassa terveydentila, taloudellinen tilanne ja tunteenilmaukset, peilaavat kirjeen kirjoittajien ja vastaanottajien välisiä suhteita ja niille merkityksellisiä jaettavaksi tarkoitettuja asioita ³⁶⁵. Blendan kirjeiden aiheet, kuten raha-asioista ja terveydestä kirjoittaminen, vaikuttavat jokseenkin tyypillisiltä teemoilta suhteessa aikaan ja yhteisöön ³⁶⁶.

Blendan ja Jennyn sukuyhteyden ja mahdollisesti lapsuuden naapuruudesta alkaneen ystävyuden huomioon ottaen, ei ole yllättävää, että Blenda kirjoitti ja pyysi apua Jennyltä. Blenda kutsuu kirjeissään Jennyä rakkaaksi ystäväksi ja sitä hän mitä ilmeisimmin olikin. Varsinkaan Blendan marras-joulukuussa lähettämää kolmea kirjettä lukiessa ei voi silti olla pohtimatta hänen sanavalintojensa ja pyyntöjensä välistä tarkoituksenmukaisuutta suhteessa niiden vastaanottajaan, Fritz Arthurin Jenny-siskoon, joka melko todennäköisesti katsoi velvollisuudekseen jopa puuttua veljen vaimon ja tyttären vaikeanlaiseen tilanteeseen, mahdollisesti myös kertomalla Sigridin ja Blendan olosuhteista Fritz Arthurille. Väliin vaikuttaa, että Blenda nimenomaan vetoaa Sigridin kautta Jennyn tunteisiin, ehkä taloudellisen avun tai henkisen tuen tarpeen terävöittämiseksi.

Kirjeistä päätellen myös Jennyn aviomies, kauppias Karl Nordgren otti osaa Blendan asioiden hoitamiseen Suomessa. Blenda muun muassa pyytää, voisiko Karl huolehtia joistain nimeltä mainitsemattomista valtakirjoista sinetteineen ja välittää ne Axel Bergbomille tämän saapuessa käynnille. Liikeasioiden ohella Blenda toki kehottaa Jennyä perheineen vierailemaan Tukholmassa ja toivoi viimeistään Poriin saapuessaan saavansa tavata Jennyn. ³⁶⁷ Kun Jennyn sisko Alma ja aviomies Karl vuoden 1894 syksyllä kuolivat, voisi Blendan vastaavasti olettaa olleen Jennyn tukena ja apuna, erityisesti kun he ilmeisesti asuivat jo samassa kaupungissa Turussa ³⁶⁸. Tavallaan tärkeänä säilynyt suhde Jennyyn ja tämän perheeseen kuvastaa aikaansa. Avioero ei Blendan kohdalla merkinnyt perheettömyyttä. Hänellä oli tietysti Sigrid, mutta myös muita sukulaisia turvanaan, mikä on merkki yhteisöllisyydestä myös porvarillisen ihanteen murtumishetkellä.

---

³⁶⁵ Helsti 2006, 123.

³⁶⁶ Samoja teemoja tutkimissaan kirjeenvaihdossa esittelevät esim. Häggman 1994; Ollila 1998 ja 2000; Helsti 2006.

³⁶⁷ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

³⁶⁸ August J-S 1896, 12–13. Karl Nordgren kuoli 25.10.1894. Alma Jusélius kuoli 18.9.1894.

1800-luvulla ydinperhemallin, eli yhdessä asuvien vanhempien ja heidän lastensa muodostaman yksikön hallitseva asema sivistyneistön keskuudessa oli vankka, mutta edes naimattomuus ei merkinnyt perheettömyyttä. Erityisesti yksinasumista välteltiin toisaalta yksinäisyyden ja sosiaalisesti hylkiöksi leimautumisen välttämiseksi ja toisaalta taloudellisen pakon vuoksi. Naimattomilla saattoi olla kasvatti- tai ottolapsia, he saattoivat huolehtia sukulaisistaan ja läheisistään, eivätkä ystävien muodostamat yhteistaloudetkaan olleet harvinaisia. Yhdessä asuvat muodostivat omanlaisensa perheyksikön ja siten jälkikäteen vallitsevana pidetyn ydinperhemallin rinnalla oli todellisuudessa useita perhemuotoja.³⁶⁹

Keskeisimpänä tutkimuksen näkökulmasta pidän sitä, miten aikuinen, tässä tapauksessa Blenda huomioi lapsensa poikkeuksellisessa elämäntilanteessa. Blendan kirjeiden perusteella vanhemman ajatukset lapsen hyvinvoinnin ja tuntemusten tärkeydestä ovat selkeästi esillä. Äiti huomioi tyttärensä jokaisessa kirjeessään Jennylle, kertoo tämän voinnista ja usein suurin huolenaihe kohdistuu juuri Sigridin kuntoon, niin terveyden kuin tunteiden osalta. Oletettavasti Blenda koki aiheen merkittäväksi myös vastaanottajalle. Blendan kirjeistä välittyy kuva siitä, että tyttären tarpeet ja toiveet olivat äidille päätöksenteon kannalta keskeisiä. Sigrid vaikuttaa eron jälkeen olleen Blendan ja Fritz Arthurin avioliiton kautta syntyneiden suku- ja perheyhteyksien osalta merkittävä ylläpitävä side. Blendahan koki paluun Poriin lähes vastenmieliseksi, mutta tyttären paras merkitsi äidille enemmän kuin omat toiveet ja tuntemukset. Blenda oli valmis uhrautumaan lapsensa onnellisuuden eteen. Blendan kirjeistä välittyvä tunteellinen ja epäitsekäs, sekä määrätietoinen ja huolehtiva suhtautuminen tyttären hyvinvointiin osoittaa mielestäni osaltaan lapsen merkityksen tutkimassani perheessä. Mainittujen kaltaiset seikat ovat mahdollisesti viitteitä yleisemmästäkin asennoitumisesta ja toiveista suhteessa lapseen 1800-luvun lopun sivistyneistöperheessä.

5.2. Oppia kotona ja koulussa

Tukholmasta palattuaan äiti ja tytär asettuivat Turkuun ilmeisesti jo vuonna 1894. Sigrid ja Blenda asettuivat Puolalankatu 1:ssä olleeseen asuntoon. Uusi koti sijaitsi vain noin puolen kilometrin kävelymatkan päässä Werner Wegeliuksen (1854–1936) Bra-

---

³⁶⁹ Ollila 1998, 103–105.

henkatu 5:ssä sijainneesta kodista, missä Sigrid alkoi Turkuun muutettuaan käydä yksityisopetuksessa yhdessä perheen lasten, Harry (1887–1946) ja Thyra (1888–1923) Wegeliuksen kanssa³⁷⁰. Lasten äiti, Ellen Mathilda Wegelius (o.s. Finne, 1862–1893) menehtyi vain 30-vuotiaana. Werner Wegelius ei ollut vielä Sigridin ja Blendan muutettua Turkuun avioitunut uudestaan, joten kotiopetuksessa ystäväystyneet Harry, Thyra ja Sigrid elivät kaikki ainoastaan toisen vanhempansa kanssa.³⁷¹ Kiinnostavaa onkin, miten Sigrid koki tämän tilanteen. Kenties hän oli helpottunut huomattessaan, että ei ollut ainoa laatuaan yhden vanhemman kodin lapsena, vaikka syy siihen hänen kohdallaan olikin vanhempien avioero.

Sigrid sai jo yksityisopetuksessa oppia ainakin oikeinkirjoitusta ruotsin- ja suomenkielessä³⁷². Varsinaisen koulunkäynnin Sigrid aloitti toisella luokalla Turun ruotsalaisessa yhteiskoulussa (Åbo svenska samskola) 1.9.1897, jolloin oli syysluku-kauden avajaiset³⁷³. Keski- ja yläluokan lasten alkeisopetus toteutettiin kaupungeissa tavallisesti kolmivuotuisissa valmistavissa kouluissa kansakoulujen sijaan. Koulun ohella lapset saattoivat käydä töissä, mutta alle 12-vuotiaiden lasten työpanos oli melko pieni. Tytöille ja pojille oli tyypillisesti omat eriytyneet koulunsa, mutta yhteiskoulujen määrä ja suosio kasvoivat kuitenkin 1800-luvun loppua kohden.³⁷⁴ Sigridin käymä koulu kuului yhteiskasvatusaatteen edelläkävijöihin Suomessa ja se oli ensimmäinen Helsingin ulkopuolelle perustetuista ruotsinkielisistä yhteiskouluista. Sigridin koulussa pyrittiin aktiivisesti kehittämään lukusuunnitelman ja opetuksen sisältöjä eri aineissa ja järjestettiin runsaasti yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistavia tapahtumia.³⁷⁵ Yleisesti ottaen vielä 1800-luvulla oli tavallista, että lasten aloittaessa koulunkäynnin poikien ja tyttöjen elinpiirit, kasvatus sekä opintojen sisällöt alkoivat erota toisistaan³⁷⁶. Sigridin luokalla oli yhteensä 15 oppilasta, joista seitsemän eli lähes puolet oli tyttöjä. Yhteiskoulussa

---

³⁷⁰ II. luokka 1897–1898 ja I. luokka 1896–1897, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA; Nordling-Nortamo 1941, 88.

³⁷¹ Werner Wegelius avioitui seuraavan kerran v. 1899 Karin Maria von Nandelstadhin kanssa. Werner Wegeliuksen henkilötiedot, 19865. [WWW] 2011. *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*. Helsingin yliopisto. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/henkilo.php?id=19865>.

³⁷² Sigrid Juséliuksen koulu- ja harjoitusvihkot vuosilta 1895–1898, SatM.

³⁷³ II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁷⁴ Tuomaala 2011, 98–108.

³⁷⁵ *Åbo svenska samskola: matrikel över lärare och elever 1888-1963*. 1964, 109; Åbo svenska samskola 1888–1972. [WWW] 2011. *Suomen yksityisten oppikoulujen digitaalinen matrikkeli*. <http://www.yksityiskoulut.fi/matrikkeli/abo.htm>.

³⁷⁶ Häggman 2007, 120; Ollila 20–21.

poikien ja tyttöjen opinnot olivat sisällöltään samat, kuten Sigridin luokan arvostelulueteloista selviävän ainekohtaisen luettelon perusteella saattaa havaita.³⁷⁷

Kolmena ensimmäisenä koulupäivänä Sigrid luokkatovereineen opiskeli iltapäivisin kahdestatoista kolmeen saakka. Toisella kouluviikolla päivä piteni ja koulua käytiin aamukahdeksasta kello kolmeen iltapäivällä. Kouluviikko kesti maanantaista lauantaihin ja oppitunnit olivat 60 minuutin pituisia. Lounas, joka alkoi kello kymmenen, oli sen sijaan kahden tunnin mittainen.³⁷⁸ Koulussa Sigridin tavallinen päivä sisälsi vaihtelevasti suomea, ruotsia, historiaa ja uskontoa, aritmetiikkaa, kaunokirjoitusta ja maantietoa. Muita aineita olivat piirustus, voimistelu ja laulu. Käsityöhön Sigrid ei osallistunut.³⁷⁹

Koulussa sekä yksityisopetuksessa vuosina 1895–1898 Sigridin käyttämät harjoitusvihkoissa ehkä enemmän kuin missään muussa tutkimassani aineistotyypissä korostuu kuitenkin isänmaantunto sekä kansallinen symboliikka ja herääminen.³⁸⁰ Oppikirjat, joita käytettiin 1800-luvun lopun kouluissa, ovat kuvineen varmasti vaikuttaneet uusien kansallisten symbolien, kuten maisemien ja kertomusten, sisäistämisessä.³⁸¹ Erityisesti Topeliuksen oppikirjat *Naturens bok* (1856, suom. *Luonnon kirja*, 1860) sekä *Boken om vårt land* (1875, suom. *Maamme kirja*) saavuttivat suuren suosion kouluissa ja kodeissa. Niiden kuvaukset ovat vaikuttaneet myös siihen käsitykseen mikä suomalaislapsille syntyi omasta kansasta, luonnosta ja isänmaasta ja itsenäisestä kansakunnasta. Topeliuksen kirjoituksissa lapsille keskeisiä perusajatuksia, joista kirjailija ammensi aiheitansa, olivat isänmaantunto ja rakkaus luontoon.³⁸² Luonnon ihailu ja isänmaallisuus korostuvat Sigridin ainekirjoitusharjoitelmissa. Siihen viittaavat muun muassa harjoitusvihkojen kotimaa-aatetta korostavat tekstit, kuten *Kotimaamme*³⁸³ ja *Ditt Land*³⁸⁴.

Kansalaisyhteiskunnan henki ja korostuminen näkyvät myös Sigridin musiikkivihkoissa. Niissä on kappaleita, kuten *Finska Rytteriets marscher i 30-åriga kriget* ja Paciuksen *Vårt Land, Suomis Sång*, jotka muistuttavat ajan henkeen sopivasta patriarkalisesta aatemaailmasta ja sen korostumisesta jo varhaisessa sivistystyössä, lastenkas-

---

³⁷⁷ II. luokka 1897, arvosteluvihot 1890 – 1898, Bcc:1, arvosteluvihkot, arvosanaluettelot, luettelot, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁷⁸ II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁷⁹ II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁸⁰ Sigrid Juséliuksen vihkot vuosilta 1895–1898, SatM.

³⁸¹ Tuomaala 2006, 263–266.

³⁸² Lappalainen 1976, 77–80.

³⁸³ Sigrid Juséliuksen kouluvihko, *II kl Sigrid Jusélius. Åbo.*, 1897, SatM.

³⁸⁴ Sigrid Juséliuksen kouluvihko, *II kl Sigrid Jusélius. Åbo.*, 1897, SatM.

vatuksessa ja koulutuksessa³⁸⁵. Mutta Sigridin musiikkivihkoista päätellen lapsille opetettiin myös muunlaisia kappaleita, kuten ”*Toivoton rakkaus, Onneton nuorukainen, Naturen och Hjärtat*” (af O. Lindeblad) ja ”*Kultani*”³⁸⁶. Joukkoon mahtui myös valtiaita ja hallitsijoita ylistäviä lauluja, kuten ”*Kong Christian*” ja ”*Suomen ruhtinaalle*”. Laulut kertovat osaltaan siitä, kuinka merkittäväällä tavalla suomenmielisyys vaikuttaa olleen läsnä myös ruotsinkielisessä perheessä ja niiden lasten elämässä. Tästä silmiinpistävimmän esimerkin tarjoaa Sigridin lauluviikosta poimitun *Suomen laulun* sanoitus: ”Nouse lennä suomen kieli korkealle kaikumaan – Suomen kieli suomen mieli Niis on suoja Suomen maan! yksi mieli yksi kieli Wäinön kansan soinnuttaa, Nouse lennä suomen kieli korkealle kaikumaan, Nouse lennä suomen kieli korkealle kaikumaan.”³⁸⁷

Ajan henkisestä ilmapiiristä muistuttaa edelleen eräs Sigridistä säilynyt valokuvamuotokuva³⁸⁸. Kuvausajankohta ei ole tiedossa, mutta Sigrid voisi mielestäni olla siinä noin kymmenen vuoden ikäinen. Tukholmassa Gösta Flormanin valokuva-ateljeessa otetussa kuvassa Sigrid on pukeutunut Taalainmaan raidalliseen kansallispukuun. Kansallisuusaate ja karelianismi näkyivät aikalaiskuvissa maisemina, mutta myös kansallispukuihin pukeutumisena, niissä itsensä kuvauttaminen oli yleistä, jopa muodikasta sivistyneistön keskuudessa³⁸⁹. Erityisen suosittuja olivat lapinpuvut, mutta valinta perustui käytännössä makuun ja mieltymyksiin. Kansallisromantiikka vaikutti niin ikään myös tyttöjen pukumuodissa 1800-luvun lopulla. Naapurimaassa Ruotsissa lastenlääkäri Henrik Berg pyrki aktiivisesti lisäämään kansallispukujen käyttöä yleensäkin. Hänen mielestään kansallispuvut ja erityisesti talonpoikaisasu olivat sekä kauniita että käytännöllisiä. Kaiken lisäksi Berg koki, että ne olisivat tytöille terveellisempi vaihtoehto ja näytti esimerkkiä pukemalla omat viisi lastaan kansallisasuihin.³⁹⁰

Sigridin vihkoissa esiintyy melko keskeisesti myös uskonnollisuuden merkitys, joka tuli esille jo lasten painotuotteiden yhteydessä. Yhteiskunnan vähittäisestä maallistumisesta huolimatta Sigridin opinnoissa niin koulussa kuin kotiopetuksessa, oli hänen säilyneisiin harjoitusvihkoihin perustuen uskonnollissävyytteisiä piirteitä, viit-

---

³⁸⁵ Sigrid Juséliuksen nuotti- ja lauluviikko, H:4, asiakirjat H:1–5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuar-
kistot, Satakunta-arkisto.

³⁸⁶ Sigrid Juséliuksen nuotti- ja lauluviikko, H:4, asiakirjat H:1–5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuar-
kistot, Satakunta-arkisto.

³⁸⁷ Sigrid Juséliuksen nuotti- ja lauluviikko, H:4, asiakirjat H:1–5, Sigrid Jusélius, Jusélius-suku, sukuar-
kistot, Satakunta-arkisto.

³⁸⁸ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta, 82508, Sigrid Jusélius, lapsikuvakokoelma, SatM kuva-
arkisto.

³⁸⁹ Hirn 1977, 49–52.

³⁹⁰ Wintzell 1972, 154–155.

tauksia Jumalaan ja uskoon. Sigridin kirjoitusharjoituksissa uskonnollisiin ominaisuuksiin yhdistyi useasti viittauksia luterilaisten arvojen, eritoten korkean työmoraalin arvostuksesta. Esimerkki uskonnollisuudesta ja kiitollisuudesta ahkeran lapsen hyveinä löytyy Sigridin vuoden 1895 vihkon tekstissä *Koti*: ”Kun aamuisin mä nousen ja työhön mennä saan niin kiitän Luojaa suurta hän antoi lahjojaan. Hän antoi kotikullan laps pienon suojaksi ja monet riemut täällä hän mulle valmisti.”³⁹¹ Ahkeran lapsen ihanteesta kertoo niin ikään myös ruotsinkielinen tekstin katkelma, jossa kehoitetaan muun muassa seisomaan suorassa, olemaan selkeä ja hyväntuulinen sekä muistaa, että uutera palkitaan ja että leikki sekä lysti seuraavat lukemisia³⁹². Näin ollen, viesti oli, että vapaa-ajan leikeille olisi kyllä oma aikansa, mutta vasta läksyjen luvun ja opiskelun jälkeen.

Sananlaskut samaisessa vihkossa viittaavat nekin uuraan ihmisen ihanteeseen, kuten ”Ota oppi hyvästä, pelko pahasta” sekä ”Työ on miehen kunnia mutta leikki ajan hukka” ja ”Köyhä elää kuin märkä palaa”³⁹³. Työteliäs ja hyvä lapsi ansaitsi ahkeruudellaan aikaa leikkiin ja vapaa-aikaan. Tässä voi nähdä yhteyden myös Blendan ilmaisemaan toiveeseen ostaa Sigridille reki heidän ollessaan Tukholmassa³⁹⁴. Ehkä kyse todella oli juuri palkinnosta, jonka äidin mielestä ahkerasti ja kiltisti tavaava tytär oli ansainnut. Vanhemman ja lapsen välinen vastavuoroisuus kertoo mielestäni osittain myös heidän välisestä tasavertaisuudesta ja halusta osoittaa, että välittää.

Oppimiseen oli toki koulun ja opiskelun ohella muitakin keinoja. Sigridillä oli kouluvihkojen ohella oma vihko maksettavien menojen seuraamiselle³⁹⁵. Sinisestä ruutuvihkosta löytyy muun muassa kaksi kauppa varten laadittua hankintalistaa kustannuksineen. Hankittavaksi oli aiottu tai vaihtoehtoisesti jo ostettu penaali (3 mk 75 penniä), teroitin (3 mk 30 penniä), kynäveitsi (3 mk 40 penniä) ja nastoja (3 mk 10 penniä) sekä *Robinson Crusoe's* -kirja (3 mk 50 penniä). Lisäksi eräälle rouva *Markeloffille* sekä ilmeisesti Blendan sisaruksille *Ernst*, *Anna* ja *Rosa* Moliisille, oli kullekin varattu määrätty rahasummat. Rouva Markeloff saattoi olla Sigridin yksityisopettaja, sillä kirjeessään vuodelta 1896 Sigrid mainitsee lukevansa hänelle joka päivä kaksi tuntia³⁹⁶. Kun listaan vielä oli lisätty almanakat *Rosalle*, *Ernstille*, *Ainalle*, *Annalle*, *Blendalle*, *Huldalle* ja *Katrinalle* oli lopullinen yhteenlaskettu summa 33 mk 75 penniä. Sigrid

³⁹¹ Sigrid Juséliuksen vihko, *Sigrid Jusélius. Åbo 1895.*, 1895, SatM.

³⁹² Sigrid Juséliuksen vihko, *Finskhäfte. Sigrid Maria Jusélius II kl.*, 1897, SatM.

³⁹³ Sigrid Juséliuksen vihko, *Sigrid Jusélius. Åbo 1895.*, 1895, SatM.

³⁹⁴ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 27.11.1893, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

³⁹⁵ Sigrid Juséliuksen vihko, *Utgiftsbok för Sigrid M. Jusélius.*, SatM.

³⁹⁶ Valokopio Sigrid Juséliuksen kirjeestä F. A. Juséliukselle 16.9.1896, saatu Tapani Mauraselta.

toisin sanoen opetteli jo pienenä taloudenhoidon perusteita pitämällä kirjaa omista menoistaan. Se kertoo mahdollisesti ajan kasvatuksellisista käytännöistä. Rahankäytön seuraaminen opetti vastuuseen jo pienestä pitäen ja ehkä opetti Sigridille rahan arvoa sekä talouden kirjanpitoa, taitoa, josta aikuisena olisi ollut paljon hyötyä.

Koulussa Sigrid menestyi luokkatovereihinsa nähden keskiarvoa huommin. Vihkoista voi nähdä, että erityisesti suomenkielen, joka ei ollut Sigridin äidinkieli, kirjallinen taito oli työllä suhteellisen heikko. Sigridillä oli luokan toiseksi alin keskiarvo, mutta käytös, tarkkaavaisuus ja huolellisuus Sigridillä olivat kiitettäviä, kuten luokanvalvoja Hilda Allenius oli kirjannut lukukauden päätteeksi.³⁹⁷ Arvosanojen ohella opettajat kirjasivat luokkakohtaisiin päiväkirjoihin, jos oppilas oli unohtanut esimerkiksi vihkon kotiin ja sen ohella he tekivät tilastoa oppilaiden poissaoloista ja niiden syistä. Sigridillä oli syksyllä 1897 ainoastaan kaksi poissaolotuntia, nekin hammassäryn vuoksi. Tämä oli verrattain vähän ainakin suhteessa Sigridille entuudestaan tuttuihin Wegeliusten sisaruksiin.³⁹⁸ Harryn Thyra-siskolla, joka samaan aikaan opiskeli ensimmäistä luokkaa, oli myös yskän, kurkkusairauden, korvasäryn ja vilustumisen takia yhteensä 40 poissaolotuntia samassa ajassa ja seuraavana vuonna, 1898 peräti 207 tuntia sairastumisen vuoksi³⁹⁹. Sigridin luokkatoverilla, Harry Wegeliuksella oli niin ikään paljon poissaoloja, muun muassa katarrin, influenssan ja korvasäryn vuoksi⁴⁰⁰. Koulun oppilaille tehtiin myös säännöllisesti terveystarkastuksia, joissa heidät mitattiin ja punnittiin. Sigridin pituus vuoden 1897 syyskuussa oli 145 cm ja paino 33 kg⁴⁰¹.

Koulunkäyntiin syyslukukaudella kuului myös joitain lomapäiviä tai -jaksoja, joista ensimmäinen oli jo aloituskuukauden puolivälissä (15.9.1897 marknadslof). Lomia oli tasaisesti ympäri lukuvuotta, niin kutsuttujen kuukausivapaiden ohella lomaa oli laskiaisena, Runebergin päivänä, Mikaelin päivänä, Marian päivänä ja tietenkin jouluna. Keväällä toukokuussa koulussa juhliittiin lukuvuoden päättäjäisiä.⁴⁰² Kun Sigrid jouluna 1897 jäi muiden oppilaiden tapaan lomalle, ei hän enää koulun alettua

---

³⁹⁷ II. luokka 1897, arvosteluvihot 1890 – 1898, Bcc:1, arvosteluvihkot, arvosanaluettelot, luettelot, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁹⁸ II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

³⁹⁹ I. luokka 1896–1897, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

⁴⁰⁰ II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

⁴⁰¹ Sigrid Juséliuksen terveystiedot, terveystilasto 1888 – 1912, Bd:1, terveystilastot, luettelot, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

⁴⁰² II. luokka 1897–1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

seuraavan vuoden tammikuussa saapunut paikalle. Vuoden 1898 huhtikuun alkupuolella vietettävään pääsiäislomaan mennessä Sigridille oli merkitty yhteensä 276 poissaoloa. Toisen luokan lukuvuoden 1897–1898 päiväkirjassa kaikki häntä koskevat merkinnät loppuvat pääsiäisen jälkeen; Sigrid ei enää joulun 1897 jälkeen palannut kouluun.⁴⁰³

5.3. Vapaa-ajan vietto ja yhteiset hetket

Vapaa-ajallaan Sigrid saattoi viettää aikaa ystävien ja tuttavien kanssa. Turussa Sigrid nautti pihaleikeistä naapuruston lasten kanssa ja vieraili ajoittain Harryn ja Thyran luona Wegeliuksilla⁴⁰⁴. Varsinaista muuta tietoa ei Sigridin ystäväpiiristä juuri ole, mutta vihjeitä hänelle mahdollisesti läheisistä henkilöistä on olemassa. Erääseen ruutuvihkoonsa Sigrid on piirtänyt omat kätensä jäljentämällä ne ääriiviivoja pitkin. Pieten käsiin sormiin hän on piirtänyt sormuksia ja kirjoittanut niiden yläpuolelle oman nimensä ohella *Mimmi Thoden*, *Ella Jusélius* ja *Ella Branders*. Samassa vihkossa on myös muun muotoinen piirros, jonka Sigrid on jakanut itsensä, *Elsen*, *Harryn*, *Tyran*⁴⁰⁵ ja *Pian* kesken. Harry ja Thyra selittyvät helposti ja muiden kohdallakin kyse lienee Sigridin ystävä- ja tuttavapiirin lapsista. Yksityiskohtana maininnan arvoista on, että toisessa vuoden 1895 kaunokirjoitusvihkossaan Sigrid on käyttänyt itsestään nimeä Siiri, joka on hyvinkin voinut olla hänen lempinimensä⁴⁰⁶. Ehkä hän oli myös ystävilleen tuttu Siirinä.

Sigrid vaikuttaa viihtyneen hyvin juuri ulkoleikeissä, olipa kyse kodin läheisyyteen sijoittuvista pihaleikeistä tai seurustelusta eläinten kanssa perheen kesähuvilalla⁴⁰⁷. Terveys ja fyysinen kunto kiinnittivät runsaasti huomiota 1800-luvulla, etenkin vuosisadan lopulla⁴⁰⁸. Terveen lapsen ihannetta tukivat pihalla sekä kaduilla tai muilla julkisilla ulkoalueilla, kuten puistoissa toteutettavat leikit. Ulkoleikit, liikunnalliset harrasteet, eläimet ja luonto vaikuttavat olleen myös 1800-luvun lopun lastentuotteissa

---

⁴⁰³ II. luokka 1897 - 1898, päiväkirja 1895–1898, Ac:2, luokkien päiväkirjat, diaarit ja päiväkirjat, Åbo svenska samlyceums arkiv, TMA.

⁴⁰⁴ Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

⁴⁰⁵ Kirjoitusasu on tässä, kuten aiemmin mainitussa paperinukessa (18299:22) *Tyra*, mutta oikea kirjoitusasu lienee Thyra, mikäli kyseessä on ollut Wegeliuksen perheen tytär Thyra Wegelius.

⁴⁰⁶ Sigrid Juséliuksen vihko, *Sigrid Jusélius. Åbo 1895.*, 1895, SatM.

⁴⁰⁷ Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM. Mainintoja Sigridin ulkoleikeistä ja niitä koskevista toiveista myös Blenda Juséliuksen Jenny Nordgrenille lähettämässä kirjeissä 27.11.1893, 17.3.1894 ja 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴⁰⁸ Tähtinen 2011, 191–196.

melko yleisiä aiheita kuvastaen terveen ja reippaan luonnonlapsen ihannetta. Aihe on yleinen Sigridin lastenkirjojen ja pelien teemoissa, niin kuvissa kuin teksteissä. Kansien välissä esitettyihin lasten liikunnallisiin harrasteisiin ja leikkeihin kuuluu muun muassa soutua, luistelua ja lumileikkejä, ratsastusta ja eläintenhoitoa.⁴⁰⁹

Sigridillä olisi ollut välineiden suhteen myös pihaleikeissä runsaasti valinnan varaa. Hänellä oli muun muassa saksalaisvalmisteisia metallihyrrää ja noppapeli, joilla leikki olisi sujunut niin sisällä kuin ulkona⁴¹⁰. Halutessaan Sigrid saattoi hyppiä narua⁴¹¹. Naruleikkiin, jota teoriassa pystyi helposti harrastamaan ajasta ja paikasta riippumatta, saattoi kuulua myös riimittelyä hyppelyn tahtiin⁴¹². Sigridillä oli myös puisia vajaan puolenmetrin pituisia krokettimailoja⁴¹³. Ne olivat ajan uutuustuotteita, sillä nykymuodossa tunnettu 1800-luvun Euroopassa kehitelty kroketti välineineen tuli Suomeen suosittuna kesäpelinä juuri 1880–1890-lukujen aikana⁴¹⁴. Kyseessä oli siis luonteeltaan sosiaalinen, ajan muotipeli, jota koko perhe saattoi yhdessä harrastaa. Se lienee ollut mieluisa peli naisille, joiden vaatetus ei ainakaan vielä 1800-luvun lopulla sallinut kovin äkkipikaisia liikkeitä.

Vapaa-ajalla saattoi myös käydä valokuvattavana. Sigrid kävikin ilmeisesti myös Turussa asuessaan valokuvattavana, tällä kertaa tunnetun norjalaisvalokuvaaja O. J. Aunen valokuva-ateljeessa⁴¹⁵. Hänestä otetusta kuvasta ei selviä ajankohtaa, mutta Sigrid vaikuttaa siinä selvästi vanhemmalta kuin vuonna 1892 Tukholmassa otetussa muotokuvassa⁴¹⁶, joten se on oletettavasti otettu muutama vuosi myöhemmin, jolloin Sigrid oli jo muuttanut äitinsä kanssa Turkuun. Ateljeen rekvisiittaan kuuluneella teko-ruohomatolla, kesäistä vedenranta-aiheista taustakuvaa vasten istuu luontevan oloinen Sigrid. Hän nojaa kätensä nostaneena vasten puista aitaa, vierellään musta koira.⁴¹⁷ Rekvisiitan käyttö kuvissa oli erityisesti 1800-luvun lopulla muodikasta etenkin ka-

---

⁴⁰⁹ Aiheita esimerkiksi Sigrid Juséliuksen kirjoissa: *Ur Barnavärlden. Berättelser för flickor af Pauline Schanz, Med fem färgtryck af C. Löffler*. Malmö & Stockholm - Envall & Kulls Förlags-expedition, Malmö 1896; *Sommarglädje! Barnaglädje!* Mathilda Langlet. Adolf Johnsons förlag, Stockholm 1890-tal; *Våra husdjur*. kuvakirja, julkaisutiedot puuttuvat; *Öfver berg och dal*, julkaisutiedot puuttuvat. SatM.

⁴¹⁰ Hyrrät 18299:258–259 ja 18299:279, noppapeli 18299:42, SatM esinekokoelma.

⁴¹¹ Hyppynaru 18299:157, SatM esinekokoelma.

⁴¹² *Homo Ludens – leikkivä ihminen* 1991, 27.

⁴¹³ Krokettimailat 18299:124–125, SatM esinekokoelma.

⁴¹⁴ *Homo Ludens – leikkivä ihminen* 1991, 28.

⁴¹⁵ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta, 15730, Sigrid Jusélius, lapsikuvakokoelma, SatM kuva-arkisto. O. J. Aunesta ks. Vuorenmaa 2004, 16–17; Hirn 1977, 35.

⁴¹⁶ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta vuodelta 1892, kuva 14, ALB 10:2, valokuva-albumit, SatM kuva-arkisto.

⁴¹⁷ Valokuvamuotokuva Sigrid Juséliuksesta, 15730, Sigrid Jusélius, lapsikuvakokoelma, SatM kuva-arkisto.

binettikokoisten, kuten tämän Sigridistä otetun, kuvien kohdalla ⁴¹⁸. Muun muassa juuri O. J. Aunen kuvaamossa asiakkailta oli ulkomailta tuodun oheismateriaalin puolesta laajalti valinnan varaa rekvisiitan ja kuvataustojen osalta ⁴¹⁹. Kuvaushetkellä Sigridillä oli yllään vaaleasta, mahdollisesti villakankaasta valmistettu ylhäältä väljä kesäpuku. Siinä oli olkapäiltä pitsein koristellut lampaanlapahihat sekä korkea leukaan saakka nouseva pystykaulus, molemmat, kuten tiedetään ominaisuuksia 1890-luvulla muodikkaan nuoren tytön tai naisen päiväasusta ⁴²⁰. Lampaanlapahihat olivat suurimmillaan vuonna 1895 ⁴²¹. Sigridin asussa ne todella olivat suuret, mikä antaa mahdollisen vihjeen tarkemmasta kuvausajasta. Sigrid näyttäytyy kuvaushetkellä rauhallisen tyytyväisenä, tasapainoisena nuorena tyttönä. Mahtoiko hän olla onnellinen?

Ajanviete, joka ainakin vaikuttaa tehneen Sigridin iloiseksi, oli matkustelu, niin koti- kuin ulkomailla. Matkustelu ja lomavietto kuuluivat olennaisesti 1800-luvun sivistyneistön elämäntapaan, erityisesti kesäisin ⁴²². Isälleen lähettämässään kirjeessä Sigrid kertoo matkustavansa äitinsä ja ilmeisesti Ernst-enon seurassa Tukholmaan ⁴²³. Sieltä äiti oli ostanut tyttärelleen Nellyksi nimetyn koiran. Sitä, oliko kyseessä oikea vai leikkikoira eivät lähteet kerro. Tukholmaan suunniteltiin visiittiä myös Blendan ja Sigridin lomaillessa Maarianhaminassa, josta oli 1800-luvun lopulla tullut suosittu kylpyläkaupunki ⁴²⁴. Blendan mukaan Maarianhamina oli paras paikka olla helteisen elon eli mätäkuun aikaan. Äiti ja tytär viettivätkin Ahvenanmaalla useita viikkoja, mikä selviää Blendan kirjeestä Jenny Nordgrenille. Kirjoitusaikaan elettiin heinäkuun puoliväliä, mutta päiväyksestä uupuu vuosi. ⁴²⁵ Blendan huomioista päätellen kirje on kuitenkin eron jälkeinen, todennäköisesti vuodelta 1894; silloin se olisi myös luonnollinen jatke Blendan ja Jennyn 1893 ja 1894 vuosilta säilyneelle kirjeenvaihdolle.

Kesäiset matkat ja erityisesti kylpylävisiitit olivat 1800-luvulla varakkaan väen harrastus, joka irrotti arjesta ⁴²⁶. Blenda ja Sigrid olivat Maarianhaminan lomallaan majoittuneet lähelle rantaa ja kylpylää osoitteeseen ”*Kapten Ekbon*”, missä heillä oli

---

⁴¹⁸ Savia 2004a, 47; *Otteita historian 1839–1920* 1999, 32.

⁴¹⁹ Hirn 1977, 35.

⁴²⁰ *Children's fashions, 1860-1912: 1065 costume designs from "La mode illustrée"* 1994, 68-79; Kopisto & Sihvo 1996, 20-22.

⁴²¹ Kopisto & Sihvo 1996, 21.

⁴²² Ollila 2000, 92–96.

⁴²³ Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

⁴²⁴ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB. Ahvenanmaasta kylpyläkaupunkina ks. Remmer 1989.

⁴²⁵ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴²⁶ Ollila 2000, 95.

oma huone sekä jaettu keittiö, mahdollisesti pensionaatista. Huoneesta oli vieläpä näköala rantaan ja esplanadille. Aika lomalla kului tavattoman nopeasti, kuten Blenda kuvaillee. Kaupungissa oli rauhallista ja olo vapaa, aivan kuin jokainen päivä olisi ollut pyhäpäivä. Sigrid ja äiti molemmat viihtyivät ja nauttivat kauniista luonnosta niin, että olisivat kumpikin ilmeisen mieluisasti viipyneet Ahvenanmaalla pidemmän aikaa.⁴²⁷ On ilmeistä, että he viihtyivät merellisessä ilmastossa. Rauhaan mahtui silti myös seuraelämää. Erityisesti Sigrid riemuitsi pääsystä erälle sunnuntaille aiottuun kesäjuhlaan, johon kuului teatteriesitys⁴²⁸. Sosiaalinen kanssakäyminen oli olennainen osa matkailua⁴²⁹. Sigrid oli myös innokas ajamaan Blendan omituisiksi mainitsemalla ajopelillä, jossa kaksi henkilöä saattoi istua vastakkain.⁴³⁰ Se, mikä tämä omituinen kulkuneuvo, oli jää arvoitukseksi.

Lomaillessa pidettiin yhteyttä mantereelle ja päinvastoin sieltä käsin käytiin tervehtimässä lomalla olijoita tai sitten lomiam suunniteltiin tehtäväksi samaan aikaan. Jennyn ja Fritz Arthurin siskojen, Bertha ja Alma Juséliuksen oli määrä saapua Ahvenanmaalle, ehkä vain tavataksaan Blendaa ja Sigridiä, mutta mahdollisesti pidemmäksikin aikaa lomailemaan⁴³¹. Vuoden 1894 syksyllä kuollut Alma Jusélius olisi ehkä sairauden ja lääkärin määräyksen vuoksi saattanut matkustaa kylpylään hoitoon⁴³². Blenda joka tapauksessa odotti heidän näkemistään kovasti ja toivoi, että sisarukset eivät sattuisi tulemaan juuri Tukholmaan suunnitellun visiitin aikana. Kirjeitse Blenda piti Jennyn ohella yhteyttä ainakin Fritz Arthur Juséliukseen, jolle hän oli jo aiemmin kirjoittanut muutaman rivin. Sigridin vanhempien välit olivat kirjeistä päätellen melko hyvät, sillä Blenda totesi kirjoittavansa Fritz Arthurille mielellään useinkin, mikäli se olisi samoin ”Arthurille” mieluisaa.⁴³³

---

⁴²⁷ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴²⁸ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴²⁹ Ollila 2000, 94.

⁴³⁰ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴³¹ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴³² Alman sairastumisesta loppukesästä v. 1894on maininta Gerda Frietschin kirjeessä Jenny Nordgrenille 14.8.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴³³ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 15.7, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

Kesäisin Sigrid olisi mieluiten matkannut isän huvilalle Kuuminaisiin, minne oli jo Tukholmassa asuessaankin kaivannut⁴³⁴. Siellä Sigrid sanojensa mukaan olisi saanut seuraa ankoista ja hanhista, mutta matkustaminen Kuuminaisiin riippui myös äidin kesänviettosuunnitelmista⁴³⁵. Tästä päätelleen Blendan aikomukset määrittivät ilmeisen pitkälti Sigridin elämää ja ehkä se kertoo tyttären ja äidin tiiviistä yhdessäolosta.

Matkustelu ei aina edes vaatinut konkreettista siirtymistä paikasta toiseen, sitä saattoi toteuttaa mielikuvissa ja pelilaudoilla. Sigridillä oli muun muassa värikkäillä ja toiminnallisilla panoramakuvilla elävöitetty maailmanympärimatkaa kuvaava *Jurden Rundt* -kirja (1890)⁴³⁶. Mielikuvitusmatka saattoi kulkea naamiaisjuhlista Italian Venetsiassa, kiinalaiseen lohikäärme-kulkueseen, Intiaan *Nautch*-tanssin pariin ja edelleen Egyptiin lohikäärmettä saalistamaan ja viimein jännittävään Amerikan länteen⁴³⁷. Maailman ympäri saattoi matkata myös kotimaassa valmistetulla pelilaudalla, jolla matkan oli määrä taittua 80 minuutissa⁴³⁸. Euroopan kartalla varustettu ruotsalaisvalmisteininen *Europa rundt med Kung Oscar* -matkapeliä puolestaan mainostettiin kansitekstissä opettavaiseksi seurapeliksi⁴³⁹. Seikkailumatka Suomen saaristoon mahdollistui sen sijaan *Janne Skutnäbbsin kutteri Lunkentuksella*. Tässä pelissä oli värein painettu kartta ja rataosuus, jolla suunnistamiseen peliin oli suunniteltu paperipohjainen kompassitaulu. Lähtöpaikkana pelissä on Ahvenanmaa ja maali Viipurissa.⁴⁴⁰ Ehkä tuotteet ovat sopineet pohjoisen lapsen maailmankuvaa avartamaan, joskin kirjoista tai pelilaudoilta välitynyt kuva on toki stereotyyppinen katsaus maailman kulttuureihin ja ihmisiin. Muiden maanosien ihmisten ja kulttuuripiirteiden tarkastelu lastenkirjan sivuilta on kuitenkin voinut olla porvaristytölle jännittävää ja eksoottistakin katsottavaa 1800-luvun lopulla, jolloin maailmanlaajuinen tiedonvälitys ei missään määrin vastannut nykyistä.

Pelit sopivat niin leikkiin kuin oppimiseen, mutta lapsille ne merkitsevät ehkä ennen kaikkea leikkiä. Useat pelit ja pelivälinetyypit, joilla 1800-luvun lopulla ja yhä edelleen leikitään, ovat olleet käytössä jo vuosisatoja. Erilaiset kuula- ja pallopelit,

---

⁴³⁴ Sigrid Juséliuksen päiväamätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM; Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamling, ÅAB.

⁴³⁵ Sigrid Juséliuksen päiväamätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

⁴³⁶ *Jurden Rundt* panorama. Envall & Kull (firma J. G. Hedbergs Bokhandel). Malmö 1890. SatM. Viite täsmällisiin julkaisutietoihin: Klingberg 2008, 138.

⁴³⁷ Mainitut kuva-aiheet *Jurden Rundt* -kirjasta (ks. edell.).

⁴³⁸ Lautapeli *Jorden runt på 80 minuter* 18299:7, SatM esinekokoelma.

⁴³⁹ Seurapeli *Europa rundt med Kung Oscar* 18299:12, SatM esinekokoelma.

⁴⁴⁰ Seurapeli *Janne Skutnäbbsin matka ja seikkailu Suomen saaristossa kutteri Lunkentuksella* 18299:6, SatM esinekokoelma.

nopat ja monet perinteiset lautapelit, kuten tammi ja shakki ovat olleet suosittuja paljon ennen teollisen lelutuotannon alkua.⁴⁴¹ Sigridin pelikokoelma osoittaa kuitenkin teollisen lelutuotannon omaksuneen perinteisistä peleistä mitä erilaisimpia versioita. Sisätiloissa pelattavia lautapelejä Sigridillä oli useita. Ne ovat pääasiassa tuontituotteita Euroopasta, kuten Saksasta, mutta suurin osa on valmistettu Ruotsissa ja joukossa on myös muutama kotimainen valmiste. Sigridillä oli muun muassa noppapelejä, kirppupeli ja mosaiikkipallopelejä sekä runsas joukko lautapelejä⁴⁴².

Turussa asuessaan myös Sigrid ja hänen isänsä olivat erosta huolimatta yhteydessä toisiinsa. Heidän kerrotaan keskustelleen usein puhelimesta Sigridin asuessa Turussa, missä Fritz Arthur kävi aina kun mahdollista. Vaikka Fritz Arthur oli ilmeisen työteliäs ja liiketoiminnalleen omistautunut mies mainitaan hänen poikkeuksetta keskeyttäneen tärkeätkin työtehtävät Sigridin soittaessa.⁴⁴³ Fritz Arthurilla olikin Porissa ainakin kolme Erickssonin lankapuhelinta⁴⁴⁴. Käytännössä myös Sigridillä on täytynyt olla mahdollisuus puhelimen käyttöön. Sigrid ja F. A. Juséliuksen välisen suhteen kerrotaankin säilyneen lämpimänä erosta huolimatta ja molemminpuoliset vierailut olivat kuin ”juhlahetkiä” sekä heidän käymänsä puhelinkeskustelut pitkiä⁴⁴⁵.

Isä ja tytär pitivät yhteyttä myös kirjeitse Sigridin asuessa sekä Ruotsissa että Turussa. Käsitys tyttären ja isän kirjeenvaihdosta vuosina 1893–1894, kun Blenda ja Sigrid asuivat Tukholmassa, perustuu Blendan mainintoihin Jenny Nordgrenille lähettämässään kirjeissä⁴⁴⁶. Sigridin yhteensä kolmesta Turusta lähettämistä kirjeistä kaksi voidaan ajoittaa tarkalleen päiväyksien perusteella vuodelle 1896⁴⁴⁷. Yhdestä kirjeestä päiväys puuttuu, mutta sen voisi olettaa olleen kirjoitettu kutakuinkin lähellä kahta muuta kirjettä, ainakin mahdollisesti samana vuonna⁴⁴⁸. Kirjepaperi ja käsiala ovat kaikissa samat.

Isälle lähetetyistä kirjeistä välittyy kuvaa Sigridin vapaa-ajan toiminnoista ja toiveista sekä mieltymyksistä, joista olen jo maininnut. Niiden ohella Sigridin käyt-

---

⁴⁴¹ *Homo Ludens – leikkivä ihminen*. 1991, 15–32; Silvander 1999, 99.

⁴⁴² Mosaiikkipallopeli 18299:72, noppapeli *Tärningsspel för ungdom och menige man* 18299:15, kirppupeli *Tiddledy Winks* 18299:75, lautapeleistä esim. *Fish Pond Game* 18299:379 ja viidakkoaiheinen lautapeli 18299:5, SatM esinekokoelma.

⁴⁴³ Nordling-Nortamo 1941, 88.

⁴⁴⁴ Fritz Arthur Juséliuksen kodin puhelimet 18299:352–354, SatM esinekokoelma.

⁴⁴⁵ Nordling-Nortamo 1941, 88.

⁴⁴⁶ Blenda Juséliuksen kirje Jenny Nordgrenille 17.3.1894, samlingen Jenny Nordgren, handskriftssamlingen, ÅAB.

⁴⁴⁷ Valokopiot Sigrid Juséliuksen kirjeistä F. A. Juséliukselle 16.9.1896 ja 27.9.1896, saatu Tapani Mauraselta.

⁴⁴⁸ Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

tämät ilmaisut antavat ymmärtää, että isän ja tyttären välit olivat lämpimät. Sigridin ilmaisussa voi havaita ajan lasta koskevien ihanteiden vaikutuksen. 1800-luvun sivistyneistön keskuudessa myös lasten oli opeteltava kirjeenvaihtoon liittyvät lainalaisuudet, kuten kunnioittavat puhuttelutavat ja kohteliaisuus ilmaisussa ⁴⁴⁹. Kiitollisuus ja kunnioitus vanhempia kohtaan oli Sigrid osoittaakin usein kiitollisuutta isälleen ja puhuttelee tätä ystävällisin ja kohteliaisin sanoin. Erityisen kiitollinen Sigrid oli saamistaan lahjoista ja isän lupauksesta laitattaa hänelle uusi leikkikamari. Kirjeensä Sigrid päättää poikkeuksetta sydämellisin terveisin suukkojen kera. Allekirjoittanut on aina ”isän oma Sigrid Maria” (*Pappas* tai *Pappas egen Sigrid Maria*). ⁴⁵⁰ On ilmeistä, että Sigrid halusi kuulumistensa kertomisen lomassa osoittaa isälleen lämpöä ja rakkautta, ja niin tehdessään tytär vaikuttaa varsin vilpittömältä. Viittaukset isältä saatuihin lahjoihin osoittavat puolestaan tunteiden olleen molemminpuolisia. Perustuen Sigridin ja Fritz Arthurin väliseen kirjeenvaihtoon sekä puhelukeskusteluihin ja vierailuihin voi päätellä, että he ylläpitivät keskinäistä sidettään erosta huolimatta. Juuri kirjeet ja puhelut saattoivat olla tärkeässä roolissa isän ja tyttären välisen yhteydenpidon kannalta. Ainakin on todennäköistä, että ne olivat matkustamista vaivattomampia tapoja pitää yhteyttä. Yhteydenpito on osoitus yhteisöllisistä tavoista, mutta myös toisistaan erillään asuvan lapsen ja vanhemman välisestä lämpimästä suhteesta 1800-luvun lopulla poikkeuksellisessa avioeroperheessä.

5.4. Menettämisen pelko

Kai Häggman on huomionnut, että kuoleman, terveydenhoidon ja sairastamisen vaikutus suomalaisen sivistyneistön elämään 1800-luvulla oli ratkaiseva ja elämäntapoja määrittävä ⁴⁵¹. Terveys oli kaikkia koskettava puheenaihe 1800-luvun yhteiskunnassa ja sairaus kohtasi usein säätyläisperheitäkin, vaikka herkemmin se kosketti yhteiskunnan vähäosaisempia. Hyvät elintavat edistivät terveyttä ja toisaalta terveenä pysyminen oli merkki muille ihmisille hyvistä elintavoista ja mahdollisuudesta huolehtia hyvinvoinnistaan. 1800-luvun sivistyneistön keskuudessa sairautta hoidettiin usein taudinkuvasta riippumatta samoilla toimenpiteillä, joita tyypillisesti olivat muun muassa lepo ja oikea ruo-

⁴⁴⁹ Ollila 1998, 29.

⁴⁵⁰ Valokopiot Sigrid Juséliuksen kirjeistä F. A. Juséliukselle 16.9.1896 ja 27.9.1896, saatu Tapani Mauraselta; Sigrid Juséliuksen päiväamäton kirje F. A. Juséliukselle, SatM.

⁴⁵¹ Häggman 1994, 72.

kavalio. Lisäksi raittiissa ulkoilmassa oleskelun uskottiin edistävän toipumista. Huomio parantamisessa kiinnittyi potilaan voimien takaisin saamiseen.⁴⁵² Varakkaimmalla väestöllä oli mahdollisuus hyvin intensiiviseenkin hoitoon sitä varten perustetuissa parantoloissa. Esimerkiksi tuberkuloosiin sairastuneita varten alettiin 1800-luvun lopulla perustaa parantoloita, joissa hoidot niin ikään perustuivat ajalle tyypilliseen tapaan ravitsemukseen, terveinä pidettyihin elämäntapoihin ja ilmastoon. Suomessa keuhkotautipotilaat saivat parantolahoitoa kuitenkin vasta vuodesta 1903 alkaen.⁴⁵³ Varsinaisen parantamisen ohella hoitoja käytettiin myös ennaltaehkäisemään sairautta. Häggman on todennut 1800-luvun sivistyneistöperheen kirjeenvaihdon pohjalta, että säätyläisten terveydenhoitoa korostavia elämäntapoja pidettiin taudeilta suojaavina toimintoina. Silti ihmiset elivät alituisessa kuoleman ja sairauden pelossa. Toisinaan toipumisen pitkittyminen ja kotoa pois vieneet hoidot saattoivat olla ikävyyttäviä ja turhauttavia, etenkin, jos potilaalle itselleen ei kerrottu sairauden vakavuudesta.⁴⁵⁴

Sigrid, jonka kuvaillaan olleen ”syntymästä saakka heikko ja kivulloinen lapsi”, oli ilmeisesti jo yksivuotiaana sairastanut pitkään kuumetautia ja mahdollisesti tuberkuloosia, josta hän perheen helpotukseksi oli vähitellen toipunut⁴⁵⁵. Tuberkuloosi oli 1800-luvulla pelätty sairaus ja kulkutautiepidemiat sekä keuhkotaudit todennäköisiä ennenaikaisen kuoleman syytä lapsilla sekä aikuisilla, riippumatta henkilön sosiaalista-loudellisesta asemasta⁴⁵⁶. Sigridinkin sairastama tuberkuloosi on krooninen tauti, jonka ensitartunta tavallisimmin saadaan lapsuudessa hengitysteiden tai infektoituneen maidon kautta. Ensitartunnasta elimistöön mahdollisesti jääneet tuberkuloosibakteerit saattoivat huonontuneen yleiskunnan tai muun sairauden myötä aktivoitua ja aiheuttaa varsinaisen keuhkotuberkuloosin. Tyypillisin oire olisi ollut voimakas yskä, mutta lievinä taudinkuvaan saattoi liittyä myös väsymystä, ruokahaluttomuutta ja kuumeilua. Viitteellisen tiedon mukaan 1800-luvun lopulla alle puolet tartunnan saaneista kuoli viiden vuoden sisällä.⁴⁵⁷ Sigridin kohdalla mahdollisesti jo lapsuudessa saatu ensitartunta on siis voinut oireilla lievänä koko hänen elinaikansa, mikä osaltaan voisi selittää tytön sairaalloista ja heikkoa olemusta.

---

⁴⁵² Häggman 1994, 70–79; Ollila 1998, 208–221; Ollila 2000, 86–98.

⁴⁵³ Vuorinen 2002, 175.

⁴⁵⁴ Häggman 1994, 70–79; Ollila 1998, 208–221; Ollila 2000, 86–98.

⁴⁵⁵ Nordling-Nortamo 1941, 85.

⁴⁵⁶ Häggman 1994, 73–75; Ollila 2000, 92; Vuorinen 2002, 178.

⁴⁵⁷ Vuorinen 2002, 169.

Sairastumista saattoi seurata pitkä toipilasaika, jolloin ajankulku hidastui ja, kuten Anne Ollila on kuvannut, tuntui jopa pysähtyvän⁴⁵⁸. Jos Sigrid todella sairasteli paljon jo pienestä pitäen, saattoi hän toipilaana ollessaan joutua viettämään pitkiäkin aikoja sisätiloissa ja levossa, riippuen hänen voinnistaan. Huolimatta ilmakylypyjen suosista hoitona toipilas tuskin olisi voinut tai saanut ulkona ollessaan osallistua täyspajaisesti terveiden lasten pihaleikkeihin. Ehkä juuri tällöin lastenkammarin miniatyyrimaailma esineineen tarjosi Sigridille välineet elämyksiin, joista hän muuten olisi jäänyt paitsi, mielikuvitusmaailman ja mahdollisuuden irtautua todellisuudesta.

Sigridin pitkäaikainen sairastelu ja ensimmäisen tyttären menetys ovat arvaten olleet raskaita hetkiä vanhemmille. Menettämisen pelko saattoi lisätä vanhempien tuntemaa huolta ja pelkoa sairautta sekä kuolemaa kohtaan, mutta myös kiinnostusta lääketieteeseen. Yhteiskunnan mielenkiinto medikalisaatiota ja nimenomaan ruumiillisen terveyden ylläpitoon sielun hyvinvoinnin ohella kasvoi maallistumisen ja tieteen kehityksen myötä. Uudet opit ja tiedot ihmisruumiista, sairauksista ja niiden hoidosta saavuttivat ensin juuri sivistyneistön.⁴⁵⁹ Fritz Arthur, joka oli molempien tyttäriensä kuoleman lisäksi kokenut useita menetyksiä elämässään ja monesti vielä ennenaikaisia, oli ilmeisen kiinnostunut lääketieteellisestä kehityksestä ja sen tukemisesta. Juséliuksen Porin kodin kirjahyllystä voikin löytää viitteitä lääketieteellisestä kiinnostuksesta tämän porvariskodin piirissä. Listalla on useita terveyteen ja kauneudenhoitoon liittyviä teoksia, joskin suurin osa niistä on julkaistu Sigridin kuoleman jälkeen, on seassa myös hänen elinaikaisia teoksia, kuten Wilh (Wilhelm) Uhrströmin *Hemlakaren* (1886)⁴⁶⁰.

Kiinnostus tai kasvanut tietämys sairauksista ja niiden hoidosta eivät kuitenkaan säästäneet Blenda ja Fritz Arthur Juséliusta osaltaan. Sigrid sairastui Turussa ilmeisesti vuosien 1897–1898 taitteessa tuhkarokkoon, mistä seurasi useita jälkitauteja. Tämän seurauksena Fritz Arthur Jusélius muutti Turkuun ollakseen tytärtään lähellä.⁴⁶¹ Sigridin isä oli majoittunut hotelliin, mutta hänen kerrotaan olleen tiiviisti tyttärensä seurana yhteensä viisi kuukautta, koko sairastelun keston.⁴⁶² Kuoleman odottaminen, kuolevan kanssa valvominen oli tavallista ajan oloissa. Sen tarkoituksena oli tukea kuolevaa tai sairastunutta, helpottaa mahdollisesti viimeistä taistelua tässä maailmassa.⁴⁶³

---

⁴⁵⁸ Ollila 2000, 87.

⁴⁵⁹ Ollila 1998, 207; Ollila 2000, 123–128.

⁴⁶⁰ Luettelo Sigrid Juséliuksen Säätiön Satakunnan Museolle lahjoittamista F. A. Juséliuksen Porin kodin irtaimistoon kuuluneista kirjoista, 5.10.1976. Saatu katsottavaksi SatM:n amanuenssilta.

⁴⁶¹ Nordling-Nortamo 1941, 88–89.

⁴⁶² Nordling-Nortamo 1941, 88–89.

⁴⁶³ Aaltonen 1992, 14–15; Häggman 1994, 81.

Käsitysten mukaan varsinainen sairaiden hoito ja huolenpito olivat kuitenkin 1800-luvulla pääasiassa naisten tehtäviä⁴⁶⁴. Merkille pantavaa tässä suhteessa on, että Fritz Arthur Juséliuksen muistikirjoituksessa hänen mainitaan lohduttaneen tyttärtään ja nimenomaan osallistuneen sairaanhoitoon⁴⁶⁵. Toisaalta Fritz Arthurin oman isän, Carl Fredrik Juséliuksen kerrotaan myös 1850-luvulla ottaneen osaa lastenhoitoon⁴⁶⁶. Näin ollen Sigridin isä oli ehkä jo lapsuudessaan tottunut sairaan- tai lapsenhoidon käytänteisiin, jos ei ihan käytännössä, niin ehkä ainakin viereltä seuraten.

Sigridin sairastamaa tuhkarokkoa seurasi useita jälkitauteja, joista viimeinen, keuhkotuberkuloosi osoittautui kohtalokkaaksi. Kyseessä voi olla mainittu mahdollinen lapsuudessa saatu tartunta, joka sairauden heikentämänä on puhjennut varsinaisena keuhkotuberkuloosina. Pitkäaikainen sairastelu vei lopulta Sigridin voimat ja hän kuoli 11 vuoden iässä nimipäivänään vuonna 1898 Turun kodissaan.⁴⁶⁷ Vielä 1800-luvulla kuoleman odottaminen tai sitä vastaan kamppailu kodin piirissä oli tavanomaista⁴⁶⁸. Kerrotun mukaan Fritz Arthur Jusélius ei kuitenkaan onnettoman sattuman vuoksi ollut paikalla isäänsä odottaneen tyttären kuolinhetkellä, mistä Fritz Arthur tunsu syyllisyyttä lopun elämäänsä⁴⁶⁹. Tämä saattoi osaltaan vaikuttaa isän määrätietoisuuteen suhteessa Sigridin kuolemaa seuranneisiin hankkeisiinsa, mausoleumin rakennuttamiseen ja säätiön perustamiseen tyttären muiston säilyttämiseksi.

Juséliuksen perhe ei suinkaan ollut lähipiirin ainoa lapsen tai lapsia menettänyt perhe. Muun muassa Fritz Arthur Juséliuksen Turussa asuneelle siskolle, Anna Juséliukselle ja hänen puolisolleen August Artur Juséliukselle oli syntynyt kolme tyttärtä vuosina 1889, 1891 ja 1897. Ensimmäinen lapsi Margit kuoli jo seuraavana vuonna syntymästään ja kolmas lapsi Karin Harriet 10 vuoden iässä. Ainoastaan toinen tytär, Margit hänkin, sai elää aikuisikään saakka.⁴⁷⁰ Perheen kohdalla huomataan myös tapa antaa syntyneelle lapselle aiemmin menehtyneen sisaren nimi, mikä liittyyneen ajatukseen jatkuvuudesta.

Lapsikuolleisuus Suomessa oli vielä 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla korkea, vaikka vuosisadan loppua kohti yleisen elintason, hygienian ja terveydenhuollon sekä lastenhoidon ja ravitsemuksen koheneminen laskivat erityisesti yleistä

---

⁴⁶⁴ Ollila 1998, 208; Häggman 1994, 71.

⁴⁶⁵ Nordling-Nortamo 1941, 89.

⁴⁶⁶ Norrmén 1941, 156.

⁴⁶⁷ Nordling-Nortamo 1941, 88–89.

⁴⁶⁸ Häggman 1994, 81.

⁴⁶⁹ Nordling-Nortamo 1941, 89–91.

⁴⁷⁰ August J-S 1896, 17; Wilskman 1918, 106–107.

imeväiskuolleisuutta (0-4-vuotiaat) ⁴⁷¹. Toisaalta yleinen kuolleisuus oli 1800-luvun lopulla alhaisin 10–14-vuotiaiden lasten keskuudessa, joten tässä suhteessa Sigridin ikäisen lapsen kuolema oli yhä epätodennäköisempää kuin aiemmin. Tämä kehitys on saattanut vaikuttaa siihen, miten vanhemmat yleensä suhtautuivat lapsen ennenaikaiseen kuolemaan. ⁴⁷² 1800-luvun aikana terveyden- ja sairaudenhoito kehittyivät harppauksin, erityisesti rokotteiden, parantuneen hygienian ja ravitsemuksen sekä antibioottien keksimisen myötä. Voimakas tieteellistekninen kehitys 1800-luvun lopulta alkaen löysi yhä uusia keinoja aiemmin tappavien tautien ehkäisyyn ja hoitoon. ⁴⁷³

On hyvä tiedostaa, että vielä 1800-luvun lopulla useissa perheissä koettiin Juséliusten perheen tavoin sama murheellinen kohtalo; ennenaikainen läheisen menetys. Maailmankatsomukseen liittyi pitkään vielä 1800-luvulla usko elämän ennalta määrättyyn kulkuun ja kohtaloon, mikä vaikutti siihen, miten kuolemaan suhtauduttiin. Kuolemaa ei koettu sattumana. Kristillisen tavan mukaan lapsen kuolema otettiin vastaan, kuten muidenkin kohdalla, Jumalan tahtona. Menetyksen aiheuttama suru kohdattiin yhdessä läheisten lohdutuksen ja tuen avulla. Myös vakaa usko kuolemanjälkeiseen elämään ja iankaikkisuuteen helpottivat kuoleman edessä. ⁴⁷⁴ Muistot menetetyistä jäivät kuitenkin jälkeen ja elivät edelleen Sigridinkin vanhempien teoissa ja mietteissä.

5.5. Muistot ja usko jälleennäkemiseen

Kuolema on merkinnyt ihmisen siirtymistä suvun vainajien joukkoon keskeisinä pidettyjen hyvästelyrituaalien saattamana ja suremiseen liittyy yhteisön keskinäisiä jaettuja tapoja. Koska vainajan arveltiin olevan läsnä vielä kuoleman hetken jälkeenkin, oli ruumiin luona tapana valvoa ainakin ensimmäinen vuorokausi kuolinhetkestä. Tätä tapaa, johon kuului vainajan muistelu ja kynttilöiden polttaminen, kutsuttiin sananmukaisesti ruumiinvalvojisiksi. Ruumiin säilytykseen saattoi taloissa olla siihen tarkoitettu usein talon kellarissa sijaitseva huone, jossa kotona kuollut vainaja odotti hautaustaan. Jos vainaja oli kuollut tarttuvaan tautiin, oli hänet vietävä kaupungin ruumishuoneelle.

---

⁴⁷¹ Häggman 1994, 72–73; Koskinen & Martelin 1994, 156–160 ja 192; Saarinen 1972, 470; Tuohela 1997, 215–216; Utrio 1994, 241–242.

⁴⁷² Koskinen & Martelin 1994, Kuvio 5.3 sivulla 156; Tuohela 1997, 215–218.

⁴⁷³ Vuorinen 2002, 57–67.

⁴⁷⁴ Ollila 2000, 99; Häggman 1994, 80–86; Koskinen & Martelin 1994, 192.

⁴⁷⁵ Anne Ollila on kuvannut kuolemaa maallisen ajan pysäyttäjänä, sen kohdatessaan 1800-luvun ihminen tukeutui Jumalaan ja vankkaan yhteisöllisyyteen. Perhe ja perheyhteisöt olivat sekä sosiaalinen että taloudellinen tukiverkosto ja vaikeina aikoina yhteisöllisyys korostui entisestään. Uskonto sen sijaan tarjosi erityisesti henkisen resurssin menetyksen käsittelyyn. ⁴⁷⁶ Yksinäiselle uskonto oli usein ainoa tuki ja lohtu, mutta se auttoi myös kestämaan kohdalle osuneet onnettomuudet, kuten läheisen sairastumisen tai kuoleman. Erityisesti kuoleman edessä helpotusta toi ajatus siitä, että menetetty läheinen kuollessaan vapautui maallisista velvollisuuksistaan sekä vaivoistaan ja oli siten iankaikkisen elämän saavuttaneena onnellisempi kuin eläessään. ⁴⁷⁷

Muutamia porilaisten, mukaan lukien Juséliuksen ja Moliisin suvun jäsenten 1850–1920 välisenä aikana lähettämiä ja vastaanottamia hautajaiskutsuja tarkastellessa tein joitain havaintoja, joiden pohjalta nostan esille viitteitä tutkimuskohteena olevan perheen mahdollisista hautaustavoista. Tapoihin kuului lähettää edesmenneen ihmisen läheisille ja tuttaville kuolinilmoituskortit tai hautajaiskutsut ⁴⁷⁸. Tarkastelemani kutsut ovat painettuja tai käsin kirjoitettuja ja vailla suurempia koristeluita tai yksityiskohtia. Valkoista paperia kehystää usein musta reuna. ⁴⁷⁹ Vainajaa saatettiin puolestaan muistaa lyhyellä surukäynnillä tai surutaloon jätettävällä käyntikortilla, jonka oikea yläkulma taitettiin ja vasempaan alakulmaan kirjoitettiin p.c. (*pour condoléance*) ⁴⁸⁰. Useassa tarkastelemassani kutsussa saattajille ilmoitettiin yhteisestä kokoontumisesta esimerkiksi edesmenneen kotiin. Fritz Arthur Juséliuksen äidin hautajaisiin lähetetyssä kutsussa vainajan lapset esittivät saattajille kokoontumiskutsun Yrjönkadun asuntoon n:o 13, vainajan kotiin eli surutaloon. Saman asunnon pihapiirin kokoonnuttiin myös Fritz Arthurin Alma-siskon hautajaisaattoa varten vuonna 1894. Joissain kutsuissa ilmoitettiin, yleensä alareunaan käsin kirjoitettuna, kokoontumista seuraavan surukulkuun lähtöpaikka. ⁴⁸¹

Ajoittain vainaja, joka hautajaispäivän koittaessa saatettiin laulaa ulos surutalosta, asetettiin avoimessa, kukkasilla, esimerkiksi tuonenkieloilla ja unelmilla ko-

---

⁴⁷⁵ Pehkonen 2008, 15.

⁴⁷⁶ Ollila 1998, 112–113; Ollila 2000, 98–101, 107–108.

⁴⁷⁷ Ollila 1998, 147–162; Ollila 2000, 98–105.

⁴⁷⁸ Pehkonen 2008, 16.

⁴⁷⁹ Hautajaiskutsut, 1870–1879; 1880–1889; 1890–1899, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

⁴⁸⁰ Pehkonen 2008, 16.

⁴⁸¹ Esim. Kutsut Arvid Nordgrenin Karl Johan Nordgrenin hautajaisiin v. 1884, kutsu Sofia Charlotta Gröneqvistin hautajaisiin v. 1887, kutsu Amalia Lowisa Juséliuksen hautajaisiin v. 1888, hautajaiskutsut 1880–1889; kutsu Alma Augusta Juséliuksen hautajaisiin v. 1894, hautajaiskutsut 1890–1899, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

ristellussa arkussa surutalon pihalle.⁴⁸² Sigridin hautajaissaatto ja arkkua oli ehkä koristanut tytön lempikukaksi mainittu krysanteemi tai päivänkakkara⁴⁸³. Surutalosta tai hautajaiskutsuun ilmoitetusta muusta paikasta hautajaissaatto, jota vastaan tulijat kunnioittivat pysähtymällä, saattoi aloittaa kulkunsa kuusilla koristellun kotiportin tai vastaavan läpi kirkkoa ja kappelia kohti. Musta väri toistui mahdollisesti arkun verhoilussa ja ruumisvaunuja vetävien hevosten loimissa. Lapsilla arkku saattoi olla myös valkoinen. Matkan päätteeksi saattoväki kokoontui surutaloon, jossa oli tarjoilu vieraille.⁴⁸⁴ On mahdollista ja jopa todennäköistä, että Sigridin hautajaispäivä sisälsi samoja piirteitä. Surutalo, joka jälleen saattoi olla samainen Yrjönkadun varrella sijainnut Sigridinkin lapsuudenkoti, oli asunto n:o 13. Ehkä sieltä surusaattue lähti kuljettamaan Sigridiä tämän viimeiselle matkalle kohti Porin uutta hautausmaata. Blenda ja Fritz Arthur Juséliuksen ensimmäinen tytär oli kuljetettu haudattavaksi hevossaattueessa, josta ilmoitettiin hautajaiskutsussa erikseen (”Med ekipage”)⁴⁸⁵. Voihan siis olla, että myös Sigridin kohdalla juuri hevossaattue oli käytössä.

Kuolleita ja heidän omaisiaan muistettiin muistokirjoituksin ja seppelein, niin myös Juseliusten perheessä. Sigridin hautajaisiin tuodut tytön muistoa kunnioittavat seppelenuhat, jotka on koottu muistotauluiksi kertovat aikalaisten maailmankatsomuksesta ja suhteesta kuolemaan. Kullatuin puukehyksin koristetuissa tauluissa, joihin on lasin alle aseteltu seppelenuhoja kirjoituksineen, toistuvat Sigridin nimi ja elinaika, yleensä allekirjoittaneen viimeiset tervehdykset vainajalle sekä muistaneiden henkilöiden nimet. Valkoisten mustilla reunuksilla koristettujen kangasnauhojen tekstit kertovat tavasta toivottaa vainaja haudanlepoon runoilla ja tervehdyksillä.⁴⁸⁶ Ilmaiset kuolematomuudesta sekä usko jälleennäkemiseen tuon puoleisessa ovat hallitsevia viitteitä uskosta kuoleman jälkeiseen elämään. Toisaalta menetetty olisi vielä mieluusti pidetty lähellä: ”Gerna vi dig välat äga, Bland oss kvar ännu en tid; Dok vi önska ej tillbaka,

---

⁴⁸² Pehkonen 2008, 16, 18.

⁴⁸³ Okkonen 1941, 239, 324. Josef Stenbäck on maininnut Sigrid Juséliuksen sarkofagin suunnitteluun liittyen Fritz Arthur Juséliuksen toiveen koristaa sarkofagi krysanteemi-aiheella. Kirjoittaessaan asiasta sarkofagin suunnittelijalle Stenbäck lausuu: ”Prestkragen” var hans flickas älskningblomma.” (Okkonen 1941, 239). Se, oliko Sigridin lempikukka päivänkakkara vai krysanteemi, joka kukinnoltaan voi muistuttaa päivänkakkaraa, ei ole varmaa, mutta päivänkakkaraan (*prestkragen*) viittaaminen lainausmerkeissä ehkä kertoo jotain.

⁴⁸⁴ Pehkonen 2008, 16, 18.

⁴⁸⁵ Kutsu Thyra Juséliuksen hautajaisiin v. 1884, hautajaiskutsut 1880–1889, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

⁴⁸⁶ Muistotaulut Sigrid Juséliuksen hautajaisiin tuoduista seppelenuhoista 18299:470–477, SatM esinekokoelma.

Hvad vår fader tagit har”⁴⁸⁷ ja kuitenkin tapahtuneen tarkoituksenmukaisuuteen ja ennalta määrättyyn merkitykseen uskottiin vankasti. Myös Sigridin leikkiverit muistivat ystävänsä, kuten seppelenuhan teksti ”Sof i ro!” allekirjoituksella ”Från lekkamrater Thyra och Harry” kertoo⁴⁸⁸. Sekä Sigridin äiti että isä muistivat tytärtään hellin ja kaipaavin sanoin. Seppelenuhassa isä kiitti ikävöiden kilttiä Sigridiään: ”Åt pappas snälla Sigrid. En gärd af saknad. Sigrid Maria Juselius. Tack för den trofasta kärlek du skänkt din pappa.”⁴⁸⁹

Kiitollisena rakkaudesta ja osoituksena kaipauksestaan Fritz Arthur Jusélius ei jättänyt tyttärensä muistoa seppelenuhojen varaan. Tyttärensä kuoltua isä alkoi välittömästi suunnitella Sigridille hautamuistomerkkiä, joka samalla olisi viimeinen leposija Fritz Arthurille itselleen sekä hänen läheisilleen. Sigrid Juséliuksen tai kuten myöhemmin yhä useammin sanottiin, Juséliuksen mausoleumin kohoaminen Porin hautausmaalle eteni arkkitehti Josef Stenbäckin (1854–1929) suunnitelmien pohjalta ja rakentaminen käynnistyi toden teolla vuoden 1899 alussa. Mausoleumin kappelin kuvaatteita suunnittelemaan ja toteuttamaan valittiin myöhemmin suomalaistaiteilijat Akseli Gallen-Kallela (alk. Axel Gallén, 1865–1931) sekä Pekka Halonen (1865–1933). Varsinainen maalaustyö aloitettiin kuitenkin vuonna 1901 ja suoritettiin pääosin vuosina 1902–1903.⁴⁹⁰ Stenbäckin esittämä näkemys muistomerkin kuva-aiheista Akseli Gallen-Kallelalle 19. joulukuuta 1899 lähettämässään kirjeessä kertoo osaltaan mausoleumin symbolisesta merkityksestä. Freskojen aiheeksi Stenbäck oli ajatellut ”kuoleman voittoa ruumiin yli” ja lasimaalauksien teemaksi ”hengen voittoa kuoleman yli”.⁴⁹¹ Samassa kirjeessä Stenbäck mainitsi Fritz Arthur Juséliuksen tilanneen Tukholmasta lasimaalauksen, joka kuvasi Sigridin vastaanottamista taivaaseen. Isän toiveena oli ollut Sigridin kuvaaminen tavalla tai toisella maalausaiheissa. Tästä teoksesta Stenbäck käytti kuvaillessaan sanaa apoteoosi, jumalaksi korotettu, eikä se vaikuttanut tyydyttävän arkkitehdin taiteellista silmää sievyydestään huolimatta.⁴⁹²

Samana mieltä kuva-aiheiden toteutuksesta oli Akseli Gallen-Kallela vastatessaan Stenbäckin lähettämään kirjeeseen. Gallen-Kallelan mielestä aiheet olivat ”niin yleivät, että sydäntä viiltää niistä haaveilla”. Gallen-Kallela oli jo ehtinyt ajatella aihe maailmaa erityisesti tyttärensä Marjatan kuoltua vuonna 1885 ja oli suunnitellut toteut-

⁴⁸⁷ Muistotaulu 18299:471, SatM esinekokoelma.

⁴⁸⁸ Muistotaulu 18299:476, SatM esinekokoelma

⁴⁸⁹ Muistotaulu 18299:477, SatM esinekokoelma.

⁴⁹⁰ Okkonen 1941, 240, passim.

⁴⁹¹ Okkonen 1941, 224.

⁴⁹² Okkonen 1941, 225.

tavansa tämän memoriaalikuvan lasimaalauksessa.⁴⁹³ Kiinnostavaa onkin, että Akseli Gallen-Kallela sekä F. A. Jusélius, joiden välillä esiintyi mausoleumin suhteen erimielisyyksiä sekä taiteellisen näkemyksen että taloudellisen puolen osalta, jakoivat lapsen menettämiseen kytkeytyvän kohtalon⁴⁹⁴. Tavallaan mausoleumin koristaminen olikin sekä rakennuttajalle että taiteilijalle merkittävä ponnistus niin rahallisesti kuin henkisesti.

Sigridin varsinaista hautausta koskevat tiedot jäivät yrityksistäni huolimatta melko vaillinaisiksi. Sigrid oli kuollut sunnuntaina 19. kesäkuuta ja kuolinilmoitus lehteen oli laitettu keskiviikolle 22. kesäkuuta 1898. Sigridin hautajaisia vietettiin mahdollisesti jo saman viikon lopulla. Nopea hautaaminen lienee ollut melko tavallista ja todennäköisesti käytännön syistä, kuten ruumiin säilytykseen liittyvien seikkojen puolesta, suotavaa. Muun muassa Alma Augusta Juséliuksen (k. 18.9.1894) sisarukset olivat järjestäneet siskonsa hautajaiset viikon sisällä Alman kuolemasta, 24. syyskuuta 1894⁴⁹⁵. Jenny Nordgren puolestaan piti 25.10.1894 kuolleelle miehelleen hautausoitomituksen viiden päivän kuluttua kuolemasta⁴⁹⁶. Myös Sigridin hautajaiset saatiin pitää hyvinkin lyhyen ajan kuluttua kuolemasta. Vainajalle rakennettavan hautakappelin rakennustyöt kuitenkin alkoivat vasta vuodenvaihteessa 1898–1899 ja itse kappeli kokonaisuutena valmistui myöhemmin muutaman vuoden kuluttua Sigridin kuolemasta vuonna 1903⁴⁹⁷. Varsinainen Sigridille suunniteltu sarkofagi valmistui sekin vasta Fritz Arthur Juséliuksen kuoleman jälkeen, niin myöhään kuin vuonna 1933⁴⁹⁸. Näin ollen tyttären ruumista on täytynyt säilyttää väliaikaisesti muualla.

Äkkiseltään voisi ajatella talvihaudan mahdollisuutta. Ennen 1800-luvun puoliväliä ja parempia haudankaivuun työkaluja hautaus olisi saattanut talviaikaan viivästyä, sillä hautojen kaivamista talvikautena vaikeutti maan jäätyminen. Tällöin vainajalle suoritettiin niin kutsuttu talvihautaus, mikä merkitsi vainajan siirtämistä usein hautausmaan laidalle sijainneeseen piharakennukseen ennen lopullista hautausta.⁴⁹⁹ Tilapäiset talvihaudat oli kuitenkin kielletty vuoden 1879 terveydenhoitoasetuksella, joten

---

⁴⁹³ Okkonen 1941, 227.

⁴⁹⁴ Okkonen 1941, 228–232, passim.

⁴⁹⁵ Kutsut Alma Augusta Juséliuksen hautajaisiin v. 1894, hautajaiskutsut 1890–1899, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

⁴⁹⁶ Kutsu Karl Anders Nordgrenin hautajaisiin v. 1894, hautajaiskutsut 1890–1899, kutsukorttikokoelma, SatM kuva-arkisto.

⁴⁹⁷ Okkonen 1941, 200, 240, passim.

⁴⁹⁸ Okkonen 1941, 324.

⁴⁹⁹ Gardberg 2003, 54–56.

Sigridin ruumista ei käytännössä ole voitu säilyttää sellaisessa ⁵⁰⁰. Sigridin tapauksessa ruumiin säilymiseksi oli käytetty palsamointimenetelmää. Tapahtuneesta ei ole dokumentaarista näyttöä, mutta kirjeessään Akseli Gallen-Kallelalle joulukuussa 1899 Josef Stenbäck kirjoitti seuraavaa: ”Kappeli rakennetaan kauppias Jusélius’en tyttären, Sigrid Marian, muistoksi. Hän oli isänsä ainoa lapsi ja kuoli toissa kesänä. Ruumis on balsamoitu ja tulee, marmoriarkkkuun laskettuna, säilytettäväksi kappelin keskustassa. Sen ohessa tulee kappeli käytettäväksi Jusélius’en suvun perhehautana, omistajan vasta annettavien määräyksien mukaan.” ⁵⁰¹ Palsamoitua ruumista on voitu säilyttää ruumishuoneella, mikäli sellaiseen on ollut mahdollisuus.

Ruumiin säilytykseen liittyen kiinnostava seikka esiintyy *Apollo* -postikorttilehdessä vuodelta 1998 ⁵⁰². Lehteen laaditussa Juséliuksen mausoleumin synthyistoriaa lyhyesti käsittelevässä artikkelissa on kuvituksena postikortti, johon niinkään mausoleumi ympäristöineen on kuvattu. Kuvatekstin mukaan kortin, jonka postileima on päivätty 8.7.1905 (8.VII.05), alareunassa on lähettäjän kuvaus Juséliuksen Mausoleumista: ”Tämä hautakammio ei ole vielä valmis. Vieressä olevassa rakennuksessa, josta osa kattoa on tässä näkyvässä, säilytetään tytön ruumis” ⁵⁰³. Lähdearvonsa puolesta postikortin teksti on toki epävarma. Se on kuitenkin kiinnostava yksityiskohta, joka osoittaa Sigrid Juséliuksen kuoleman tai pikemmin mausoleumin rakennuttamisen herättämän mielenkiinnon jo 1900-luvun alussa ja toisaalta yhä jutun kirjoitushetkellä saman vuosisadan lopulla.

Fritz Arthur Jusélius ei tyytynyt ainoastaan muistomerkkiin ja hautakappeliin, vaan testamenttasi omaisuutensa Sigrid Juséliuksen nimeä kantavan säätiön perustamista ja toimintaa varten. Säätiön tarkoitus lääketieteellisen tutkimuksen edistämiseksi kertoo omalta osaltaan Fritz Arthur Juséliuksen kiinnostuksista ja ehkä Sigridin kuoleman myötä vahvistuneesta halusta auttaa terveydenhuollon ja sairauksien parantamisen kehittämisen tarpeesta. ⁵⁰⁴ Lisäksi isä säilytti, kuten tiedämme, Sigridille Porin kotiinsa laitattujen lastenhuoneen esineitä ja sisustusta myöten.

Merkit isän surusta eivät todella jääneet huomaamatta. Seppelenuhaan painettu teksti sen sijaan on ainoa kohtaamani konkreettinen jälki Blenda-äidin surusta:

---

⁵⁰⁰ Gardberg 2003, 56.

⁵⁰¹ Okkonen 1941, 224.

⁵⁰² Honkanen, Jouko: Juséliuksen mausoleumi. *Apollo*1/1998, s. 20–21.

⁵⁰³ Honkanen, Jouko: Juséliuksen mausoleumi. *Apollo* 1/1998, s. 20–21.

⁵⁰⁴ F.A. *Juselius: Muistokirjoitus*. 1941.

”Slumra ljuft i grafvens tysta gömma, sin hjärtevän ej mamma här kan glömma.”⁵⁰⁵
Äiti muisti tytärtään rakkaana ”sydänystävänä”, jota hän ei koskaan unohtaisi. Blendan seppelenauhan kanssa muistotauluun on tallennettu myös runo:

”Invid sitt kärleksvarma hjärta
Han fäster ros vid ros i salighet;
Der blomstra de i sällhet utan smärta
I alla evigheters-evighet.”⁵⁰⁶

Äiti saatteli tyttärensä ikuisuuteen, missä kukat kukkivat autuudessa ilman tuskaa. Ajatus kuolleen pääsystä parempaan paikkaan toi oletettavasti lohtua niille, jotka jäivät jälkeen. Tätä ajatusta ja uskoa kuoleman tarkoituksenmukaisuuteen tukee myös Sigridin kuolinilmoituksen viesti:

” Döde
Att Herren uti sitt allvisa råd behagat
hädankalla vår älskade dotter
Sigrid Maria Jusélius
född den 17 maj 1887, död den 19
juni 1898 kl. half 3 e. m., till bitter
sorg för oss föräldrar, släktingar och
vänner, få vi härmed delgifva.

Föräldrarna.”⁵⁰⁷

Aiemmin todettu sivistyneistön tapa pidättäytyä julkisilta tunteiden ilmaisuilta ei vaikuta päteeneen kuoleman ja vainajan muistelun ja kunnioittamisen kohdalla. Kuolinilmoitus kuvaa, kuinka vanhemmat jäivät kaipaamaan tytärtään, joka Herran tahdosta oli heiltä viety. Kuolinilmoituksen kaksi viimeistä katkelmaa ovat kuin osoitettuja vanhemmil-
le, ensimmäinen isälle ja toinen äidille:

“Fader ej du sörja får

---

⁵⁰⁵ Muistotaulu 18299:475, SatM esinekokoelma.

⁵⁰⁶ Muistotaulu 18299:475, SatM esinekokoelma.

⁵⁰⁷ Sigridinin kuolinilmoitus, Björneborgs Tidning N:o 48, 22.6.1898.

När din Sigrid från dig går.
Himlens änglar i det klara
Få ju alltid glada vara.
Är det ej en lycka då.
Att till himlen jag får gå.

Moder ej du klaga får
Ty till Gud din älskling går
Och där uppe Han mig låter
Hvila vid ditt hjärta åter;
När engång i helig skrud
Mamma kommer dit till Gud.”⁵⁰⁸

Aivan kuin Sigrid lohduttaisi sanoilla vanhempiaan, muistuttaisi uskosta jälleennäkemi-
seen ja koettaisi helpottaa kuolemansa aiheuttaman surun kestämistä. Olisiko Sigrid
peräti saattanut itse valita säkeet ennen kuolemaansa, edellyttäen tietenkin, että hän tiesi
tai aavisti kuolevansa? Viimeisen katkelman kohta ”Och där uppe Han mig låter - Hvila
vid ditt hjärta åter” tuo elävästi mieleen Sigridin ja äidin Tukholmassa otetun yhteisku-
van, jossa tytär nojaa pää painautuneena ulkomaailmalta turvassa äitinsä rintaa vasten.
Sigridin muisto oli vanhemmille ja läheisille kallis ja rakas, mutta yhtä aikaa raskas ja
surullinen. Läheisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunne jäi elämään sanoissa, kuvissa ja
teoissa. Niihin oli tyydyttävä, jäätävä odottamaan jälleennäkemisen riemua.

Merkit kuolemaan liittyvistä tavoista, kuoleman odotuksesta ja hautauk-
sesta vainajan muistamiseen kertovat Sigridin aikalaisten suhteesta kuolemaan ja elä-
mään. Yhteisölliset tavat ja viitteet uskosta iankaikkiseen elämään sekä sielun kuole-
mattomuuteen helpottivat arjessa koettujen surujen ja huolien kestämistä. Sigridin kal-
taisen sairastavan ja ehkä tulevasta kuolemastaan tietoisin, varakkaan sivistyneistöper-
heen lapsen näkökulmasta vallitseva sosiaalinen tapakulttuuri ja ajatusmaailma sen taus-
talla helpottivat mahdollisesti kuoleman kohtaamista. Usko kohtaloon Jumalan mää-
räämänä saattoi keventää sekä Sigridin että hänen läheistensä oloa menetyksen pelon
kohdatessa. Silti, huolimatta 1800-luvun lopun sivistyneistön elämäntavan yhteisöllises-

---

⁵⁰⁸ Sigrid Juséliuksen kuolinilmoitus 1898, *Björneborgs Tidning* N:o 48, 22.6.1898. Säkeet mukailevat vuoden 1854 *Eos* -lastenlehdessä ilmestyneen kirjoituksen runoa, jonka Viivi niminen säätyläistyttö esit-
tää kuolinvuoteellaan äitinsä lohdutukseksi. Tuohela 1995, 76.

tä luonteesta, on mielestäni huomionarvoista todeta, että tutkimani perheen kohdalla suru, suremisen tavat ja kunkin reaktiot läheisen ihmisen menettämisessä olivat monella tapaa myös yksilöllisiä ja moniselitteisiä.

6. MUISTO, MYYTTI JA OIKEA LAPSI

Sigridin muistosta ja hänen kohtaloonsa liittyvistä muistamisen tavoista on muotoutunut osa kulttuuriperintöä. Aineellista perintöä edustavat ennen kaikkea Juséliuksen mausoleumi taiteellisenä ja symbolisena kokonaisuutena sekä Sigridille kuuluneet esineet ja lastenhuoneen interiööri Satakunnan Museossa. Sen sijaan aineetonta perintöä edustavat erityisesti Sigridistä ja hänen kohtalostaan tuotetut monessa muodossa esitetyt tulkinnat, joita tutkimuksen alussa esittelin. Toistuvat ja uusiutuvat tulkinnat Sigridin ja hänen perheensä kohtalosta, joihin myös tämä tutkimus on luettavissa, ylläpitävät tytön muistoa. Voidaan todeta, että Fritz Arthur Jusélius saavutti tavoitteensa luoda, jotain pysyvää, minkä kautta hänet ja hänen tyttärensä muistettaisiin vielä kuoleman jälkeenkin. Suomalaisessa kansanperinteessä sanotaankin, että ”ihminen elää niin kauan kuin hänet muistetaan”⁵⁰⁹. Mutta nähdäänkö Sigridin muistoksi rakennettu ”pieni temppeli” ennen kaikkea todisteena ”taiteen saavutuksista kahdenkymmenen vuosisadan Suomessa”, kuten kirjailija Wentzel Hagelstam totesi kuvaillessaan Juséliuksen mausoleumia vuonna 1904 julkaistussa *Gallén -tutkielmassaan*⁵¹⁰? Ja entä Sigrid Juséliuksen Säätio, eikö se tunneta ennen kaikkea lääketieteellisen tutkimuksen edistäjänä ja osoituksena Fritz Arthur Juséliuksen tahdosta. Muistomerkit edustavat ehkä ennen kaikkea isän surua, varallisuutta ja tämän mahdollisuutta muistaa tytärtään poikkeuksellisen merkittävällä tavalla. Helsingin hautausmaita ja niihin liittyvää historiaa tutkinut Marja Pehkonen on jopa todennut, että hautausmaat ovat elävien ja kuolleiden kohtaamispaikkoja, minne pystytetyt ”muistomerkit vievät suoraan menneisyyteen”⁵¹¹. Ainakin muistomerkit viestivät muistamisen tarpeesta ja varmistavat, että emme unohda. Muistot Sigridistä ja

---

⁵⁰⁹ Pehkonen 2008, 15.

⁵¹⁰ Okkonen 1941, 247, 253; Hagelstam 1904.

⁵¹¹ Pehkonen 2008, 13.

hänen muistamiseksi synnytyt monumentit eivät sellaisenaan kerro elämästä, mutta ne eivät myöskään anna unohtaa hänen tai hänen perheensä kohtaloa.

Sigridin muisto ei kuitenkaan ole ainoastaan vahvasti läsnä taidehistoriallisesti merkittävässä hautakappelissa tai hänen nimeään kantavan lääketieteellisen säätiön toiminnassa. Se elää yhtä lailla kaikissa niissä esineissä, joita hän käytti, Satakunnan Museon näyttelyyn luodussa lastenhuoneen interiöörissä, varastoihin sekä arkistoihin enemmän tai vähemmän tarkoituksenmukaisesti ja sattumanvaraisesti päätyneessä materiaalissa ja edelleen kirjoituksissa sekä muissa tulkinnoissa, joissa hänen merkityksellisenä nähtyä elämää on kerrattu. Voidaan pohtia, saako juuri melko poikkeuksellisesta kohtalosta säilyneiden jälkien ja muistojen uudelleentulkinta liikkeelle sellaisen oletusten ketjun, joka johtaa lopulta myyttien muodostumiseen. Kuka ja minkälainen siis todella oli 1800-luvun lopulla elänyt Sigrid Jusélius ja toisaalta kuka tai minkälainen on meidän nykyisen käsityksemme mukainen muistojen ja jälkien kautta kuvattu Sigrid Maria Jusélius?

Tarkoitukseni oli etsiä vastauksia siihen, millainen *mahdollisesti* oli tutkimani sivistyneistöperheen tytön elämä ja kokemusmaailma hänestä jääneiden jälkien perusteella ja mitä *mahdollisia* merkkejä kartoittamassani aineistossa löytäisin ajan ihanteista suhteessa lapsuuteen. Pohdin edelleen, olisiko esittämiini kysymyksiin mahdollista vastata aineistoni puitteissa. Mahdollisen totuuden etsiminen antoi paljon liikumatilaa tulkinnan suhteen, mutta ei vähentänyt vastuuta tutkijana. Historiallisten mahdollisuuksien esittämisen problematiikka on tutkijana haastavaa kohdata. Oman kokemukseni perusteella aineiston käsittelyyn liittyi jatkuvaa pohdintaa tutkijan oikeudesta esittää elettyä elämää koskevia mahdollisia totuuksia, erityisesti niinkin intiimin aineiston kohdalla kuin kirjeet ja esineet. Toisaalta oli kiinnostavaa huomata ristiriitoja oman ja aiempien Sigridiä koskevien tulkintojen välillä. Esimerkiksi luonnehdinta, joka perustuu Fritz Arthur Juséliuksen muistokirjoituksen tekijän Hj. Nordling-Nortamon saamiin tietoihin ja käsityksiin, kuvailee Sigridin olleen hieman pikkuvanha, koska hänen ei nähty useinkaan osallistuvan muiden lasten pihaleikkeihin. Sen sijaan, Nordling-Nortamo toteaa, että Sigrid hakeutui aikuisten seuraan, oli herkän tunteellinen, tasainen ja ystävällinen tyttö.⁵¹² Saattoiko kuva fyysisesti heikosta ja sisällä viihtyvistä lapsesta pitää paikkansa? Tulkintani valossa Sigrid nautti myös ulkoleikeistä, joihin hän kaipaillee kirjeessään isälle. Terveyskään ei aina näytä estäneen Sigridiä leikkimästä pihalla

---

⁵¹² Nordling-Nortamo 1941, 85–86.

toisten lasten kanssa, kuten viittaukset Turun aikaisiin pihaleikkeihin antavat ymmärtää. Sigrid viihtyi ehkä luultua enemmän myös muiden lasten seurassa, siinä missä hän saattoi nauttia aikuistenkin kanssa olosta.

Millainen lapsuus tutkimukseni sivuilta sitten välittyi? Aineiston analyysin puitteissa Sigrid sai toisaalta elää etuoikeutettua elämää perheensä varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman puolesta. Vanhemmat halusivat tarjota hänelle materiaalisesta näkökulmasta parasta, kuten leikkikalut ja muu Sigridille kuulunut esineistö osoittaa. Puitteet ihanteelliselle lapsuudelle eivät aina olleet kuitenkaan täydelliset. Sigridin elämää suhteessa ajan ihanteisiin varjosti vanhempien avioero, mistä seurasi poismuutto tutusta ympäristöstä, ero isästä ja taloudellisesti vaikea aika Tukholmassa. Tästä, vallitsevan perheideaalin näkökulmasta ajateltuna epäsuotuisasta tilanteesta Sigrid ja hänen perheensä vaikuttavat kuitenkin selvinneen hyvin. Erityisesti Blenda Juséliuksen kirjeet Jenny Nordgrenille viittaavat siihen, että taloudellisessa ja emotionaaliossa ahdingossa auttoi läheisten tuki, joka vaikuttaa olleen vastavuoroista. Avioeron aiheuttama poikkeustila Sigridin elämässä osoitti myös vanhempien lastaan kohtaan tunteiden rakkautta ja huolenpidon merkityksen. Tupakan tilanteissa lapsen hyvinvointi vaikuttaa olleen etusijalla suhteessa vanhempien omaan onneen.

Sigridille suotujen koulutusmahdollisuuksien tarkastelu sen sijaan paljasti yhteiskunnan sivistys- ja ihmiskäsitykseen liittyneitä piirteitä, kuten uskonnollisuutta ja kansanmielisyyttä. Tytölle koulutus, joka olisi saattanut jatkua ylioppilaaksi valmistumiseen saakka, ei ajan oloissa ollut tyypillistä ja sen mahdollistaminen Sigridille osoittaa vähintäänkin tytön vanhempien vapaamielisyyden kasvatus- ja koulutuskysymyksissä, mutta kertonee myös yhteisön muuttuvista käsityksistä suhteessa aiheeseen. Perhe ja sen Sigridille mahdollistama elämä näyttää monelta osin etuoikeutetulta ja toisaalta myös poikkeukselliselta, kuten aiemmin esitetyissä tulkinnoissakin on ilmennyt. Viimeistään kuoleman sattumanvaraisuus ja ennakoimattomuus osoittaa kuitenkin, elämän haurauden, joka koski kaikkia yhteiskunnalliseen asemaan ja varallisuuteen katsomatta. Lapsen kuolema kosketti ja Sigridin tapauksessa sai aikaan äärimmäisiä reaktioita, joista syntyneiden hankkeiden toteuttamiseen harvalla olisi ollut vastaavia mahdollisuuksia kuin Fritz Arthur Juséliuksella.

Ajatus tarkastella lapsuutta historiallisena ilmiönä lapsen omasta näkökulmasta on kohtuullisen hankalaa, sitä koskevan aineiston rajallisuutta ajatellen. Uskon silti, että tutkimusaineistoni valotti sivistyneistölapsen elämää myös hänen omista lähtökohdista käsin. Erityisesti pienet yksityiskohdat aineistossa heijastelivat Sigridin

mahdollisia mieltymyksiä ja toiveita. Tytön ajan ihanteeseen sopivasta, kiitollisesta, tunnollisesta ja iloiseltakin vaikuttavasta luonteesta kertoivat ehkä eniten Sigridin omat kirjeet isälleen sekä Blendan tyttöä koskevat maininnat kirjeissään Jenny Nordgrenille. Esineistö puolestaan paljasti Sigridin mahdollisia harrastuksellisia mieltymyksiä, joista piirtäminen vaikuttaa olleen yksi. Kriittisen empaattisuuden rajoja lähentelee tulkintani valokuvista, joissa näin äitiinsä tukeutuvan, hieman aran pikkutytön, mutta myös itsevarmuuteen kasvaneen nuoren neidon. Valokuvat sinänsä olivat kuitenkin merkkejä lapsen ulkoisesta olemuksesta, pukeutumisesta ja toisaalta valokuvien ottamisen merkityksistä sinänsä. Sigridille kuulunut kirja- ja paperiaineisto toi esille ehkä kaikista voimakkaimmin juuri yhteisön ajatuksia ja asenteita ideaalista lapsuudesta ja ihmisestä yleensä ainakin suhteessa institutionaalisiin käsityksiin sivistyksestä ja sivistämisestä. Sigridin käymän koulun päiväkirjat ja luettelot sekä oikeuden pöytäkirjat eivät varsinaisesti kertoneet tutkimuksen henkilöistä paljoakaan, lukuun ottamatta ehkä koulumenes-tykseen liittyvää tietoa. Arkistoaineiston osalta viralliset dokumentit ja niiden sisältämät yksittäiset tiedot täydensivät kuitenkin Sigridin elämästä hahmottamaani kokonaisuutta. Fritz Arthur Juséliuksen muistokirjoitus oli myös monessa suhteessa arvokas tutkimuksellinen lähdedokumentti, mutta erityisesti sen kohdalla tietoisuus kirjoitusten lähtökohdista oli voimakkaasti läsnä analysoinnissani.

Tarkasteluni lähtökohtana ovat yhtäältä olleet tutkimuksen henkilöiden yksilölliset ratkaisut suhteessa lapsuuteen ja perheeseen sekä vaikuttimet niiden taustalla. Toisaalta yksilöistä ja heidän toiminnastaan jääneiden jälkien kulttuurihistoriallisen kontekstoinnin kautta olen löytänyt viitteitä yhteisöllisiin tapoihin ja siten yhtymäkohtia aiemman 1800-luvun lopun suomalaissivistyneistön elämää tarkastelleeseen tutkimukseen. Havaitsin eri aineistotyypeissä siis mahdollisia merkkejä yhteisön ajatusmaailmasta, ihanteista ja odotuksista, mutta myös yksilöllisistä valinnoista. Lapsuutta ja perhettä koskevat kulttuuriset rakenteet ja ennen kaikkea niitä koskevat ihanteet eivät analyysini osalta ole kuitenkaan absoluuttisia, eivätkä ne tietenkään sitä ole koskaan suhteessa todellisuuteen. Käyttämiini lähteisiin liittyikin melkoista paradoksaalisuutta. Erityisesti 1800-luvulla alkaneen teollisen lelutuotannon myötä lapsille suunnatut tuotteet olivat nimenomaan aikuisten lapsille suunniteltavia ja valmistamia. Kuten lelut, aikuisten kirjoittamat kuvittamat lastenkirjat kertovat lopulta enemmän aikuisten lapsiin ja lapsuuteen kohdistamista ihanteista juuri aikuisen, ei niinkään tuotteiden kohderyhmän eli lasten näkökulmasta. Toisaalta lapsi on aina osa yhteisöä ja kulttuurista kontekstiaan.

Siten lapsen kokemusmaailma rakentuu ja siihen vaikuttavat ulkoapäin saadut aineelliset ja aineettomat tekijät.

Pohdin tutkimuksen alussa myös työni merkitystä suhteessa aiempaan aihepiiriä käsittelevään kulttuurihistorialliseen tutkimukseen sekä Sigridistä ja hänen perheestä tehtyihin tulkintoihin. Olisiko työni lopulta aikaisemman tiedon kertaamista? Osittain oli, ja paikoittain yhtäläisyydet ovat olleet ilmeisiä niin kulttuurihistoriallisen kontekstin rakentamisen kuin Sigridiä koskevan tulkinnan osalta. Se ei ole ollut kuitenkaan vahingollista, vaan päinvastoin hedelmällistä tutkimuksen kannalta. Huomatessani aineistoni pohjalta samankaltaisuuksia aiempaan tutkimukseen tunsin ajoittain riemua siitä, että Sigrid todella oli ihan oikea lapsi, ei ainoastaan myytti tai muistomerkki liian lyhyeksi jääneestä elämästä. Sigrid Jusélius ei ollut ennen kaikkea poikkeuksellinen lapsi tai mielikuva siitä, vaan kuten jokainen meistä, ainutkertainen ihminen, jolla toki oli ajan oloissa poikkeuksellisia piirteitä sisältänyt elämä. Sigridin elämäntilanteiden tarkastelun ohella aineistoni kertoi monin tavoin sitä ympäröineestä sivistyneistön elämänpiiristä, sen muuttuvista ihanteista ja omalla tavallaan sosiaalisista ja taloudellisista raja-alueista sekä ideaalin lapsuuden ja perheen tunteen rinnakkaisesta suhteesta vallitsevaan todellisuuteen. Esimerkiksi museokokoelmien leikkikalut, kuten Bo Lönnqvist on todennut, kertovat meille enemmän lapsen asemasta ajassaan ja kulttuurissaan kuin leikistä tai lapsen ajatuksista⁵¹³.

Kertooko tulkintani siten siis Sigridistä vai ennemmin häntä ympäröineen yhteisön ja yhteiskunnan ajatuksista vai kenties valitsemani tutkimustavan ja aineiston yhteensopivuudesta tai käyttömahdollisuuksista? Oma tulkintani on, että työni on tässä suhteessa monitasoinen, kuten aineistonikin. Siinä ei ole yhtä ainoaa tutkimuksellista selkärankaa, mutta erinäisistä aineiston, näkökulman ja tutkimuksellisen otteen yhtymäkohdista syntyi lopulta tulkinnallinen kokonaisuus. Sigrid Juséliuksen ja häntä ympäröineen perheen jälkiä seuraamalla muodostui toisaalta kuva 1800-luvun suomalaisen sivistyneistöperheen lapsuuden käsittämisestä omana erillisenä ja erityisenä ajanjaksona ihmisen elämässä, ja toisaalta lapsen ja aikuisen kulttuurisen elinpiirin yhteneväisyys ja kiinteys. Aineiston syntykontekstissa sille annettuja merkityksiä ei voida yksiselitteisesti kategorisoida ihanteiden toteuttamisen hyväksi tehdyiksi, tietoisiksi valinnoiksi, joita toteutetaan yhteiskunnan vaikuttimien puitteissa. Erityisesti esineiden tarkastelu toi tutkimuksen lähemmäs mahdollisia Sigrid Juséliuksen omia mielenkiinnonkohteita, kuten

---

⁵¹³ Lönnqvist 1999, 18.

muun muassa kuluneista vesiväreistä saattoi päätellä. Aineistosta tekemieni tulkintojen perusteella väittäisin tutkimuksen heijastelleen teollistumisen aikakauden kaupunkilais-sivistyneistön perhemallia, sen edustamia ihanteita ja elintapoja suhteessa aikuiseen ja lapseen. Juséliusten perheeseen liittyvien poikkeuksellisten piirteiden asettuminen 1800-luvun jälkipuolen perheen ja yhteisön ideaaliin osoittaa myös menneisyydestä syntyneiden käsitysten joustavuuden erityisesti perherakenteiden monimuotoisuuden suhteen.

Moniaineistisuuden etuna on ollut toisaalta lähdeyyppien monipuolisuuden sallima hedelmällinen dialogi tutkimuskirjallisuuden kanssa ja toisaalta lähdeyyppien analyysissä havaituista yhtäläisyyksistä ja yhtymäkohdista tehdyt huomiot. Aineisto, johon olen aiempaa tutkimustietoa peilannut, on ainutkertainen. Erityisesti jäljet esineissä loivat ajoittain intiimin yhteyden tutkimusaiheeseen, jota lähelle pääseminen on ollut haastavaa. Kaikkien lankojen pitäminen yksissä käsissä oli kuvittelemaani haastavampaa, mutta toisaalta perusteellinen lähdeanalyysi ja aineistotyyppien tarkastelu suhteessa toisiinsa mahdollistivat kokonaisvaltaisemman tulkinnan. Aineisto antoi paljon, mutta myös jätti yhä paljon kerrottavaa ja se jää odottamaan seuraavaa tutkijaa, tai tulkitsijaa uusien, mahdollisesti entistä parempien kysymysten kera. Tutkimukseni on siten yksi näkökulman ja aineiston rajaama tulkinta Sigrid Juséliuksen elinpiirissä vaikuttaneista ilmiöistä ja niiden mahdollisista merkityksistä aikalaisille. Sigridin todellinen elämä säilyy yhä melko lailla arvoituksena, osin sitä koskevan tietoaineiston puuttumisen vuoksi. Ehkä osittain siitä syystä tytön kohtaloa on muodostunut kehystämään eräänlainen myyttisyys, joka vaikuttaa elävän edelleen voimakkaana.

Tutkimuksellista lähtökohtaa ja lähestymistapaa ajatellen moniaineistisuus, sen kulttuurihistoriallinen kontekstointi ja mikrohistoriallinen näkökulma täydentävät toisiaan, mutta haastavat tutkijan kohtaaman oman rajallisuutensa epätäydellisen ja sattumanvaraisen primääriaineiston edessä. Eri lähdeyyppit esineistä asiakirjoihin ja kirjeistä valokuviiin täydensivät toisiaan ja joskus eritoten aineistoryhmät tai niiden välillä havaitut ristiriidat tuottavat hedelmällisimmän tuloksen. Toisaalta näen tutkimukseni metodologisena haasteena aineistotyyppien moninaisuuden edellyttämän monipuolisen tulkinnan välineistön, jota en ehkä koskaan onnistunut tavoittamaan siinä täydellisyydessä kuin olisin toivonut. Tulkintaa oli ajoittain vaikea selittää tieteen edellyttämällä tavalla, mitä voi tietysti pitää työn puutteena tieteellisen merkityksen tai arvon kannalta. Tarkastelukontekstistani käsin annoin aktiivisesti merkityksiä aineistolleni. Siinä missä lähteet johdattelivat tarkastelemaan menneisyyden toimijoiden kokemusmaail-

maa, olivat ne myös muistoja menneistä sukupolvista. Aineellisten jälkien kaksinainen merkitys tutkimukselle, muistoina ja menneisyyden lähteinä korostui käsittelemässäni aineistossa. Tutkijana näin aineistosta rakentuvan maiseman valitsemastani näkökulmasta, jota muuttamalla olisin voinut löytää uusia ennen tutkimattomia ja huomaamattomia koloja tai kielekkeitä. Tapa tulkita ohjasi havaintojani ja jätti sijaa uusille oivaluksille. Menneisyydestä ei muodostu lähteiden tulkinnan kautta koskaan valmista maisemaa, vaan jokainen tutkija rakentaa sen yhä uudelleen tutkimuksensa aineiston ja näkökulman edellyttämällä tavalla. Parhaimmillaan se silti vie askeleen lähemmäs menneisyyttä koskevia vaihtoehtoisia totuuksia.

LÄHTEET

1. Arkistoaineisto

Satakunnan Museo, Pori (SatM).

Esinekokoelma.

Sigrid Juséliuksen esineet.

Sigrid Juséliuksen hautajaisseppeleistä teetetyt muistotaulut.

Fritz Arthur Juséliuksen esineet.

Luetteloimaton aineisto.

Sigrid Juséliuksen lastenkirjat (sis. Margit Juséliuksen kirjan).

Sigrid Juséliuksen vihkot ja muu paperitavara.

Sigrid Juséliuksen päiväämätön kirje F. A. Juséliukselle.

Muistoalbumit.

Dokumentit.

Luettelo Sigrid Juséliuksen Säätiön Satakunnan Museolle lahjoittamista F. A. Juséliuksen Porin kodin irtaimistoon kuuluneista kirjoista, 5.10.1976.

Satakunnan Museon ja Sigrid Juséliuksen Säätiön välinen sopimus lahjoituksesta 2.4.2001.

Esineluettelot.

Sidottu esineluettelo 18106–18308.

Näyttelyt.

Perusnäyttely: *Vesien sylistä Satakunnaksi*. Interiööri, Sigrid Juséliuksen lastenhuone.

Satakunnan Museon kuva-arkisto, Pori (SatM kuva-arkisto).

Lapsikuvakokoelma.

Sigrid Jusélius.

Henkilökuvakokoelma.

Blenda Moliis; Jusélius-suku.

SATO -kokoelma.

Interiöörikuvat vuorineuvos F. A. Juséliuksen Porin kodista.

Valokuva-albumit.

ALB 10:1; ALB 10:2.

Kutsukorttikokoelma.

Hautajaiskutsut; Hääkutsut.

Satakunta-arkisto, Pori.

Kartta- ja rakennuspiirustusarkisto.

Rakennuspiirustusluettelo. Pori. Valtakatu.

Sukuarkistot.

Jusélius-suku. F. A. Jusélius, asiakirjat E:1–U:5; Sigrid Jusélius, asiakirjat H:1–5.

Yksityishenkilöiden asiakirjat.

F. A. Jusélius, asiakirjat E:1–H:3 ja H:4–9, U:1.

Turun maakunta-arkisto, Turku (TMA).

Porin raastuvanoikeuden arkisto.

Tuomiokirjat 1893–1893. Pöytäkirjat, Cc:159- Cc:160.

Åbo svenska samlyceums arkiv.

Diaarit ja päiväkirjat. Luokkien päiväkirjat, päiväkirja 1895–1898, Ac:2.

Luettelot. Oppilasluettelot, matrikkeli 1888 – 1910, Bb:1; Arvosanaluettelot, arvosteluvihkot, arvosteluvihko 1890 – 1898, Bcc:1; Terveystilastot 1888 – 1912, Bd:1.

Åbo Akademis bibliotek, Turku (ÅAB).

Handskriftssamling.

Samlingen Jenny Nordgren. Jenny Nordgrenille saapuneet kirjeet.

Samlingen Arthur Jusélius. Affärsarkiv 1880-1940. Max: 35:4-1, Max: 36:4-1, Max: 37:1.

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, [WWW] <http://digi.narc.fi/digi/>.

Henkikirjat.

Turun ja Porin läänin henkikirjat 1865–1865. Henkikirja T:86.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=643631>. [Katsottu 22.11.2011.]

Turun ja Porin läänin henkikirjat 1880–1880. Henkikirja T:132.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=682538>. [Katsottu 22.11.2011.]

Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakuntakirjasto, Pori.

Mikrokorttikokoelma.

Mikrokortti Satakunnan kirkonkirjoista 1890–1911. 36 P-K SRK:AAN – STA 1890–11 03/94.

2. Muut lähdedokumentit

Tapani Mauraselta saadut valokopiot Sigrid Juséliuksen kirjeistä F. A. Juséliukselle 16. ja 27.9.1896.

3. Matrikkelit

Granit-Ilmoniemi, Eeli: *Porin kaupungin porvareita ja kauppiaita 1600–1880*. Porin kauppiasyhdistys, Pori, 1931.

August J-S: *Biografiska uppgifter rörande släkten Jusélius utgifna av August J-S*. J.Simelii Arfvingars Bokotryckeri Aktiebolag, Helsingfors, 1896.

Porin suomenkielinen yksityistytökoulu vv. 1880–1905. Pori, 1906.

Porin suomenkielinen yksityistytökoulu 1880–1920: muistojulkaisu. Toim. Hildur Koskimies. Satakunnan kirjateollisuus, Pori, 1920.

Wilskman, Atke: *Släktbok II:1*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 1918.

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. [WWW] Helsingin yliopisto.
<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/henkilo.php?id=19865>. [Katsottu 22.11.2011.]

Åbo svenska samskola: matrikel över lärare och elever 1888–1963. Red. Mary Jensen.
Åbo tidnings och tryckeri aktiebolag, Turku, 1964.

Åbo svenska samskola 1888–1972. [WWW] *Suomen yksityisten oppikoulujen digitaalinen matrikkeli*. <http://www.yksityiskoulut.fi/matrikkeli/abo.htm>. [Katsottu 22.11.2011.]

4. Kalenterit

Porin kaupungin kunnallis-, osoite- ja ilmoituskalenteri 1886. Toim. V. Hellsten. O. Palanderin kirjapaino, Pori, 1886.

Porin kaupungin osoitekalenteri ja kunnalliskirja 1891. Toim. E. Krookin asioimistointo. Satakunnan kirjapaino, Pori, 1891.

Porin kaupungin osoite-, ammatti- ja ilmoituskalenteri 1896. Toim. Porin toimituskonttori (Juhani Lehtinen). Porilaisen kirjapaino, Pori, 1895.

5. Aikakauslehdet

Apollo 1/1998, Helsinki 1998.

Glorian antiikki syksy/2001, Helsinki 2001.

ET-lehti, 12/1998, Helsinki 1998.

Kodin Pellervo 8/2003, Helsinki 2003.

Kotiliesi 24/1984, Helsinki 1984.

Taide 6/2006, Helsinki 2006.

Viikkari, Pori 2003.

6. Sanomalehdet

Björneborgs tidning Pori 1873–1874; 1898.

Björneborg, Pori 1872.

Lounas - Sanomia Porin kaupungista ja läänistä, Pori 1887.

Satakunta, Pori 1873.

Suomalainen, Jyväskylä 1890.

Waasan Lehti, Vaasa 1890.

Westra Finland, Pori 1889.

Åbo Tidning, Turku 1887.

7. Internetsivut

Osoitteet on tarkistettu 22.11.2011.

Didrichesin taidemuseo. [WWW] <http://www.didrichsenmuseum.fi/fin/kesa2009.php>.

Google kirjat. [WWW] <http://books.google.com/books?hl=fi>.

Maisa – Porin seudun Matkailu Oy. [WWW]
<http://www.maisa.fi/matkailijat/ryhmamatkat/kiehtovia-kulttuurielamyksia/sigrid-juselius-neidon-jalki>.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Leena. Hautauskulttuurin historiaa Suomessa. *Hautauskulttuuri Suomessa*. Toim. Kyösti Kiiskinen. Suomen Hautaustoimistojen Liitto, Jyväskylä, 1992.

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta: *Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1990.

Alanen, Leena: Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*. Toim. Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. Vastapaino, Tampere, 2001.

Amberg, Anna-Lisa & Suomi, Benita: *Suuri suomalainen nukkekirja*. Ajatus, 1997.

Ariés, Philippe: *Centuries of Childhood*. Alkuteos *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960). Pimlico, London, 1996.

Björklund, Stina: *Tutkimuskohteena Sigrid Juséliuksen nuket. Esinetutkimuksen mahdollisuudet ja mahdottomuudet*. Julkaisematon kulttuuriperinnön tutkimuksen praktikum -tutkielma, Turun yliopisto, 2009.

von Boehn, Max: *Dolls*. Dover Publications, Inc., New York, 1972.

Children's fashions, 1860-1912: 1065 costume designs from "La mode illustrée". Edited and with an introduction by JoAnne Olian. Dover Publications, Inc, New York, 1994.

Coleman, Dorothy S., Elizabeth A. & Evelyn J.: *The Collector's Encyclopedia of Dolls – Volume One*. Robert Hale, London, 1970.

Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood. Edit. Allison James & Alan Prout. Falmer Press, London, 1997.

Cunningham, Hugh: *Histories of Childhood*. *American Historical Review* 4/1998, vol. 103, pp.1195-1208.

Davis, Natalie Zemon: On the Lame. *The American Historical Review*, Vol. 93, No. 3. (1988), 572-603.

Davis, Natalie Zemon: Sosiaalhistorian haasteet. *Matkoja moderniin*. Toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen Arkisto 107. SHS, Helsinki, 1996.

Davis, Natalie Zemon: *Kolme naista. Kolme elämää 1600-luvulla*. Otava, Helsinki, 1997.

Davis, Natalie Zemon: *Martin Guerren paluu*. Gaudeamus, Helsinki, 2001.

Earnshaw, Nora: *Collecting dolls*. New Cavendish Books, London, 1987.

Elomaa 1995a

Elomaa, Hanna: Porvarillista rakkautta: Oskar ja Mili Hultmanin tarina (1886–1892). *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Kat-

riina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.

Elomaa 1995b

Elomaa, Hanna: Suomi 1800-luvun loppupuolella. *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.

Elomaa 1995c

Elomaa, Hanna: Porvarillista rakkautta: Oskar ja Mili Hultmanin tarina (1886–1892). *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.

Elomaa, Hanna: Porvariston hyveet. *Familia: eurooppalaisen perheen historia: 5. Lapsen vuosisata: 1800-luku*. Toim. Kaari Utrio. Tammi, Helsinki, 1997.

Elomaa, Hanna: Koketti, sinisukka ja tohvelisankari. Kiista Oskar Hultmanin elämäkerasta muuttuvien avioliittokäsitysten leikkauskohtana. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli; Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki, 2000.

Elomaa, Hanna: *Idylliä etismässä. Identifikaatiot ja itseymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle*. k&h, Turku, 2006.

Finlay, Robert: The Refashioning of Martin Guerre. *The American Historical Review*, Vol. 93, No. 3, (1988), 553–571.

Farnck, Marketta: *Nukkeja*. Haiharan nukke- ja pukumuseon julkaisu n:o 22. Haiharan nukke- ja pukumuseo, Tampere, 1994.

Farnck, Marketta: *Waatteen viesti ja wiettelys*. Nukke- ja pukumuseo, Hatanpään kartano, Tampere, 1997.

Farnck, Marketta: *Lapsi 2000. Historiaa ja uskomuksia*. Nukke- ja pukumuseo, Hatanpään kartano, Tampere, 2000.

Gardberg, C. J.: *Maan poveen. Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat*. Schildts, Keuruu, 2003.

Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Tampere, 1996.

Hagelstam, Wentzel: *Axel Gallén – tutkielma*. Suom. Helmi Setälä. Otava, Helsinki, 1904.

Hagman, Lucina: *Lucina Hagman kertoo lapsuudestaan Kälviältä*. Otava, Helsinki, 1936.

Handbook of child psychology. 1, History, theory and methods. Edit. William Kessen & Paul H Mussen. Wiley, New York, 1983.

Hansen, Henny Harald: *Muotipuku kautta aikojen: pukahistoriallinen värikuvasto.* WSOY, Porvoo, 1957.

Heikinheimo 1983a

Heikinheimo, Märta: *Björneborgska borgarhem 1852–1914: I Texten.* Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi, Turku, 1983.

Heikinheimo 1983b

Heikinheimo, Märta: *Björneborgska borgarhem 1852–1914: II Bilderna.* Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi, Turku, 1983.

Heikkilä-Halttunen, Päivi: Kirjallinen murros lastenkamarissa. *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki.* Toim. Laura Kolbe et al. Tammi, Helsinki, 2004.

Heinäemies, Kati: *Sigrid Juséliuksen mausoleumi.* Toim. Lena Wikström. Sigrid Juséliuksen Säätiö, Helsinki, 2001.

Helsti, Hilikka: ”Rakkaat omaiset”. Heikkilän sisarusten kirjeet ja perhestrategiat 1901–1919. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960.* Toim. Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala. SKS, Helsinki, 2006.

Heywood, Colin: *A history of childhood: children and childhood in the West from medieval to modern times.* Themes in history. Polity Press, Cambridge, 2001.

Hirn, Sven: *Ateljeesta luontoon: valokuvaus ja valokuvaajat Suomessa 1871–1900.* Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki, 1977.

Homo Ludens – Leikkivä ihminen. Haiharan nukkemuseon julkaisuja n:o 16. Haiharan nukkemuseo, Tampere, 1991.

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa.* Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1994.

Häggman, Kai: *Johdatus perhehistoriaan.* Helsingin yliopisto, Helsinki, 1996.

Häggman, Kai: Helsinkiläisen kauppaporvarin perhe-elämää. *Suomalaisen arjen historia II: Säätyjen Suomi.* Toim. Kai Häggman ym. Weilin+Göös, Espoo, 2007.

Ihonen, Markku: Suomalainen lastenkirjallisuus 1800-luvulla. *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia.* Toim. Liisi Huhtala ym. Tammi, Helsinki, 2003.

Jallinoja, Riita: *Perheen aika.* Otava, Helsinki, 2000.

Jenks, Chris: *Childhood.* Routledge, London, 2005.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia.* Gaudeamus, Helsinki, 2000.

Kallio, Kirsi Pauliina: *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho lapsuuden rajankäynnin tilana*. Acta Universitatis Tamperensis 1193. Tampere University Press, Tampere, 2006.

King, Constance: *The Collector's History of Doll's Houses, Doll's House Dolls and Miniatures*. Robert Hale, London, 1983.

King, Constance: *Metal Toys & Automata*. Magna Books, Leicester, 1992.

Klingberg, Göte: *Pictures for children's books on the 19th century international market: an introductory study*. [WWW] Studies published by the Swedish Institute for children's books no., 98. Svenska barnboksintitutet, Stockholm, 2008.
http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Forskning/Skriftserien/Klingberg_Pictures.pdf. [Ref. 16.11.2011.]

Kopisto, Sirkka: *Nuket ja nukkekodit*. WSOY, Porvoo, 1982.

Kopisto, Sirkka: *Muodin vuosikymmenet 1810–1910*. Museovirasto, Helsinki, 1991.

Kopisto, Sirkka & Sihvo, Pirkko: *Puku Suomessa 1750–1900*. Museovirasto, Helsinki, 1996.

Korhonen, Teppo: Maalta kaupunkeihin ja taajamiin. Perhe käymistilassa. *Suomen kultuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Toim. Laura Kolbe & Anja Kervanto Nevanlinna. Tammi, Helsinki, 2003.

Korkiakangas, Pirjo: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työn ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen arkisto 42. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki, 1996.

Kortelainen, Anna: *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina*. Tammi, Helsinki, 2002.

Koski, Markku: Todellisuuden kuvia, kuvia todellisuudesta. *Valoa 1839–1999: otteita suomalaisen valokuvan historiaan*. Toim. Jukka Kukkonen & Tuomo-Juhani Vuoremaa. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki, 1999.

Koski, Leena: Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS, Helsinki, 2011.

Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija: Kuolleisuus. *Suomen väestö*. Toim. Seppo Koskinen ym. Gaudeamus, Hämeenlinna, 1994.

Koskinen, Seppo: *Suomen väestö*. Seppo Koskinen ym. Gaudeamus, Hämeenlinna, 1994.

Kuurne, Jouni: *Unelmien koti: nukketalojen pienoismaailmat*. SKS, Helsinki, 2010.

Lapsi ja tutkimus. Toim. Paula Lyytinen & Heikki Lyytinen. Atena kustannus Oy, Jyväskylä, 1996.

Laukka, Maria: Suomalaisen lastenkirjankuvituksen kehitys. *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Liisi Huhtala ym. Tammi, Helsinki, 2003.

Lehto, Marja-Liisa: *Huwikaluja lapsille: vanhat suomalaiset lelut*. Tammi, Hämeenlinna, 1996.

Lehto, Marja-Liisa: Pieni tyttö joka piti päivänkakkaroista. *Deus Protector. Kirja porilaisista porilaisille vuonna 1998, jolloin on kulunut 440 vuotta kaupungin 110 vuotta Satakunnan Museon perustamisesta*. Satakunnan Museo, Pori, 1998.

Lehto, Marja-Liisa: *Tyttösille huviksi ja hyödyksi: kaksi vuosisataa paperinukkeleikkien lumoissa*. Artefakta. Akatiimi, Hamina, 2004.

Lehtonen, Maija: Puoli vuosisataa lastenkirjailijana – Zacharias Topelius. *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Toim. Liisi Huhtala ym. Tammi, Helsinki, 2003.

Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki, 2006.

Leskelä-Kärki, Maarit & Melkas, Kukku: Oudot naiset. *Aino Kallas. Tulkintoja elämästä ja tuotannosta*. Toim. Ritva Hapuli, Maarit Leskelä-Kärki & Kukku Melkas. BTJ Finland, Helsinki, 2009.

Levi, Giovanni: On Microhistory. *New Perspectives on Historical Writing*. (Second Edition). Edit. Peter Burke. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2001.

Lindgren, Jarl & Ritamies, Marketta: Parisuhteet ja perhe. *Suomen väestö*. Toim. Seppo Koskinen ym. Gaudeamus, Hämeenlinna, 1994.

Lönnqvist, Bo: Leikkikalut – kulttuurin kuvastin. *Pelit ja leikit*. Toim. Pekka Laaksonen. Kalevalaseuran vuosikirja 61. SKS, Helsinki, 1981.

Lönnqvist, Bo: *Ting, rum och barn*. Red. Leena Sammallahhti. Kansatieteellinen arkisto 38. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki, 1992.

Lönnqvist, Bo: *Ting för lek och tanke. Leksaker i historien*. Del 1 av Bo Lönnqvist; Del 2 av Johan Silvander. Historiska Media, Lund, 1999.

Mahkonen, Sami: *Johdatus perheoikeuden historiaan*. Suomen lakimiestenliiton kustannus, Helsinki, 1978.

Mahkonen, Sami: *Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja. N:o 149. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki, 1980.

Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen Arkisto 107. SHS, Helsinki, 1996.

Mauranen, Tapani: Jusélius, Sigrid (1887–1898). Nimikkorahaston kohde. *Suomen kansallisbiografia, 4 (Hirviluoto – Karjalainen)*. SKS, Helsinki, 2004.

Niiranen, Helena: *Lelutehdas Suomi ja Mathilda Robertina Nordensvan*. Kuopion kulttuurihistoriallisen museon julkaisuja n:o 7. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopio, 1989.

Nordling-Nortamo, Hj.: Fritz Arthur Jusélius. *F. A. Jusélius: Muistokirjoitus*. Sigrid Juseliuksen Säätiö, Helsinki, 1941.

Norrmén, P. H.: F. A. Jusélius. Hänen toimintansa liikemiehenä. *F. A. Jusélius: Muistokirjoitus*. Sigrid Juseliuksen Säätiö, Helsinki, 1941.

Okkonen, Onni: Jusélius-mausoleumi. Kuva-aatteiden ja taideteosten historiaa. *F. A. Jusélius: Muistokirjoitus*. Sigrid Juseliuksen Säätiö, Helsinki, 1941.

Ollila, Anne: Mitä on mikrohistoria? *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.

Ollila, Anne: *Jalo velvollisuus: virkanaisena 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki, 1998.

Ollila, Anne: *Aika ja elämä: vikakäsitys 1800-luvun lopussa*. SKS, Helsinki, 2000.

Ollila, Anne: Yksilö ja yhteisö: kiista kontekstualisoimisesta. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8. k & h, Turku, 2010.

Palin, Tutta: Henkilökuva arkiston ja kuvataiteen leikkauspisteessä. *Valoa 1839–1999: otteita suomalaisen valokuvan historiaan*. Toim. Jukka Kukkonen & Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki, 1999.

Pehkonen, Marjatta: *Hauraita muistoja Helsingin hautausmailta*. Narinkka 2008. Helsingin kaupunginmuseo, Porvoo, 2008.

Peltonen, Matti: Arki murroksessa. *Arki ja murros. Tutkielma keisariajan lopun Suomesta*. Toim. Matti Peltonen. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1990.

Peltonen, Matti: *Matala katse: kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Hanki ja jää, Helsinki, 1992.

Peltonen, Matti: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Esipuhe Carlo Ginzburgin teokseen *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudemus, Helsinki, 1996.

- Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Hanki ja jää -julkaisusarja. Gaudeamus, Helsinki, 1999.
- Pyysalo, Katri: *Puulelun patinaa*. Nukke- ja pukumuseo, Tampere, 2003.
- Ruuth, J.W.: *Porin kaupungin historia*. Porin kaupunki, Helsinki, 1899.
- Rahikainen, Marjatta: Kasvot väkijoukossa. Historian kirjurit ja tekijät. *Matkoja moderniin*. Toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen Arkisto 107. SHS, Helsinki 1996.
- Rahikainen, Marjatta: *Phillippe Ariés ja lapsuuden historia*. Tieteessä tapahtuu 3/2005, s. 38–42.
- Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.
- Remmer, Christina: *Krönika kring ett badhus*. Söderström, Helsingfors, 1989.
- Räisänen, Arja-Liisa: *Onnellisen avioliiton ehdot: sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1995.
- Räsänen, Matti & Tuomi-Nikula, Outi: *Saksanmaalla. Kansanelämää keskiajalta nykyaikaan*. SKS, Helsinki, 2000.
- Saarenheimo, M.: Porin freskojen vaiheita. *Kalevalaseuran vuosikirja 12*. WSOY, Helsinki, 1932.
- Saarinen, Juhani: *Porin Historia III 1809–1939*. Porin kaupunki, Pori, 1972.
- Salmi, Hannu: *Vuosisadan lapset: 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turun yliopisto, Turku, 2002.
- Savia 2004a
Savia, Satu: Suomalaisia valokuvamuotokuvia 1844–1970. *Katse kameraan: valokuvamuotokuvia museoviraston kokoelmista*. Toim. Sirkku Dölle, Satu Savia & Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Museovirasto/Kustannusosakeyhtiö Musta Taide, Helsinki, 2004.
- Savia 2004b
Savia, Satu: Elämän taitekohtia. *Katse kameraan: valokuvamuotokuvia museoviraston kokoelmista*. Toim. Sirkku Dölle, Satu Savia & Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Museovirasto/Kustannusosakeyhtiö Musta Taide, Helsinki, 2004.
- Seiniä, seiniä! Antakaa hänelle seiniä! Jusélius-mausoleumin freskojen esitöitä ja luonnoksia*. Gallen-Kallelan museo 27.4.–1.9.1991. Näyttelyluettelo. Toim. Erja Pusa & Kirsi Kaisla. Gallen-Kallelan museo, Espoo, 1991.
- Seppälä, Arto: *Päivänkukka: kertomus F.A. Juséliuksesta ja Akseli Gallen-Kallelasta sekä Porin mausoleumin rakentamisesta*. A. Seppälä, Tampere, 1992.

Silvander, Johan: *Ting för lek och tanke. Leksaker i historien*. Del 1 av Bo Lönnqvist; Del 2 av Johan Silvander. Illustrerad historia. Historiska Media, Lund, 1999.

Soiri-Snellman, Helena: *Jusélius- mausoleumin rakennushistoria*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku, 1974.

The sociology of childhood: essential readings. Edit. Jenks, Chris. Gregg Revivals, Aldershot, 1992.

Stark, Laura: Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Toim. Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala. SKS, Helsinki, 2006.

Strömberg, John: Oppikoulun laajentuminen ja yhtenäistyminen. *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS, Helsinki, 2011.

Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Tammi, Helsinki 1983.

Teinilä-Huittinen, Leena & Huittinen, Raimo: *Vanha Pori*. Otava, Helsinki, 1978.

Tiihonen, Kristiina: Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen ym. SKS, Helsinki, 2000.

Tiira, Hannes: *Porin kasvot: Tietoa ja tarinoita kotikaupunkini ihmisistä*. Hannes Tiira, Pori, 2007.

Tollet, Håkan: F. A. Juséliuksen testamentti; Testamentin historia. *F. A. Jusélius: Muis-tokirjoitus*. Sigrid Juséliuksen Säätiö, Helsinki, 1941.

Tuohela, Kirsi: Toinen kovaa kohisee, toinen siveään sohisee: Lastenlehtien opit ja ope-tukset 1850- ja 1860-luvuilla. *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennys-koulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1995.

Tuohela, Kirsi: Lapsen vuosisata. *Familia: eurooppalaisen perheen historia: 5. Lapsen vuosisata: 1800-luku*. Toim. Kaari Utrio. Tammi, Helsinki, 1997.

Tuohela, Kirsi: Modernin naisen muotokuvia. Laura Marholm ja 1890-luvun naiseus. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuoli-suudesta*. Toim. Kari Immonen. SKS, Helsinki, 2000.

Tuomaala, Saara: Kinoksia ja kivikkokankaita. Koulutie suomalaisen modernisaation kokemuksena ja metaforana. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Toim. Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala. SKS, Helsinki, 2006.

Tuomaala, Saara: Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta. *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS, Helsinki, 2011.

Tähtinen, Juhani: Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä. *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS, Helsinki, 2011.

Uusivirta, Hilikka: Porilaisia pitoja 1880–1900. *Satakuntaa ja satakuntalaisia III*. Toim. Unto Salo. Satakunnan kirjallisen kerhon julkaisuja XI, Pori, 1972.

Vehkalahti, Kaisa: Jazztyttö ja naistenlehtien siveä katse. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen. SKS, Helsinki, 2000.

Vesien sylistä Satakunnaksi näyttelyopas. Sarka. Satakunnan Museon vuosikirja 2003–2005. Toim. Sirkka-Liisa Hakala. Satakunnan Museo, Pori, 2006.

Viljanen, Ville: *Kadonnut Pori*. Ville Viljanen, Helsinki, 2010.

Vuorenmaa, Tuomo-Juhani: Ihmisen kuvaksi. *Katse kameraan: valokuvamuotokuvia museoviraston kokoelmista*. Toim. Sirkku Dölle, Satu Savia & Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Museovirasto/Kustannusosakeyhtiö Musta Taide, Helsinki, 2004.

Vuorinen, Heikki S.: *Tautinen historia*. Vastapaino, Tampere 2001.

Wintzell, Inga: *Så var barnen klädda. Från kolt till täckjacka*. Natur och Kultur, Stockholm, 1972.

Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistä 1721–1870*. Historiallisia tutkimuksia 93. SHS, Helsinki, 1974.